

C E P Ü N İ V E R S İ T E S İ



# Alevilik - Bektaşilik

KUTLUAY ERDOĞAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	22774
Tasnif No:	297.62 ERD.A

Hetışim Yayınları

İletişim Yayıncılık A.Ş. adına sahibi: Murat Belge

Genel Yayın Yönetmeni: Fahri Aral

Yayın Yönetmeni: Erkan Kayılı

Yayın Danışmanı: Ahmet Insel

Yayın Kurulu:

Fahri Aral, Murat Belge, Tanıl Bora, Murat Gültekingil,

Ahmet Insel, Erkan Kayılı, Ümit Kıvanç

Tuğrul Paşaoğlu, Mete Tunçay

Görsel Tasarım: Ümit Kıvanç

Kapak İllüstrasyonu: Gürcan Özkan

Dizgi: Remzi Abbas

Sayfa Düzeni: Filiz Burhan

Baskı: Şefik Matbaası (iç) / Ayhan Matbaası (kapak)

İletişim Yayıncılık A.Ş. • Cep Üniversitesi 131 • ISBN 975-470-360-4

1. Basım: İletişim Yayınları, Ekim 1993

Ekim 1866 tarihli 80. baskısından çevrilmiştir.

© İletişim Yayıncılık A.Ş., 1993

Klodfarer Cad. İletişim Han No.7 34400

Cağaloğlu İstanbul, Tel. 516 22 60 - 61 - 62

## Önsöz

Günümüzde bilgi bir yandan en önemli değer haline gelirken diğer yandan da artan bir hızla geliyor, çeşitleniyor. Ama katlanarak büyüyen bilgi üretiminden yararlanmak, özellikle gündelik yaşam kaygılarının baskısı altında, zorlaşıyor. Her şeye rağmen bilgiye ulaşma çabasını sürdürenler için de imkânlar pek fazla değil.

Ayrıca, özellikle Türkiye gibi ülkelerde bir konuda kendini geliştirmek ya da sırf merakını gidermek için herhangi bir konuyu öğrenmek isteyenlerin şansı çok az. Üniversitelerimiz, toplumumuzun yetişkin bölümüne katkıda bulunmak için gerekli imkânlardan yoksun.

Cep Üniversitesi kitapları işte bu olumsuz ortamda, evlerinde kendilerini yetiştirmek, otobüste, vapurda, trende harcanan zamandan kendileri için yararlanmak isteyenlere sunulmak üzere hazırlandı.

20. yüzyıl Fransız kültür hayatının en önemli ürünlerinden olan, bugün yaklaşık 3000 kitaplık dev bir dizi oluşturan "Que sais-je" (Ne Biliyorum) dizisini İletişim Yayınları Türkçe'ye kazandırıyor.

İletişim'in Cep Üniversitesi, bu büyük diziden seçilmiş ; Türkiyeli okurlar için özellikle ilgi çekici olabilecek eserlerin yanısıra, Avrupa'nın başka yayınevlerinin benzer bir çerçevede yayımladığı kitapları da içeriyor.

Ayrıca Türkiye'nin siyaset, kültür, ekonomi hayatıyla ilgili konularda özel olarak bu dizi için yazılmış telif eserler "üniversite"nin "öğrenim programı"nı tamamlayacak.

Cep Üniversitesi'nin her kitabı alanının öndegelen bir uzmanı tarafından yazıldı. Kitaplar, hem konuya ilk kez eğilen kişilere hem de bilgisini derinleştirmek isteyenlere seslenebilecek bir kapsam ve derinlikte. Bilginin yeterli ve anlaşılır olması, temel kıstas. Cep Üniversitesi kitaplarını ilse ve üniversite öğrencileri yardımcı ders kitabı olarak kullanabilecek; öğretmenler, öğretim üyeleri ve araştırmacılar bu kitaplardan kaynak olarak yararlanabilecek; gazeteciler yoğun iş temposu içinde çabuk bilgilenme ihtiyaçlarını Cep Üniversitesi'nden karşılayabilecek; çalıştığı meslek dalında bilgisini geliştirmek isteyen, evinde, kendi programlayabileceği bir mesleki eğitim imkânına kavuşacak; ayrıca, herhangi bir nedenle bir konuyu merak eden herkes, kolay okunur, kolay taşınır, ucuz bir kaynağı Cep Üniversitesi'nden temin edebilecek.

Cep Üniversitesi kitapları sık aralıklarla yayımlandıkça, benzersiz bir genel kültür kitaplığı oluşturacak. İnsan Hakları'ndan Genetik'e, Kanser'den Ortak Pazar'a, Alkolizm'den Kapitalizm'e, İstatistik'den Cinsellik'e kadar uzanan geniş bir bilgi alanında hem zahmetsiz hem verimli bir gezinti için ideal "mekân", Cep Üniversitesi.

## İLETİŞİM YAYINLARI

## İçindekiler



SUNUŞ.....	9
<b>I. BÖLÜM</b> .....	13
Eski Türklerde İnançlar.....	13
Hoca Ahmed Yesevî - Düşüncesi ve Bektaşiliğe Etkisi.....	18
<b>II. BÖLÜM</b> .....	24
Hacı Bektaş Veli ve Menşei.....	24
Bektaşiliğe Etki Eden Mezhep-Tarikat ve Diğer Cereyanlar.....	32
<b>III. BÖLÜM</b> .....	41
Bektaşilik ve Alevilik Nedir?.....	41
Bektaşî Sırrı ve Bazı Yayınlar.....	53
Alevî-Bektaşî İbadet ve Törenleri.....	57
<b>BİBLİYOGRAFYA</b> .....	146

*Sütüyle şefkatiyle büyüten  
Annem Hâmid Hanım'ı rahmetle anarak...*

K. E.

## SUNUŞ

12. ve 13. yüzyıl boyunca Anadolu'ya göçen Türk boyları, kendilerini bir inanç mozayîği içinde buldular. Buna kendilerinden de çok şeyler kattılar. Asya ve Anadolu insanları yepyeni bir kültür birikimi ile canlılığını sürdürdü.

Asya'da Yer, Gök ve diğeri tabiat tanrılarına tapınan Türkler'de Animizmin etkisi ile "Ocaklar Kültü" gelişmişti. Tüten ocakların koruyucu ruhuna inançla yakılan ocakların hiç sönmemesi esastı. Horasan Erenleri, Erleri, Tahta Kılıçlı Dervişler diye bildiğimiz; Hıdır Abdal, Dede Kargın, Pir Sultan Abdal, Abdal Musa, Garip Musa, Hubyar, Auşanlı (Ağuçenli), Baba Resul gibi ocaklar kutsal sayılıyordu. Dertlere deva arayan insanlar da bu ocakları ziyaret ederlerdi.

Ayrıca Türkler, Müslümanlık içinde kendi törelerinin de etkisi ile özgün bir "Vahdet-i Vücut" düşüncesi geliştirdiler. Türk'ün ortaklaşa vicdanında bu tasavvuf akımı Anadolu'da kökleşti. Tasavvuf akımının amacı "nefsi öldürmek, ilahi aşka sevgi ile ulaşmak"tı. Bunun yolu ise ibadet; Allah'a yalvarmak ve niyaz etmektir. Böylece "Vahdet şarabını Hak'dan içerek Enel Hak sırrına" erişmektir. Hoca Ahmet Yesevi'nin öncülük ettiği bu akım, Anadolu'ya yayılırken Horasan'dan getirilen törelerde Müslümanlık yapısı içerisinde yaşatıldı ve Bektaşiliğin ilmihâlini oluşturdu.

Bize göre, Anadolu'ya özgü Aleviliği ve Bektaşiliği araştırmak, yukarıdaki kısa açıklamadan da anlaşılacağı üzere, ulusal yapımızı tanımak bakımından önemlidir. Bu çalışmamız da temelde bu ilkeye dayanmaktadır.

Alevi ve Bektaşiler değişik nitelendirmelere rağmen, ge-

nelde birlik ve insanlık düşüncesini arayagelmüşlerdir. Alevi şairi Melûli şöyle diyor:

Bırak ikiliği karış birlere  
Marifet yolu ile eriş erlere  
Sakın yoldaş olma cahil körlere  
Çıkarır yoldan şaşırır seni.

Alevi-Bektaşiler, insana değer verirler ve insanı bilgi ile bezemek isterler. Bektaşi düşüncesi akla, eleştirel kafa yapısına önem vererek insana onur kazandırma yolunu seçmiştir. Her şeyi insanda arar ve ona hizmetle Allah'a yakınlığını duyar. İnsana karşı sevgi ile Allah'ın o sevgide belirlediğine inanır. Bektaşiler insanı bir biyolojik varlık şeklinde de görmezler. Bütün canlılar içinde Allah'ın yarattığı en kıymetli varlık olarak görürler. Pir Sultan Abdal, "Çok keramet var insanda" derken bu bakışla insanı vurgulamaktadır. Bu yaklaşımların etkileri Anadolu halkında kolayca görülebilir. Bizim toplumumuz, öteki müslüman topluluklardan farklı oluşunu bir ölçüde bu etkiye borçludur. Örneğin, kadının müslüman ülkelerdeki konumu, çok eski inançların (örneğin Zerdüşlüğün) etkisinde farklı iken Anadolu Türkleri, eski dinleri Şamanizmin bıraktığı geleneklerle, kadına "Kutsal" bir gözle bakmayı sürdürmüşlerdir.

Atatürk'ün "Kadın devrimi" bu farklı geçmişin üzerine eklendi. Toplumların geçmişlerinin bugüne yansımaları tam olarak önlemenin olanağı var mıdır?

Niçin İran ve Arap toplumlarında dine saygının temelinde "Allah Korkusu" varken; Anadolu insanının din anlayışında hep "Allah Sevgisi" öne çıkmıştır?

Niçin Anadolu'nun bağrından çıkmış olan tarikatlar (Bektaşilik, Mevlevilik, Bayramilik vb.) çok daha insanlı, çok daha hoşgörülüdür?

Niçin Anadolu'nun Alevileri ile İran'ın, Irak'ın, Şif'leri arasında çok büyük farklar vardır?

Niçin Atatürk'ten 70 yıl sonra bile Ortadoğu'nun Müslüman ülkeleri lâikliğe hâlâ cesaret edemiyorlar?

Bu sorulara cevap ararken batıdaki hümanizma hareketinin etkileri de unutulmamalıdır. Öte yandan bir Gana atasözü "Yalnız insandır önemli olan, altına sesleniyorum ses vermiyor, kumaşa sesleniyorum karşılık alamıyorum, yalnız insandır ses veren" diyor. Bir Romen atasözü ise; "İnsan umudunu insana bağlar" anlamındadır. Hintliler ise; "Dünyada insandan daha büyük gerçek yoktur" inancını savunurlar.

Diğer taraftan insanlığı parçalamak bölmek siyaseti, eski Çin'de, Roma'da daha sonra sömürgeci emperyalist devletlerde hep süregelmiştir. Türk devletleri üzerinde Rusların bu siyaseti güderek Şii ve Sünnî ayırımı körükledikleri, böylece bu yöreleri parçalayarak yüzyıllar boyu yönettikleri biliniyor. Azerbaycan'ın Şii ve Sünnî Türkleri arasında bu ayrıcalığa karşı söylenegelen deyişlerden aşağıdaki buna kanıttır.

"Uyan ey millet-i Ali  
Bu ne cehl ne cehalet  
Biri Sünnî biri Şii  
Deyuben kıldı adavet  
Bu ne gayret bu ne himmet?  
Elden gitti kamu millet  
İki Peygamberimiz mi,  
İki Kuranımız mı var?  
Harici düşman olanlar  
Araya soktu adavet  
Bu ne gayret bu ne himmet?  
Elden gitti kamu millet?"

Fahrettin Erdoğan, Türk Elleri Hatıralarım, say. 45)

Tarih boyunca ayrılıkçı güçler, insanlığı çıkarları uğruna böldüler, parçaladılar. Baskı altına aldılar. Değişik bahanelerle kıyımlar düzenlediler. Alevi-Bektaşiler de bu kurtarıcı "Hz. Muhammed'in torunlarından Onikinci İmam Mehdi" der. Bu nedenle kurtarıcı olarak ortaya atılan her kahramana Mehdi gözü ile bakılmıştır.

20. yüzyılda artık, "Mehdi" (Kurtarıcı) ler beklemek yerine, hakların ve özgürlüklerin verilmesi, aklın kaynağına bilimin rehberlik etmesi gerekiyor. Bu noktada laiklik önem kazanıyor. Laik düşüncenin gelişmesi ile kimseyi inancından dolayı aşağılamaz, ırk, dil, din ve mezhep ayrılığı yapmaz. Bu ortam oluştuğu zaman "Mehdi" beklentisine de gereksinim duyulmaz.

Türkiye'de laikliğin gündeme gelmesi ve çağdaşlaşma sürecinde bu siyasete hizmeti görev bilen bir kısım basın organlarının izledikleri samimi ve yapıcı yola karşılık, kimi yayın organları da konuyu istismar etmişlerdir. Yalan yanlış, düzmece ve kasıtlı, sözde tekke mensuplarından, şeyhlerden alındığı iddia edilen asılsız birtakım bilgiler "Bektaşî Sırrı", "Tarihe Karışan Bektaşîliğin Bütün Esrarı", "Bir Bektaşî Babasının Hatıratı ve İtirafı", "Bektaşîler Arasında Bir Genç Kızın Hatıratı ve İtirafı", "Aleviye Nasihat" vb. adları altında yayınlanmış ve hâlen de yayınlanmaktadır.

Bu tutumun, günümüze kadar uzayan etkileri ve izleri sözkonusudur. "Mum Söndü" vb. gibi saçma ve asılsız olayların, olmuş gibi sanılmasında bu tür yayınların payı vardır.

Amacımız, toplumumuzda kanayan bir yara olan "Alevi-Sünnî" ayrılığının ortadan kaldırılmasına bir nebze hizmet etmek; inancından dolayı kimsenin kimseyi incitmeyeceği, baskı altına almayacağı, herkesin insanlık noktasında birleşeceği bir ortamın oluşmasına katkıda bulunmaktır. Bu ilke gereği, Alevilik ve Bektaşîlik, yansız bir yaklaşımla özetlenmeye çalışılmıştır.

*23 Şubat 1993 Kutluay Erdoğan*

## I. BÖLÜM

### I. Eski Türklerde İnançlar

Müslümanlıktan önce, Asya'nın muhtelif bölgelerinde yaşayan Türk boyları arasında "Gök Natural ve Yer Natural" inançların tapınma biçimleri mevcuttu. Din adamları "baksi, kam, şaman"lar dinsel töreleri yönetmekteydiler. Asya bozkırlarında konar göçer bir hayat tarzı sürdüren Türkler için, gök, dağlar, ovalar, ırmaklar, ağaçlar kutsaldı. Çin ve Hint kültürleri ile ilişkiler, Budizm'in ve Maiheizm'in etkilerini boylar arasına soktu. İnanç düşüncesi ve kavramları çok yönlü olarak gelişerek her canlının "koruyucu bir ruhu"nun bulunduğu noktasında "Türk Paganizm"i doğdu. Bu bir tür ruhlar dini idi. Kötü ruhların gazabına uğramamak için koruyucu ruhlara sığınma, başlıca inanç oldu. Koruyucu ruhların sembolleri hayvanlar arasında da vardı. Kartal, doğan, şahin, kurt, koyun, keçi, tavşan, güvercin... de, yaratıcı ruhların yaşadığına inanılması sonucu "ongun"lar ve "töz"ler kavramları gelişti. Aşiret ve boylar da kutsanan hayvanların adlarıyla anılır oldular: Sarı-keçili, Kara-keçili, Koç-girili, Kara-koyunlu gibi. Doğal olarak yaşamın her safhasında hatta ölümden sonrası için bu sembollere büyük önem verildi. Örneğin kurulan devletleri aynı adı (Akkoyunlu, Karakoyunlu) taşıdıkları gibi mezar taşları da koyunbaşı, koyungövdeli biçimlendirildi. Hatta, Hacı Bektaş Veli'nin güvercin donunda (kılığında) Anadolu'ya gelişi, gözcü Karaca Ahmet'in O'nu Anadolu kapılarında şahin kılığında karşıladığı menkıbelerde anlatılır oldu.

Ruhların dini haline gelen Şamanlık din âyinlerini babadan oğula geçen din adamları idare ederdi. Herkes şaman olamazdı. Din adamı kâhin olarak ruhlarla konuşur gâipten haberler verirdi. İbadetten amaç, kötü ruhlardan korunmak, hastalanmamak ve züğürt kalmamaktı. Öbür dünyada da tanrılar katında iyi bir yerleri olsun istenirdi.

İbadetleri, şaman bir aktör gibi idare ederdi. Hareketleri ile 17 kat gökte Gök Tanrı Ülgen ile buluştuğunu ve konuştuğunu temsili olarak canlandırırdı. Yanan kutsal ateşe “saçır” olarak kırmızı saçar ve vecd içinde dans ederek kendisinden geçip yere yığılır, ağzından köpükler gelirken çıkardığı şiirsel sözler, oba halkı tarafından niyetlerine göre yorumlurdu. Bu âyinler baharın gelişi, hastalık, ölüm hallerinde tekrarlanırdı. Ayınler dağ başlarında, su kenarlarında, kutsal sayılan ardıç veya kayın ağaçlarının altında icra edilirdi. Şamanın çaldığı davul ve kopuzun gövdesi bu kutsal ağaçlardan, davul ise kurban derisinden yapılırdı.

Oğuzların “Bir Tanrı” Altaylı Türklerin “Ülgen” dedikleri inancın doğmasında diğer semavi dinlerin de etkisi oldu. En büyük ruh “Tengre veya Çalap” kelimesi ile ifade edilirdi. Azeri Türklerinin bugün dahi yemin ederken “Bir Allah” deyimini kullanmaları diğer Türklerin de dua ederken ellerini sema’ya açmaları, ay yenildiğinde niyet tutmaları da bu geleneklerin yaşadığını gösterir. Altaylı kam’lar da aynı inançla dua ederken “Yükseklerde bulunan büyük atam Han Tengre, yıldızları ve dünyayı süsleyen Tengre, insanların ocaklarını tutuşturan ve koruyan yüce Tengre” demeleri “Bir Tanrı” inancının kanıtlarıdır. Güneşin ve ayın kutsal sayıldığı şamanlık inançlarına göre “Güneş” ana, “Ay” ata bilinir. Hatta Ay için Aydede deyimini de kullanılır. Ay ve Güneş ile ilgili mitolojik olaylar anlatılır.

Eskiden kalma inançla Ay ve Güneş tutulması karşısında bazı yörelerde teneke çalınırdı. Şamanlarda halkı Güneş tutulması karşısında kötü ruhlardan korumak için davul çalarlarmış. Şamanlığın gelişmesi sonucu “Ruhlar Dinini” şekline gelen inançlar, Gökte oturan “Ülgen”i en büyük ko-

ruyucu ruh olarak bilindi. “Al” rengi ile bu ruhun canlılarda kanda mevcut olduğu, kanın akışı ile canlılığın yok olduğu ve yaşayışın son bulduğu müşahade edilmiştir. Yeşil kutsal sayıldı. Bitkilerdeki canlılık yeşilde bulundu. Yeşilin soluğu ve kanın akışı ile canlılığın yok olduğu görüldü ve “Al-Yeşil” hâkim renk olarak seçildi. Bu inanç türkülere de yaşandı. (Örneğin: “Al yeşil giyinir allanır anam / Çermik yolunda sallanır aman”)

Eski Türklerin ruhlar dinindeki “Bir Tanrı” düşüncesi ile Müslümanlığın tek bir yaratıcı kavramının uyumu, Türk töresi içinde de korundu. Al-ruhu cinler ve değişik yaratıklar şeklinde hayata girdi. “Al-karılarının örenlerde, ahırlarda kadın kılığında, atların kuyruk ve yelelerini ördükleri halk arasında hâlâ anlatılır. Doğum yapan kadınların (albastı) hummalı nöbetlerinde bu ruhun koruduğuna inanılıyordu. “Umay Ana” (kadınların koruyucu tanrısı) Hz. Fatma ile Ülgen Ata (Gök Tanrı) da Hz. Ali kişiliğine büründüğü sözlü kültür içinde yaşatıldı ve mitolojik hâl aldı. Böylece, ruhlar dini yeşil’i, al’ı kutsal saydı. En kutsal olan, vatanı ve dini için ölen insanın “al kanı” idi. Müslümanlık inancında da şehidin kanı kutsalı. Yeşil de kutsal sayıldı. Zamanla Türkler, al ve yeşil renklerde inandıkları ruhları sembolleştirdiler. Bayraklarına “al” renk verirken bunu “şehidin kanı” ile birleştirdiler. İnançlarında tanrılaştırdıkları ay-yıldızı da bu al renk üzerine motif yaptılar. Al renkli ay-yıldızlı Türk bayrağı böylece doğmuştur. Osmanlılarda ay-yıldızlı yeşil renkte bayraklar da vardı.

Türkistan ve Türkmen aşiretleri “kızılörk” giyerlerdi. Bu kıyafetlerini Anadolu’ya da taşıdılar. Osmanlı devletinin kuruluşu sırasında Orhan Gazi’ye kardeşi Alaattin Bey, Osmanlı askerinin kılık-kıyafetinin belirlenmesi ve Anadolu aşiret askerinin giydiği “kızılörk”ten ayırt edilmesi için “akbörk” giymesini önerdi. Hacı Bektaş Veli neslinden gelen Seyid Ali Timurtaş ile elbise ve diğer kisveler hakkında istişare edilerek müsaade alındı. Osmanlı askerlerinin akbörk giymeleri bu zamandan kalmadır. Anadolu’da Türkmenler



kızılbörk giymeye devam ettiler. Bu inançlar Şamanlıktan kaldı. Şehirleşen ve medreselerin etkisiyle töresinden ayrılan Türkler, Araplaştıkça, töresini muhafaza eden Kızılbörklü Türkmenlere kötü gözle bakmaya başladılar. Çarşıda, pazarda, düğünde, dernekte ve ayinlerde kadınlı erkekli birarada olmaları yadırgandı. Çeşitli iftiralarda bulunuldu. Kızılbörklü Türkmenlerin, inançlarını Alevilik içinde sürdürmeleri yüzünden, Sünnilerce (ana-bacı tanımayan, mum söndü ayinleri düzenleyen anlamıyla ifade edilen) "Kızılbaşlık"la damgalandılar. Şah İsmail'in İranlı askerlerinin başına kızılbörk giydirmesi ve Anadolu aşiretlerini propagandalar yaparak Yunus Emre'ye benzer şiirler söyleyerek etkilemesi, Anadolu'da Türk halkını ikiye böldü. Kızılbaşlık isnatları sonucu kanlı mezhep savaşlarına ve katliamlara neden olundu. Anadolu Alevileri de Sünni Türkleri Yezid tarafı diye "Yezid"lik ile itham ettiler. Aslında bu ikilik, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in Emevi Halifesi Yezid'e biat etmesi için zorlanması ve susuz bırakılarak Kerbelâ'da akrabaları ile birlikte şehit edilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. (Not: Yezitlik, baskı ve işkence ile bir fikri veya isteği kabul ettirme arzusudur.)

Bu isnatta Sünniler tarafından kabul edilmedi. Çünkü Aleviler kadar Sünniler de Peygamber ve onun soyuna karşı hürmet duymaktaydılar. Bu isnatlar her iki taraf için de üzücü ve zor telafi edilebilecek bir problem durumuna geldi.

Kendilerine Kızılbaş denilen Aleviler de, bu itham karşısında;

Yezit oğlan bize Kızılbaş demiş,  
Bahçede açan gül de kırmızı,  
İncinme ey gönül ne derlerse desinler,  
Kitabı derc eden dil de kırmızı.

dizeleri ile aynı dine mensup kardeşlerine sitemi, bugüne kadar sürdürdüler.

Bugün bu konularla ilgili olaylar, halk arasında tanık

olunmuş gibi anlatılır. Eski ve yeni yazı ile yayınlanmış birçok kitap, dergi ve gazetelerde yer alır. Örnek olarak; "Tarihe Karışmış Bektaşiliğin Bütün Esrarı ve İçyüzü", "Bektaşiler Arasında Bir Genç Kızın Hatıratı ve İtirafı", İshak Hoca'nın "Keşf'ül Esrar"ı gibi yalan yanlış uydurma yazılara rastlanır. (Üç-beş şehvet düşkününü, esrarkeş vb. insanların biraraya gelerek Bektaşilik adı altında çevirdikleri dolaplar de bu zümreye mal edilmiştir. Bugün de birçok derneğin güzel duygular ve adlarla kurularak kumar oynattıkları, esrar pazarladıkları, işi beyaz kadın ticaretine döktükleri ve halkımızı istismar ettikleri bilinmektedir.)

Kızılbaşlık olayı ile ilgili yazılı herhangi bir özgün kaynağa rastlanmamaktadır. En eski ve yegâne yazılı kaynak Niğdeli Kadı Ahmed'in "El Veled'üş-Şefik" adlı eseridir. Adı geçen eserde "Niğde tarafında Gökböri ve Taptukiler namı ile malum taifeler türemiş olup, kızlarını ve karılarını misafirlerine peşkeş çektikleri" açıklanmaktadır. Bu iddiayı Fuad Köprülü "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" adlı eserinde asılsız mesnetsiz bir iftira olarak almakta, o sıralarda kadımlar Alevilerin arasının çok kötü olduğunu, Alevilerin davalarını hiçbir zaman kadımlara götürmediklerini ve kadımlarla devamlı çatışma halinde olduklarını açıklamaktadır. Abdülbaki Göl-pınarlı, Yunus Emre'nin Risalet'ün Nushiyye'si ile Divanının açıklama bölümünde bu iddiaların mesnetsiz olduğu hususlarında F. Köprülü ile aynı düşüncededir. Niğdeli Kadı Ahmed'in isnatta bulunduğu Taptukiler ise Taptuk Emre'nin Tekkesi mensupları olup Yunus Emre'nin uzun yıllar bu tekkenin kapısında hizmet ettiği, hizmetinde kusur etmediği menkıbelerde yer alır.

Türkler her türlü isnat ve iftiralara rağmen, töre gereği inançlarını Müslümanlık içinde devam ettirdiler. Evin ocağı ile eşigi kutsal sayıldı, karı-kocanın eşitliğine ve o ocağın devamlı olması inancıyla, ocaklara niyaz edildi. Daha sonra da Anadolu'da kutsal sayılan ocaklar ortaya çıktı. Bu ocaklar değişik niyetlerle ziyaret edilir oldu. Asya'da olduğu gibi Anadolu'da da yüksek dağ tepeleri kutsandı. Bu dağ tepele-

rinde evliyaların mezarları vardır. Dağlar bu adlarla anılır. Örneğin, Kumru Baba, Ak Baba, Allahüekber Baba, Gökçe Baba gibi... Göçebeler devamlı hareket halinde oluşları sırasında ölen yakınlarını hep bu dağ başlarına gömerler. Dağ başlarının Gök Tanrıya yakın oluşuna da inanılır. Göçerler, mevsimlerin belirli zamanlarında bu yörelerde geçerlerken ziyaretlerini eksik etmezler, kurbanlar keserler, yerleşik duruma gelen Türkmenler de yaylaya çıkarken veya ekin biçmeye başlarken töresi gereğince sürülerini de alarak bu dağ tepelerine gelirler, günlerce kalarak Şamanlık ayinlerine benzer törenlerle kurbanlar keserlerdi. Buraları ziyaret eden hastaların sağlıklı döndüğü, dileği olanın dileğinin kabul olduğu inancı yaygındır.

## II. Hoca Ahmed Yesevi - Düşüncesi Ve Bektaşiliğe Etkisi

Sade ve basit bir hayat yaşayan Asya halkı, töresi gereğince kendisini şiirlerle duyurdu. Bu dönemde şairler birbirine benzer şiirler okuyarak kopuzları ile toplumun arzusunu dile getirirlerdi.

Ozanlar oba oba dolaşırlar ve bütün toplantılarda aranırlardı. Bu ozanlar eski kahramanlık günlerini menkıbeler halinde çalıp çağırır ve böylece topluma ait gelenek ve görenekleri canlı tutarlardı. Olayları da destanlaştırırlardı. Sihirbazlık, falcılık yapanlar da vardı. Şamanlar ayinlerde ve matem günlerinde mutlaka aranırlardı. Aynı durum 12. ve 13. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya taşındı. Anadolu'ya gelen göçebe ve yarı göçebe toplum (Türkmenlerle Yörükler) bu geleneği sürdürerek, hislerini, sevinç ve kederlerini şiirle açıkladılar. Kopuz yerine saz çalanlara "halk âşığı", tasavvufi şiirler söyleyenlere de "Hak Aşığı" adını verdiler. Bu âşıkların büyük çoğunluğunun Türkmen ve Oğuz geleneğini sürdüren Alevi Bektaşî olan kesimden çıktığı görülür. Yunuslar, Aşıkpaşalar, Dertiller, Pir Sultan Abdallar vb. Anadolu'daki bu saz şairleri Oğuz-Türkmen geleneğini diri tuttular. Bayramlarda, matemlerde, "ayini cem"lerde çalıp söyleyerek Horasan'dan

geldiklerini bugünmüş gibi ifade ederek geçmişi yaşadılar. Şiirlerini Türkçenin doğal vezni olan hece vezni ile söylediler. Horasan'da da bu vezni kullandıkları bilinir.

İslamiyetin benimsenmesi sürecinde Türkler, savaşçı oldukları kadar, şiirlerle de ifade ettikleri ince ruh yapılarının bütün güzelliklerini ve zenginliğini İslamiyet içinde geliştirdiler. Geleneklerini titizlikle koruyan Oğuz-Türkmenler eski inançlarından fazla bir şey kaybetmeden Müslümanlığı kabul ettiler. Türk tasavvufu bu inançlarda yatmaktadır. Asya (Türkistan) Yeseviliği ile Anadolu Aleviliği de böylece bütünleşti.<sup>1</sup>

Horasan, eski medeniyetlerin yoğunlaştığı bir yerken İslamiyetle birlikte tasavvuf cereyanının merkezi durumuna geldi. Buhara, Nişabur, Merv, Fergana gibi şehirler mutasavvıflarla dolup taşmaya başladı. Pir-i Türkistan namı ile bilinen Hoca Ahmed Yesevi İslam Türk düşüncesinin önderi oldu. Hikmetleri, yani yazdığı dinsel şiirler dilden dile dolaştı, yeni halifeler ve müritler yetiştirdi.

Türkler bu yetişen mutasavvif ermişlere, Horasan'da "Bab" yani baba adını veriyorlardı. Dervişler düşüncelerini göçebe Türkler arasına yaymaya başladılar. İslamiyetin Horasan'da yayıldığı zaman, Gazneli, Karahanlı ve Selçuklu

1 Ordinaryus Prof. Ali Fuat Başgil "Seçim Konuşmalarım" başlığı altında Son Havadis'te yayınladığı 7 Ekim 1961 tarihli makalesinde; "Biz Türkiye Türkleri, muhtelif din, dil, tarih ve ırktan birçok millet elemanlarının asırlar içinde ve İslâm Kültürü kazanında kaynayıp hal ve hamur olmasından meydana gelmiş mürekkep bir milletiz. Gerçi dil elemanlarımız bakımından Orta Asya ile yakın bir hısımlığımız var. Biz bilakis İslâm çemberiyle çevrilmiş bir ülkede ırk sentezi halinde, kendi başına yaşayan, nev'i şahsına münhasır bir milletiz. Ancak saf Türkler olup Anadolu'nun fethine ve savunmasına katıldıkları halde İslâm kazanında kaynamayan ve sayıları 8-10 milyon tahmin edilen Kızılbaş (Alevi, Tahdacı, Çepri vb.) Türkler bu karma milletten değildir." dediğine karşılık; İslam potası millet yaratmaz, yaratsa ümmet yaratır. Milletin esası milliyetçiliğe, dinin esası da ümmetçiliğe dayalıdır. Ümmetçiliğin de temeli beynelmilletçiliktir. Evet Alevi Türkler İslam potasında değil İslamiyeti Türklük potasında yoğunlaşarak Arap ve Fars milliyetine karşı Türklüğü korumuşlardır. Hacı Bektaş Veli, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli gibi Türk mutasavvıfları olmasaydı, bugün Türklük de olmayacaktı, belki Türkçe de konuşulmayacaktı.

devletlerinin sultanları İslamiyeti törelerine adapte ederek yayan bu sofilere karşı saygılı davrandılar ve Türkler arasında tefrikaya ve mezhep ayrılığına meydan vermemek için çalıştılar. Bu sıralarda Hoca Ahmed Yesevi Horasan'da etkisini gösterdi. Asya'da ozan olarak toplumun gözü, kulağı ve dili olan, ayinleri idare eden, din inançlarını, destanlaşan kahramanlıklarını şiirle anlatan, kopuzla çalıp söyleyen şaman, baksi, kam'lar yerlerini, İslamiyetin kabulü ile Dede, Baba, Şeyh ve Ata gibi dervişlere bıraktılar. Veya Müslümanlıktan önceki din adamları, Müslümanlığı kabul etmekle birlikte şamanken veya kam, baksi iken dede, baba veya derviş oldular. Böylece halk bu önderlere aynı inançlarla bağlandı.

Basit Türkçeleriyle İslamiyeti yayan bu mutasavvıflardan Aslan Baba, Korkut Ata, Çoban Ata'yı sayabiliriz. Bu dervişler Müslümanlığı obalarda yayan ilk Yesevi önderleridir.

Bu sıralarda İran'ın da Türkler üzerinde etkileri büyük oldu. İran tarzında Türkçe dini eserler yazıldı. Bunlardan Yusuf Has Hacib'in Kutatgu Bilig ile Kaşgarlı Mahmud'un Divan-ı Lügat-it Türk adlı eserlerini sayabiliriz. Arap ve Fars etkisi daha çok yerleşik halk üzerinde Medreseler aracılığı ile oldu. Oba ve yaylalardaki göçerli Türk ise gelenekleri ile Müslümanlığı birleştirdi ve özelliklerini korudu. Ozanların şiirlerinde, Asya'nın kopuzunda ve Anadolu'nun sazında Türkün gerçek yaşayışı menkibeleşti. İşte Pir-i Türkistan namı ile bilinen Hoca Ahmed Yesevi'nin de gerçek yaşayışı, dilden dile anlatıla anlatıla değişti, geleneksel inançların ortamında büyütüldü ve sözlü kültür içinde kaldı. Hacı Bektaş Veli'nin hayatı, eserleri, sosyal yaşayışı, evli mi bekâr mı oluşu da bilinmediği hâlde değişik menkıbelerle tıpkı Hoca Ahmed Yesevi geleneği gibi yaşatıldı. Hoca Ahmed Yesevi ile Hacı Bektaş Veli'nin menkıbeleşen hayatları birbirine çok benzer. Bu durum halkın, kahramanlaştırdıkları bu kişilerde, kendilerini aradıklarının bir işaretidir. Bu kişilerin kerametlerle dolu hayatları halkın inançları ile bütünleşmiştir.

Rivayetlere göre Hoca Ahmed Yesevi, Hz. Muham-

med'den Hz. Ali'ye ve evladına intikal ettiği iddia edilen kutsal emanetlerden sofraya, elifi taç, çerağ, âlem ve seccadeyi, sahibi gelecektir diye sakladı. Hacı Bektaş Veli'nin gösterdiği kerametler karşısında sakladığı bu emanetleri Hacı Bektaş Veli'ye verdi. Tahta kılıcını tekbir getirerek Hacı Bektaş Veli'nin beline kuşattı. "İşte nasibin aldın, sana beşaret olsun ki, Kutbül aktâb'lık mertebesi sendedir ve kırk yıl hükmü vardır. Şimdiye kadar bizim idi, bundan sonra senin olsun, zaten bizim de intikâl vaktimiz geldi. Haydi git, seni Rum diyarına saldım ve Rum abdallarına seni baş kıldım ve serçeşme eyledim. Orada Türklük ve Müslümanlık batmak üzeredir. Gidiniz Türklüğü ve Müslümanlığı yüceltiniz."

O sırada ocakta dut ağacından ateş yanarken bir köşeyi kavrayıp Rum diyarına pertav etti. "Mekânımız, bu köşenin düştüğü yerdir" dedi. Horasan'da atılan meşalenin Suluca Karahöyük'te düştüğü yerde yeşerdiğine, (Bugün Hacıbektaş'ta Balım Sultan Türbesi önündeki karadut ağacının bu köşeyden köklendiği inancı yaygındır.) dallanarak budaklandığına, meyve verdiğine inanıldı. Aslında kökleşen ve yeşeren Türklük ve Müslümanlık idealizmiydi. Bu bir ağaca benzetilmiştir. Ağaç Türklükte kutsal sayılır. Soy ağacı olarak düşünülürse, Türklük ve Müslümanlık Suluca Karahöyük'ten Anadolu'nun her tarafında halifeler, dervişler ve müritler aracılığı ile yayıldı.

Hoca Ahmed Yesevi'nin "Halvet" adı verilen ayini cemlerinde, müritleri toplanır, halka olup diz çökerek tekbirler getirirler, ortaya bir de mum yakarlardı. "Hu Allah, Hu Hu, Allah Allah" diyerek mum sönene kadar Hu çekerler ve daha sonra da kendilerinden geçerek uykuya dalarlar ve gördükleri rüyaları da şeyhlerine anlatarak yorumlattırdı. Hoca Ahmed Yesevi'nin meclisinde kadın-erkek zikre katıldıkları iddiası şeriat hükümlerine katı şekilde bağlı olan çevrelerce yadırganmış ve dedikodulara neden olmuştur. Horasan yöresindeki muhafazakâr çevre, bir heyet aracılığı ile bu şayanın doğru olup olmadığına karar verir. Gelen heyet bu isnatların bir iftiradan ibaret olduğunu görürler. Hoca Ahmet

Yesevi bu isnatlara karşılık olarak; “Eğer erkek-kadın bir ehl-i hak meclisinde birleşerek beraber zikir ve ibadete devam etseler bile, Hak Taâlâ onların kalbindeki her türlü kin ve düşmanlığı yok etmeye muktedirdir,” demesi ve gösterdiği kerametler karşısında utanırlar. Pişmanlık duygusu içinde kendilerini affettirmeye çalıştıkları söylenir.

Bu durum Alevilerin “Mum Söndü” yapıyorlar diye itham edilmelerine neden olmuştur. Alevi Bektaşilerin de kadınlı erkekli ayinler yaptıkları ana-bacı tanımadıkları isnatlarının doğmasına sebep gösterilebilir.

Horasan’da ve Anadolu’da Türklerin, töresel özellikleri ile İslam dini inançlarını kaynaştırmaları, Arap ve Farslarla birlikte Araplaşan ve Farslaşan şehirli Türk halkınca bilerek veya bilmeyerek yadırganmış ve yanlış yorumlanmıştır. Arapların ve Farsların ısrarlı eritme politikasına rağmen Yesevilik inancı Anadolu’da, Hacı Bektaş düşüncesi ile Türk toplumuna mal oldu. Göçerli ve yarı göçerli Türkmen Yörük halkı arasında Yesevi geleneği devam etti. Tarihi gelişmelerde menkıbeleşti. Her iki tarikatta da törelerin korunarak Müslümanlık içinde geliştiği bir gerçektir. Hz. Muhammed ve Ehl-i Beyt’e sevgi ve saygı ile bağlanması, Bektaşiliğin Yesevilikle ilgisinin ve onun devamı olduğunun bir delili sayılabilir.

Bu ortak inanca göre Hz. Peygamberin vefatı ile iki önemli emanet kalmıştır. Birisi Kur’an, diğeri ise Ehl-i beyt’tir.

Emeviler ve Abbasiler iktidarları boyunca Hz. Muhammed’in soyunun varlığından rahatsız olmuşlardır. Bunlara gösterilen saygı ve sevgiyi kıskandıkları gibi, bunu iktidarları için sakıncalı gördüler. Emevi iktidarından memnun olmayanlar ise seyyidlerin (Peygamber soylular) etrafında toplanarak isyanlar çıkardılar. Emeviler bu ailenin ileri gelenlerini zehirlediler, susuz bırakarak şehit ve bir kısmını da (150 bine yakın) sürgün ettiler. Hz. Hüseyin’in soyunun (Seyyidler) İran ve Horasan’a, Hz. Hasan’ın soyu da (şerif) Kuzey Afrika’ya dağıldı.

Muhacirleri, Türkler saygı ile karşılayıp korudular. Sürgün

Arapların başından geçen olaylar, göçerli halk arasında sazla sözle anlatılarak destanlaştırıldı. Bu olayların en önemlisi “Kerbela” olayıdır. Halk olayların etkisi ile mazlum ve davasında haklı insanların yanında yer alarak topluca Müslümanlığı kabul etmeye başladı. Ebu Müslim Horasanî’nin başlattığı ihtilâl hareketi ile Emevi saltanatı yıkıldı. Abbasiler döneminde Türklerin İslamiyete büyük hizmetleri oldu. Türkler İslamiyetin bayraktarlığını yaptılar. Aynı zamanda Hz. Muhammed’in neslinin saygınlığını korudular ve yaşattılar. Bugün bile seyyid denilen ve halk tarafından hürmet edilen bu insanların özbeöz Türk olduklarını veya Türkleştiklerini görmekteyiz. Bu Yesevi dervişlerinin Türkistan’da ve Anadolu’daki hareketlerini Fars ve Arap menşeli din adamları yadırgadılar. Bunlara karşı düşmanca tavırlar aldılar. Bunlara karşılık bu insanlar bencillikten uzak, nefesine hakim, bilgili, çalışkan, hoşgörülü ve yapmacıksız tavırları ile her varlığı seven yetmiş iki milleti bir tutan, ırk, dil, din farkı gözetmeyen tutumları ile halka kendilerini kabul ettirdiler.

Sevgi kaynağını milliyetten alan, halkın dili ile konuşan birer önder idiler. Bu mutasavvıf dervişlerin yaradani, yaradılanı seven, gündüz şevk ile dünya işlerine gece de aşk ile ahirete yönelen bir kişilikleri vardı.

Anadolu’ya gelen Yörük ve Türkmenler Müslümanlığı kabul etmekle beraber, her türlü tutuculuktan uzak din kadelerini uyguladılar. Eski kaviin geleneklerini Müslümanlığa adapte ederek yaşattılar. Yukarıda da adını andığımız tahta kılıçlı dervişler, Horasan erleri, alp erenler adı ile anılan bu sofilerin saraylara kapılanmadan, halka giderek halkın gözü, kulağı ve dili oldular.

## II. BÖLÜM

### I. Hacı Bektaş Veli Ve Menşei

Hacı Bektaş Veli'nin ?-1338 yılları arasında yaşadığı kaynaklarda yer alır. Nişabur'da doğduğu ve çocukluğunun da bu şehirde geçtiği, tasavvufu ilgili derslerini Hoca Ahmed Yesevi'nin halifesi olan Lokman Perende'den aldığı menâkıpnamelerde anlatılır. Babası seyyit İbrahim ve anası şeyh Ahmet kızı Hatem Hatun'dur. Batı Türkistan'da Moğol baskısının artması üzerine göçe zorlanan Türklerle birlikte Anadolu'ya gelir.

Babai Ayaklanması'nın bastırılması sonucu, Baba İlyas ile İshak'a mensup Babalı taifesi Hacı Bektaş'ın etrafında toplanarak O'nu ulu tanıdılar. Takipten kurtulmak için vaktiyle Hıristiyanların sığındıkları ve ibadetlerini yaptıkları Ürgüp, Göreme, Nevşehir ve çevresindeki yeraltı şehirlerini seçtiler. Bu yeraltı şehirleri Yavuz Selim zamanı kırgınında da Alevilere sığınak oldu. Alevilerin dağ başlarını ve kırsal yöreleri mesken tutmaları da bu nedenledir. İşte bu yörede bulunan Suluca Karahöyük Hacı Bektaş Veli'ye mesken oldu. İdealizmini tasavvuf yapısı içinde geliştirdi. Halifeler yetiştirerek Anadolu'nun Türkleşerek Müslümanlaşması ve Rumeli'ye yayılmasında merkez yaptı. Halk arasında Suluca Karahöyük "Dergâh" adı ile anıldı. Daha sonra da Hacıbektaş adını aldı. Bu adla Nevşehir'e bağlı ilçe olarak Türkiye Cumhuriyeti idare yapısı içinde yer aldı.

Hacı Bektaş Veli'yi anlayabilmek için yaşadığı asrın siyasi, sosyal ve ekonomik yaşayışını bilmekte fayda vardır. 13. as-

rın ikinci çeyreğinden itibaren Anadolu en karışık ve çalkantılı yıllarını yaşadı. Ayaklanmaların Selçuklu Devletini zayıflatması ile 1243 tarihinde Kösedag savaşını kaybetti ve Moğol tahakkümü altına girdi. Alaattin Keykubat'tan sonraki sultanlar devleti idare edemez oldular. Selçuklu sultanlarının idaresini beğenmeyen irsi Türkmen reisleri Batı Anadolu'ya çekilerek kendi aşiret adlarını vererek 15'i aşkın beylikler kurdular. Kendi töresel yapıları içinde Türkçeyi resmi dil yaptılar ve edebiyatını geliştirmeye çalıştılar. Moğol baskısı ile Anadolu'ya gelen Türkmen-Yörüklerle birlikte mutasavvıf dervişler de vardı. Bunlardan Hacı Bektaş Veli ile birlikte Mevlana Celaleddin Rumi, Karaca Ahmet, Sarı Sal-tuk, Taptuk ve Yunus Emre gibi sofileri sayabiliriz.

Anadolu'da bu sıralarda Hacı Bektaş Veli'nin kişiliği hakkında çok şeyler söylendi, şiirlerle ve yazılan yazılarla hayatı menkıbeleştirildi. Kerametle dolu hayatı efsaneleşen Hünkâr, kısa zamanda halkı etrafına topladı. Bunlardan, "Duvarı at edip yürütmesi, yılanı kamçı yapması (Dondurulmuş ve bugüne kadar uyutulmuş Türk halkının uyandırılışı), kucağına arslan ile ceylanı alışı (kuvvetli ile zayıfı bir arada hoşgörü içinde tutuşu), masum ve sevimli aynı zamanda sulh sembolü olan güvercin kılığına girişi", temsili resimlerde yer aldığı gibi, halka cemlerde dede ve babalarca anlatıldı. Toplum Hünkâr'a güvenle bağlandı.

Öte yandan Hacı Bektaş Veli'nin Hz. Muhammed'in torunlarından 7. İmam Musa Kâzım soyundan geldiği, çeşitli kaynaklarda geçmektedir. Şeceresi Hz. Muhammed'e kadar götürülmektedir. Anadolu'da Dede, Şeyh olarak bilinen ve saygı duyulan kimselerin de Peygamber nesli olduğu iddia edilmektedir. Bu insanların özbeöz Türk oldukları ve töresel özellikleri ile de Arap niteliği taşımadıkları kesindir. Bu nedenle ikinci kimlik, manevidir, meziyet olarak benimsenmiştir. Hacı Bektaş Veli'nin menkıbeleşen hayatı konusunda "mücerrettir" (evlenmemiş) iddiası, sözlü kültür içinde bilinmezliğini korumaktadır.

Hacı Bektaş Veli Suluca Karahöyük'te fikirlerini yaymaya



başlar, çevresindeki inançlı kişilerle bütünleşir. Aşıkpaşaoğlu tarihinde, "Hacı Bektaş Kayseri'den Karahöyüğe geldi. Şimdi mezarı şerifi ordadır. Misafirler ve seyyahlar arasında, anılan, Rum'da dört taife vardır. Biri Gaziyân-ı Rum, biri Ahıyan-ı Rum, biri Abdalan-ı Rum ve biri de Bacıyan-ı Rum'dur. İmdi Hacı Bektaş Hazretleri bunlar içinde Bacıyan-ı Rum'u ihtiyar etti, Kim Ana Hatun ona derlerdi. Geldi onu kız edindi ve keşf-ü kerametini ona teslim etti. Ondan sonra ol aradan sonra Allahın Rahmetine vardı." Burada "geldi onu kız edindi keşf-ü kerametini ona teslim etti" sözünden Bacıyan-ı Rum adı verilen topluluğun Anadolu'de etkin yeri olduğunu anlamaktayız. Amazon ruhlu bu kadınlardan Kadıncık Ana; Suluca Karahöyük'te İdris Hoca'nın kızı, Sarı İsmail'in eşi olarak bilinmektedir. Ayrıca, Kutlu Melek adı ile de anılmaktadır. Yine aynı aile içinde Fatma Nuriye adına da rastlanır.

Hacı Bektaş Veli'nin Hacim Köyü veya Karahöyük'e gelerek Sarı İsmail'in evine misafir oldu. Kısa zamanda ermiş ve saygın bir kişiliğe sahip olduğu görüldü. Kadıncık Ana veya Kutlu Melek adlı kadının Sarı İsmail ile evli olduğu, ancak; çocuklarının olmadığı, Hacı Bektaş Veli'nin elini yıkadığı suyu bir yere dökmediği ve içmesi ile gebe kaldığı efsanesi halk arasında anlatılmaktadır. Bu rivayetlerin yanında ihtimalleri sıralayacak olursak:

1. Kadıncık Ana, Kutlu Melek ve Fatma Nuriye aynı kadındır.

2. Kutlu Melek-Kadıncık Ana namı ile bilinen bu hatun, Sarı İsmail'in karısıdır. Fatma Nuriye de kızı olup muhtemelen Hacı Bektaş ile evlenmiştir.

3. Kadıncık Ana, Kutlu Melek veya diğer adı Fatma Nuriye, Sarı İsmail ile evli olup Hacı Bektaş Veli ile gizil bir ilişkiye girmiştir.

Ancak, Hacı Bektaş'ın elini yıkadığı ve burun kanının karıştığı suyu dökmeyip içen Kutlu Melek'in gebe kaldığı, Timurtaş adında bir oğlunun olduğu ve neslin bu evlattan yürüdüğü iddiası inandırıcı değildir. Hacı Bektaş soyunu

devam ettiren Çelebileri bu iddialar rahatsız etmiş olacak ki 1912 yılında "Müdafaam" adı ile "Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin Sülale-i Tahiresinden resadetlü Çelebi Ahmet Celaladdin Efendi Hazretleri" tarafından tanzim ve tertip buyurulan "Bektaşî Sırrı" nam risaleye cevabında: Hacı Bektaş Veli evladı olduklarını, nesillerinin Seyid Ali Sultan'dan olma iki oğlu Resul ve Mürsel Balilerden geldiğini, bu hususu İstanbul Üsküdar'da Himmetzade Dergâh kitaplığında mevcut olan, "Tarih-i Selatin-i Osmaniye" adlı kitabın 49. sayfasındaki "İdris Hocanın kerimleri olan Fatma Nuriye Hatundan mütevellit ve Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin sülb-ü sahih ve nesl-i pak Seyid Ali (Timurtaş bin Mehmet Hünkâr Hacı Bektaş Veli) olduğu ve neslinin bu kollardan geldiği" kaydını doğrulamaktadır. Yine aynı adlı yazmada, "Orhan Gazi'nin Osmanlı askerinin teşkilinde, Hacı Bektaş Veli Hazretlerinin sülb-ü sahih ve nesl-i pakından Seyid Ali Timurtaş bin Seyid Mehmet Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hazretlerine varıp elini öptüğü ve elbise, kisve hususunda Seyid Ali Timurtaş bin Hacı Bektaş Veli ile istişare edip dualarını aldığı "akbörk" yani beyaz kisve giymesi Seyid Ali Sultan tarafından tasvip buyurulması ile de Yeniçerilere akbörk ve kisve o zamandan kaldığı," yazılıdır. Aynı tekke kitaplığında "Risale-tül-Taç" Süleyman Efendi el-Şehri bi-Müstakimzade tarafından yazılan yazma eserin birinci sayfasında: "Merhum Sultan Murat zamanında askerde kıyafet tefrikinde Bektaş Paşa yardımı ile Bursa'ya davet edilerek Hacı Bektaş Veli Hazretlerini muhdum-ı tecelliyeleri Seyid Ali Timurtaş bin Hacı Bektaş ve evlad-ı pâk Mevlâna'dan Emir Şah Efendi marifeti ile Yeniçeri'ye keçeden börk tayin ve ihtiyar buyurulduğunu" açıklar. Ayrıca, "Mirat'ül Makasid" adlı risalede de Feyzullah Çelebi Efendi'ye (1809-1880) kadar Bektaşî Çelebilerine Osmanlı sultanlarınca verilen muteber vesikalarda (icazet) Hacı Bektaş Veli'nin Fatma Nuriye ile evli olduğunun ve Çelebilerin Seyid Ali Sultanın iki oğlundan. Mürsel Bali'den "Mürselli" Resul Bali'den de "Hüdadâdlı" boylarının bugüne kadar Hacı Bektaş Veli evladı olarak hiz-

meti yürüttüklerinin anlaşıldığı görülmektedir. "Müdafaam" adlı risalede, Ahmet Celalettin Çelebi Efendi de "Evladı vardır ve evladınız" diyerek ve bu belgelere dayalı olarak "mücerrettir" iddiasını çürütmeye çalışır. Hünkâr Hacı Bektaş Veli mücerrettir (bekâr) iddiası sözlü kültür içinde bilinmezliğini korurken, Anadolu Alevi Bektaşileri bugünkü Çelebilerin Hacı Bektaş Veli nesli olduğuna inanırlar, "Belden gelenler" olarak da neslin babadan oğula devamını isterler. Şehirli ve Rumeli kökenli Bektaşiler ise Hünkâr'ı mücerret olarak görürler. "Yol'dan veya Kol'dan gelenler" olarak tarihatta kademe kademe yükselerek "Oniki Post"tan birisine oturulmasını arzu ederler.

Anadolu Alevi-Bektaşilerine göre Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelip de Horasan Postuna oturan Çelebiler:

Hacı Bektaş Veli (? - 1338)	mezarı Hacibektaş'ta
seyyid Ali Sultan (1294-1389)	mezarı Dimetoka'da
Resûl Bali (1361-1441)	mezarı Hacibektaş'ta
Mürsel Balî (1384-1483)	mezarı Dimetoka'da
Balî Sultan (1462-1521)	mezarı Hacibektaş'ta
Kalender Çelebi (1465-1519)	mezarı Hacibektaş'ta
İskender Çelebi (1502-1539)	mezarı Hacibektaş'ta
Yusuf Balî Çelebi (1506-1561)	mezarı Hacibektaş'ta
Bektaş Çelebi (1535-1572)	mezarı Hacibektaş'ta
Resul Bâli Çelebi (1537-1581)	mezarı Hacibektaş'ta
Mürsel Çelebi (1569-1597)	mezarı Hacibektaş'ta
Hasan Çelebi (1555-1600)	mezarı Hacibektaş'ta
Bektaş Çelebi (1558-1626)	mezarı Hacibektaş'ta
Kasım Çelebi (1570-1640)	mezarı Hacibektaş'ta
Yusuf Çelebi (1575-1651)	mezarı Hacibektaş'ta
Zülfikar Çelebi (1598-1662)	mezarı Hacibektaş'ta
Hüseyin Çelebi (1602-1669)	mezarı Hacibektaş'ta
Seyyid Abdülkadir Çelebi (1622-1681)	mezarı Hacibektaş'ta
Elvan Çelebi (1634-1726)	mezarı Çepni'de
Mürteza Çelebi (1640-1727)	mezarı Hacibektaş'ta

Feyzullah Çelebi (1671-1727)	mezarı Merdivenköy Şahkulu dergâhı
Bektaş Çelebi (1707-1759)	mezarı Hacibektaş'ta
Abdüllatif Çelebi (1721-1802)	mezarı Hacibektaş'ta
şehit Feyzullah Çelebi (1739-1824)	mezarı Hacibektaş'ta
Mehmet Hamdullah Çelebi (1775-1827)	mezarı Amasya'da
Veliyeddin Çelebi (1770-1828)	mezarı Hacibektaş'ta
Ali Celaleddin Çelebi (1807-1828)	mezarı Hacibektaş'ta
Feyzullah Çelebi (1809-1880)	mezarı Hacibektaş'ta
Ahmet Celaleddin Çelebi (1862-1921)	mezarı Hacibektaş'ta
Veliyeddin Çelebi (1867-1940)	mezarı Hacibektaş'ta

Ahmed Cemaleddin Çelebi'nin, 23 Nisan 1920'de kurulan TBMM'ye Meclis Başkan Vekili seçildiği, daha sonraki yıllarda çocukları ve kardeş çocuklarının (Ulusoy soyadını almışlardır) bir kısmının hukuk tahsili yaptıkları, Rıza, Yusuf, Kâzım Ulusoy'un 1950 sonrasında mebus olarak görev yaptıkları bilinmektedir. Bugün tarikatlarla ilgili çalışmalar yapılmıyorsa da, Bektaşî Ocağının temsilcisi olarak Veliyeddin Çelebi'nin büyük oğlu Feyzullah Çelebi Horasan Postunun sahibidir. Hacı Bektaş Veli'ye kadarki tarikat silsilesi de şöyle sıralanmıştır:

İmam Ali, Hasan-ı Basri, Habib-i Acemi, Davud-u Tai, Maruf'ül-Kerhî, Ser'ül Saktî, Cüneyd-i Bağdadî, Ebu Ali Ruziyârî, Ahmet bin Mehmet, Ebu Ali Kutbu Hüseyin bin Ahmet Mısıri, Ebu Osman Mağribi, Ebu Kasım Kerkânî, Ebu Hasan'ül Herkânî, Ali bin Câfer, Şeyh Ebu Ali Fermidî, Fazl bin Mehmet Tûsî, Hoca Ahmet Yesevî, Hoca Yusuf'ül Hemedanî, Şeyh Lokman'ül-Horasanî, Bektaşî Tarikatının Pir'i seyid Mehmet bin İbrahim'ül-Sânî ve Hacı Bektaş Veli'ül-Horasanî'dir.

Velayetname ve benzeri kaynaklarda Hacı Bektaş Veli'nin Kadıncık Ana'ya hitaben "Yurdumun bekçisi senden gelecek ve senden olacak" diyerek vasiyet ettiği yazılıdır. Bu açıklama-

ma ile bir kısım Bektaşî zümresinin Hünkârın mücerret olduğu Kadıncık Ana'yı manevi evlat edindiği, bugünkü çelebilerin de Hacı Bektaş Veli'nin nesebinden gelmediği iddiası, Çelebiler ile babalar'ın arasını açmıştır.

Dergâhın idaresinin daha sonra çelebiler ile babalar arasında çekişmelere neden olur. Dergâhı Dede Baba denen "Yoldan gelenler'in" temsil etmeye başladıkları görülür. Bunlardan Balım Sultan, Tarikata kimlik kazandırmıştır. Bugünkü edep-erkân Balım Sultan'ın zamanından kalmadır. Tarik-i Nazenin adı ile de anılır. Balım Sultan'dan sonra çelebilerle babalar arasında çekişmeler devam etti. İdare çelebilerin eline geçince babalar ayrı bir yol tuttular. (Sersem Ali Baba zamanında) Kalender Çelebi'nin isyanı ile tarikatın durumu sarsıldı. Çelebiler vakfın temsilcisi ve öz evladı olarak Anadolu Alevi-Bektaşilerince de tanınmışlardır. Çelebilerin Hacı Bektaş Veli'nin öz evladı olduğu, Osmanlı sultanlarının fermanlarında kayıtlıdır. Tarikatın, "Dede Baba" ile temsil edilmesi, Mevleviliğin etkisi ile Balım Sultan zamanındadır. Dede babalar ile çelebilerin araları bazen iyileşirken genellikle çekişmelerle geçmiştir.

Genellikle Rumeli Bektaşileri ile şehirlerde yaşayan Bektaşiler Dede babalığı benimsedi. Dede babalığa, dervişlik, babalık, halifelik yolu ile hizmet edilerek gelinebileceği kabul edilmiştir. Anadolu Alevi-Bektaşileri ise bu yolu takip etmediklerinden cemlere alınmamışlardır. Anadolu Bektaşiliğinin, Alperenlik veya Gazilikle de ilişkisi vardır. Mücahit dervişlerin oluşturduğu askeri birliklerde yer almaları, Sarı Saltuk, Seyyid Ali Sultan gibi çelebilerin Rumeli akınlarında bulunmaları, bu tarikatın millitarist bir özellik taşıdığını gösterir. Bektaşilik Osmanlı fütuhâtı ile Balkanlar'a yayıldı, bu yerlerde tekke ve zaviyeler açıldı. Yeniçeri ocağı da Bektaşilerce kuşak kuşatılıp, akbörkler giydirilerek, kurulduğu iddia edilir. Bu nedenle her "Yeniçeri Ortası" yanında bir Bektaşî dergâhı açıldı, 1826 yılında Yeniçeri ocaklarının kaldırılması ile Bektaşî ocakları da yerle bir edildi. Kapatılan tekkelere mensup şeyhler sürüldü, tekkelerde de Nakşibendi

şeyhleri görevlendirildi. Böylece Bektaşiliğe Nakşibendilik etki etti. Anadolu Alevi-Bektaşileri Dedegân kolunu oluştururken diğerlerini de "Vekilciler, Dönekler, Purutlar" diye nitelendirdiler. Türkiye'de tekkelerin kapatılmasından sonra Bektaşilik, resmen Mısır ve Arnavutluk'ta devam etmiştir. Sivas Kongresi sonunda, Mustafa Kemal Paşa, Kayseri yolu ile Ankara'ya geçerken Hacı Bektaş'a uğradı, dergâhta Çelebi Cemaleddin Efendi tarafından tekkenin kapısında karşılandı. Hemen Ankara'ya hareket etmesi gerekirken iki gün kaldı. Çelebi Ahmed Cemaleddin Efendi, Mustafa Kemâl ile yeni Türkiye'nin geleceğini uzun uzun konuştuklarını, kardeşi Veliyeddin Efendi'ye anlatmış. Çelebi bu konuşma sırasında: "Paşa hazretleri cesaretli ve basiretli iradenizle Türk milletinin düşmanı kahredeceğine inancım sonsuzdur. Yüce Allahın milletimize müyesser edeceği zaferden sonra Cumhuriyet ilânını düşünüyor musunuz?" diye sormuş, Mustafa Kemâl bu açık yüreklilik karşısında Çelebi'ye heyecanla bakmış ve Çelebi'nin elini avucuna alarak kulağına fısıltı halinde, "O mutlu günlerin ilânına kadar aramızda kalmak kaydıyla, evet, Çelebi Efendi Hazretleri" demiş.

Çelebi'nin, Mustafa Kemal Paşa'yı Edebali'nin Osman Bey'i kabulü gibi kabul ettiği, Ahmet Yesevi'nin, Hacı Bektaş Veli'yi Anadolu'ya memur ettiği gibi, Çelebi de memleketin kurtuluşunu Mustafa Kemal'in şahsında görmüş, Anadolu'nun her tarafında Milli Mücadelenin desteklenmesini istemiştir.

Çelebi Ahmet Cemaleddin Efendi Ankara'da TBMM'nin ikinci başkanı olmasına rağmen hastalığı nedeniyle toplantılara katılamamış, ölümünden sonra kardeşi Veliyeddin Çelebi Posta oturmuş ve Mustafa Kemâl'in desteklenmesi için, 25 Nisan 1923'te yayınladığı (Yeni gün, 25.4.1923) beyanname "Bu nasihatımı âmil olmayanlar bizden değildir. Hak erenlerin onlara desteği olmaz. Tekrar beyan edeyim ki; bu milleti kurtaracak ancak Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır. O'nunla beraber Mukaddes Vatanın has evlatlarıdır. Başka hiçbir ferdin sözünü dinlemeyiniz, sözümün zerre kadar



harice çıkmayınız. Sizin saadetinizi düşünenler, sizi kölelikten kurtaracak Büyük Millet Meclisi Reisi ve cümlemizin büyüğü Gazi Mustafa Kemal Paşa'dır" demiştir.

## II. Bektaşiliğe Etki Eden Mezhep-Tarikat ve Diğer Cereyanlar

**a) Ahilik ve Anadolu Ahileri** - Ahilik, Anadolu'da şehir ve kasabalarda esnaf teşkilatı şeklinde, köy, mezra ve göçerli halk arasında ise dinî ve tasavvufî bir cereyan olarak gelişti.

Ahi kelimesinin, aslında "Akı" olması ihtimali kuvvetlidir. Türk halkı konuşurken (k) harfini (h) gibi telaffuz etmektedir. Ahi toplumdanda, Fütüvvet ehline Arapça'da "Fityan", "Feta", şeyhlerine "Abu'l Fityan, seyyid'ül Futuvva", Farsça'da "Fütüvvetdar, Civan-merd, Feta" dendiği bilinir.

Ahi ehlinin Fütüvvetname adı ile bilinen Türkçe, Arapça ve Farsça yazılmış risaleleri vardır. Bütün kaide ve kuralları bu risalelerde mevcuttur. Bunlarda, coğrafi yörelerin ve bazı etnik grupların etkisi ile farklılıklar vardır.

Ahi adı, Türklerde fütüvvet teşkilatında şeyhlerine verilen bir sandır. Örnek olarak: Ahi Edebali, Ahi Hasan, Ahi Evren gibi.

Ahi zaviyeleri, her meslek erbabının kendi bünyesinde şeyhleri ve aynı zamanda meslek pirleri veya ustaları etrafında topladıkları, bekâr olanları burada barındırdıkları, konuklarını burada ağırılarak birlikte yemek yedikleri, yemekten sonra töreleri gereği ibadet veya raks ederek eğlendikleri yerlerdir.

13. yüzyılda Anadolu'ya gelen Türklerin kurduğu bu Ahi teşkilatı şehir ve kasabalarda esnaf ve sanatkarların ilk örgütü oldu. Yamaklıktan çıraklık, kalfalık ve ustalığa belli bir sürede deneyimden sonra törenle geçilir. Törenle "İcazet"ini alan usta bir işyeri açabilirdi. Bu örgütte doğruluk esastı. Hile yapmak, değerinden fazlaya mal satmak yoktu. Bu tür halleri görülen esnaf örgütten çıkarıldığı gibi, komşu illerin örgütlerine de yazılarak bu nitelikli esnafa iş tutturulmazdı. Bu

örgütte müşteriye karşı doğruluk, merhametli ve cömert davranmak esas alınır. (Bu örgütün bir de seyfe kolu vardı ki, sportif oyunlarla ilgili faaliyetler gösterirdi.) Fütüvvetin adamlık ve erlik anlamında kullanıldığı; yiğitlik ve cömertlik anlamı gereği her fütüvvet sahibinin aynı zamanda mürüvvet sahibi olduğu fütüvvetnamelerde açıklanmaktadır.

Fütüvvet ehlinin özelliklerini açıklayacak olursak: Dünya ve ahiret nefsinin halka bağışlayandır. Nefsi için istediğini başkası için de isteyendir. Ayıpları örten, nefsinden başka kimseye düşman olmayandır. Hz. Muhammed gibi halkı düşünen, halkın dertleri ile dertlenen, kusurları görmeyen, yoksuldan nefret etmeyen, zengine halini duyurmayan, eline geçene elinden çıkana bir görendir.

Hz. Ali'nin "Civan-merd (Fütüvvet) ne demektir?" sorusuna, Hz. Muhammed'in "Sözüne doğru, vefalı, emniyetli, merhametli, yoksul sıfatlı, konuksever, iyi işlerde bulunan utangaç erlere denir," cevabını verdiği rivayet edilir.

Bir başka söyleneceye göre de: Bir gün Peygamberin evine bir fakir dilenci gelerek bir şeyler ister. Hz. Muhammed, Ali'ye "kalk bir şeyler ver" der. Ali kalkarak bir kap yemek götürürken, aklına beş dirhem vermek de gelir. Bir de dinarım var onu da vereyim der. Bu yaptıklarını anlattığında Hz. Muhammed, "Lâ Feta İllâ Ali" (Ali'den başka er yoktur) demiş ve bu hadis üzerine Hz. Ali, Fütüvvet ehlinin Pir'i olmuştur. Ali, bütün dinî ve tasavvufî cereyanlarda tarikat silsilelerinin başı olarak bilinir. Bir söylenece de şudur: Bir toplulukta Peygamber otururken bir şahıs gelerek, filan evde bir kadın ile bir erkek kötü durumdadır, der. Hz. Muhammed Ali'ye "Ya Ali, sen git bak doğru mu?" der. Ali eve girince gözlerini kapayıp evin duvarlarına tutunarak her tarafı gezer. Hz. Muhammed'e "gittim evi dolaştım, bir şey görmedim" der. Durumu bilen Peygamber "Ya Ali sen bu ümmetin fetasısın" der ve Selman-ı Farisi'den bir bardak su ile tuz ister. Bir parça tuzu şeriattır diyerek suya döker, tarikattır der döker ve hakikattır der bir miktar daha döktükten sonra, Hz. Ali'ye içirir. "Sen benim refikimsin, ben Cebrail'in refikiyim,

Cebrail de Allah'ın refikidir" der. Selman da aynı tuzlu suyu içerek Ali'nin refiki olur. Bundan sonra Peygamber şalvarını Ali'ye giydirir, belini bağlar ve "Ya Ali seni tekmiil ediyorum, kemâle ulaştırıyorum" hadisini söyler. Bu söylenceler fütüvvetnamelerde yer almaktadır.

Ahilikte yola yani tarikata alınırken tuzlu su içmek buradan kalmaz. Su, duruluğu bakımından ilme, hikmete, ezeli istidada işaretidir. Kuran'da da Tanrı dilinden "Biz her şeyi sudan yarattık" (el-Enbiya sûresi) âyeti vardır. Tuz, adalet ve fazilet işaretidir. Her yemeğin tadı tuzla mümkündür. Şalvar giymek iffete alamettir. Bel bağlamak yiğitliğin ve halka hizmetin şeklidir. Bu nedenle fütüvvet erbabı yola girmeye hazırlanan canlara önce peştemal bağlarlar. Yola girişte de şalvar giyerek beli bağlanır ki bu makama "Tekmil" derler. İlmin kemâle erişi ancak uygulama ile mümkündür. Uygulamasız ilim olmaz ve değer verilmez. Fütüvvet gıysisi şalvar, tasavvuf gıysisi ise taç'dır. Fütüvvetten maksat aşağılık sıfatlardan kurtulmaktır. Tasavvuf ise yüceliktir. Bu nedenle baş tıraşı yapılır, sakal ise tıraş edilmez.

Hz. Ali'ye oğlu Hasan'ın bir sorusu üzerine; "Fütüvvet, kudreti varken affetmek, devleti varken tevazuda bulunmak, varlık halinde cömertlik etmek ve minnetsiz ihşanda bulunmaktır. Bu huyları huy edinmeyen fütüvvet ehli olamaz" dediği rivayet edilir. O halde fütüvvetin aslı doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, nasihat, hidayet, vefa ve tövbedir. Bu güzel huyların Peygamberlerden Hz. Muhammed'e, O'ndan da Ali'ye geçtiğine, bu nedenle Ali için "O Muhammed bilgisinin kapısıdır"; Hz. Muhammed'in hadislerinde: "Ben bilginin şehriyim, Ali kapısıdır", "Ali berdedir ben Ali'deyim, Ali Fetâ'dır" dediğine inanılır.

Oniki İmamların altıncısı olan İmam Cafer'us Sadık, Şakayık-ı Belhî ile bir sohbet sırasında, İmam Cafer'e "Fütüvvet nedir?" diye sorar, Cafer "sen nasıl bilirsin?" demesine karşılık Şakayık; "Tanrı bir şey verirse şükrederim, vermezse sabrederim" deyince İmam "Medine'deki köpekler de böyledir" der. Şakayık; "Ey Tanrı Elçisinin kızının oğlu, sence

fütüvvet nedir?" diye tekrar sorunca, İmam Cafer; "Bize Tanrı verirse, kullarına ihşan ederiz, vermezse şükrederiz." Böylece, fütüvvet nefsin sıfatlarından arınmış kalbin makamlarına verilmiş addır. Alçak gönüllü olarak fazilet ve hak iddiasında bulunmayan insanın; birincisi düşmanlığı terk etmesi, kusurları görmezden gelmesi, eziyeti unutmaması; ikincisi, isyan edene yaklaşılmaması, eziyet edene bağışlarda bulunulması, kötülük edene karşı özürler dileyerek, sabrederek lütufla kırıngnlığı yenmesi; üçüncüsü ise seyrinde ve şühudunda hiçbir şeyin kişiyi durdurumamasıdır. O halde fütüvvet; mürüvvet, doğruluk, herkesi bir görüp sevmek, nefsin tutsaklığından kurtulmak, vefa, kötülüğe iyilikle karşılık vermek, cömertlik gibi birçok prensipleri bünyesinde uygulama arzusudur. Bu nedendir ki Anadolu'da Moğol istilâsına karşı, halkı birlik ve beraberliğe çağıran Ahi'ler, istilâ sırasında kıtlığı önlemişlerdir. Osmanlılarının Devlet haline gelmesinde, Türk birliğinin oluşmasında da Ahi'lerin katkısı büyük olmuştur.

**b) Ahiliğin, Aleviliğe ve Bektaşiliğe Etkisi** - Ahi topluluğu sürekliliklerini "Ali Yolu" olarak görürler ve Ali ile Ehl-i Beyt sevgisini faziletli bir tutku kabul ederler. Bu tutku fütüvvet ile ilgili sünni ve alevi nitelikli bütün tarikatlarda da mevcuttur.

Batınlıktan de etkilenen Alevilik ve Bektaşilik, gelişmelerini sürdürürken Ahi örgütünün birçok noktalarını aldı. Özellikle fütüvvetnamelerdeki edep-erkânı benimsedi. Aleviler ve Bektaşiler tarafından da fütüvvetnameler yazıldı.

Ahilik, Alevilikle birlikte Anadolu Türkmen halkının töresi içinde gelişti. Şehir ve kasabalarda esnaf teşkilatı şeklinde çalışma ahlâkını getirirken, köylerle mezralarda ve göçerli halk arasında da törelerle birlikte kendini gösterdi. 13. yüzyılda Anadolu Selçuklularının İlhanlı hakimiyetine girmesi ardından, Anadolu'nun her tarafına yayılan Ahi örgütünün din ve sanat ahlâkı içerisinde etkileri büyük oldu. İbn Battuta'nın anlattığına göre Kayseri'de kendisini misafir eden Ahi reisinin şehirdeki etkisi büyüktü. Mahallin sultanı ol-

Erler gelir şahım Abdal Musaya

Her matem ayında kanlar dökülür  
Demine Hu deyu gülbank çekilir  
Uyandırıp Hak çırağın yakılır  
Erler gelir şahım Abdal Musaya

Benim bir isteğim vardır Kerimden  
Yezit bilmez erenlerin yerinden  
"Kaygusuzum" cüda düşmem pirimden  
Erler gelir şahım Abdal Musaya

**c) Anadolu abdalları** - Bektaşiliğin gelişmesinde etkili olan diğer bir zümre de Anadolu abdallarıdır. Aşıkpaşazâde Tarihinde Abdalan-ı Rum diye yer alan "Horasan Erenleri, Horasan Erleri" diye de anılan bu zümreye kaynaklarda "baba" veya "abdal" da denmektedir. Bu mücadeleci dervişler, bir avuç müritleri ile savaşlarda sultanların yanında yer alır; dini yayarlar, ordunun maneviyatını yüksek tutmak için vaazlar verirlerdi. Bunlardan Geyikli Baba'nın Bursa'nın fethinde önde ve bir geyik üzerinde şehre girmesi; Abdal Musa ve Abdal Murat gibi mücahit "Tahta Kılıçı"\* dervişlerin de fetihlerdeki rolleri yaygın söylencelerdir. Bu Türkmen babalarının abdallığı, her türlü kötülüklerden arınmışlık ve ermişlikti. Halk üzerinde saygınlıkları çoktu. Ölenlerin mezarları, Anadolu'nun yatırları, evliyaları ziyaretgâhları olmuştur.

Yunus Emre de, Orhan Bey döneminde Sakarya havzası içinde Sanköy'de yaşamış abdal ozandı. Aleviler ve Bektaşiler üzerinde etkisi çok büyük oldu. Şairler O'nun etkisinde kalarak şiirler söylediler. Yunus'un hayatını menkıbeleştirdiler ve Anadolu'nun birçok yerinde mezarının olduğuna halkı inandırdılar.

(\*) Bu "tahta kılıçlı" deyiminin bir simge mi yoksa, eskiden "haşebî" denen "paslanmaz kılıç - adaletli kılıç" anlamındaki silâhın adının, odun, tahta demek olan arapça "haşeb-ahşap" ile mi karıştırıldığı, özel inceleme gerektirir bir konudur.

**d) Batınlık** - Gizlilik ve sır anlamındadır. Kuran ayetleri ve hadislerin, ancak, tevil ile anlaşılabilceği iddiası ile ortaya çıkan bir akımdır. Ortadoğu'da 11. ve 12. yüzyılda Hasan Sabbah tarafından kurulan ilk Batını terör örgütü, gizli bir cemiyet halinde faaliyetler gösterdi.

**e) Babailik** - Baba, Türklerde ve Farslarda ata anlamındadır. Hürmet edilen yaşlılara da denir. Herhangi bir zümre ve teşekkülün, başındaki kimse de baba lakabı ile anılır. Tasavvufta sofilere de Ahi Baba, Barak Baba dendiğini misalleri ile açıklayabiliriz. Selçuklular zamanında kullanılan baba ünvanı, Anadolu ve Rumeli'de şeyhler ve sofiler için kullanıldı. Yesevi şeyhlerinde baba, bab ve ata ünvanlarını kullandıkları görülür. Baba lakabının en çok kullanıldığı yer Azerbaycan'dır. Horasan'dan ve Azerbaycan'dan gelen Babailerle Anadolu'da Türkmen halkını etkisi altına alan ve "Babai Ayaklanması" nı çıkaran Baba İshak'ın, kendisini peygamber mertebesinde gördüğü ve Baba Resul dedirttiği, Hacı Bektaş Veli'nin de bu isyana katıldığı ve Babailer zümresine mensup olduğu iddialar arasındadır.

Bektaşî tarikatına mensup şeyhlerin de Baba ünvanını aldığı ve "Babalar Kolu" nun bu etki ile devam ettiği görülür.

**f) Hurufilik** - Esterabadlı Fazlullah tarafından 1398'de Horasan'da kurulan bir tarikattir. Aynı zamanda kendisini peygamber olarak ilan eden Fazlullah, peygamberlerin eksik bıraktığı hususları tamamlamak için gönderildiğini ileri sürmüştür. Kuran'ın gizli yönlerini 28 Arap, 32 Fars harfleriyle ve rakamlarla çözdüğünü açıklamıştır. Herşey harf ve rakamla açıklandığı için bu tarikata Hurufilik denmiştir.

Hurufiler, Fatih döneminde Anadolu ve Rumeli'de etkili oldular ve isyanlar çıkardılar. Bu zümre mensupları takiplerden kurtuluşu, Bektaşî tekkelerine sığınmakta buldular. Hurufî şeyh ve dervişleri, fikirlerini harflere bağlı buluşlarla ve Hacı Bektaş Veli'nin fikirleri imiş gibi tekkelerde yayararak varlıklarını sürdürdüler. Cenabı Hakkın bir insanın yüzünde belirmediği, iddiası ile kaşa, göze ve burun gibi uzuvlara harflerle mana verdiler. Bektaşîlerin "Aynayı tuttum yüzüme, Ali

göründü gözüme” inancı Hurufiliğin etkisi ile olsa gerektir. Bu tarikata ait Fazlullah tarafından yazılan Cavidan adlı bir kitabı vardır.

### III. BÖLÜM

#### I. Bektaşilik ve Alevilik Nedir?

Bektaşilik, Anadolu’da gelişerek yayılan Türk tarikatlarından biridir. Tasavvufun etkilenen bu tarikatın felsefesi, örf ve adetleri Türklere yönelik özellikler gösterir. Eski Türk din inançları ile Müslümanlığı kaynaştıran, tasavvufi olarak ifade eden, halka kadar inen kültürü, dili duyguları ile ulusal yapıyı koruyan, akla ve bilime değer veren tarikatlardandır.

Bektaşiliğin Türk halkı arasında yayılmasına sebep, Bektaşî babalarının halktan gelmiş olmaları, halk gibi sade ve basit hayat yaşamaları ve onların duygu ve düşüncelerine ortak olmalarıdır.

Bektaşî dervişleri halk psikolojisini bildikleri için onların ruhsal yönelişlerini çok iyi değerlendirerek Anadolu Türklüğünü Arap ve Fars kültürüne karşı korumuşlardır.

Bektaşilik tarikat haline gelinceye kadar safhalar geçirdi. Türk topluluklarının çeşitli inançlarını içine alarak örgütlendi. Bu tarikatın temelini Yesevîlik teşkil eder. Yesevî sofilerinin yaydığı Hurufî, Babai, Batîni ve Şaman akımların; Anadolu’nun siyasi, iktisadi ve içtimai hayatında önemli yeri olan Ahîliğin, Abdallığın, Alperenliğin Bektaşilikteki etkileri büyüktür. 11. ve 13. yüzyıllarda Anadolu’ya gelen göçerli, yarıgöçerli ve yerleşik Türk boyları Türk örf ve adetlerinin etkisi altında İslamlaşarak Hacı Bektaş Veli’nin önerdiği yaşam ve inanç çizgisinde teşkilatlandılar. Asıl tarikatın örgütlenişi, edep-erkânı ile tarikat kimliği kazanması Balım Sultan zamanında oldu. Bundan dolayıdır ki, kendisine “Pîri

Sani" ünvanı verilmiş ve tarikata girenlere de Bektaşî ve nâzenin denilegelmiştir.

Türkistan Piri namı ile bilinen Hoca Ahmet Yesevi'nin halifesi Lokman Perende'den nasip alan Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Horasan'dan Anadolu'ya "sönmekte olan Türklüğü ve Müslümanlığı yüceltmek" için memur edildi. Fikirlerini yaymak için Suluca Karahöyük'ü mekân tuttu. Önerdiği düşünceler Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli yörelerine yayıldı. Tekke ve zaviyeler açıldı. Ölümünden sonra düşüncesi ve yaşam biçimi Bektaşilik adı altında yaşatıldı.

Büyük çoğunluğu ile Bektaşiliğin, Alevi zümreleri içinde örgütlendiği görülür. O halde Alevilik nedir? Tarikat mıdır? Tarikatsa başka tarikatlara bünyesinde barındırması mümkün değildir. Mensupları "İmam Cafer'us Sadık Mezhebindeniz" dediklerine göre Alevilik mezhep midir? Alevilik, siyasi ve dini bir partidir.

Hz. Muhammed'in ölümünden bir müddet sonra hilafet meselesi yüzünden Müslümanlar, Şii ve Sünni diye iki ana mezhebe ayrıldıkları gibi başka kollar da oluşturdular. Hz. Ali taraftarlarına Alevi dedi. Daha sonra Müslümanlık Arap Yarımadasından Suriye, Irak, Mısır'dan Fas'a, doğuda İran'dan Türkistan'a ve Endonezya'ya kadar yayılırken, yöre halkları bu inanış içinde kendi eski dini ve milli özelliklerini de bir ölçüde yaşattılar. Ali taraftarlarının hepsi "Allah, Muhammed, Ali" derken, "Ehl-i beyt"e, "Oniki İmam"a, "Öndört Masum Pâk"e, "Onyeddi Kemberbest"e ve "Kırklar"a sevgi ile bağlandılar. Bununla birlikte, örneğin İran'da Zerdüştlük, bu bölgedeki Şiiliği etkilerken Anadolu Aleviliği de başta Şamanlık olmak üzere eski inançlarla Müslümanlığı birleştirdi. Bu inanış, Türkmen, Yörük, Tahtacı adını verdiğimiz; Sünnilerin "Kızılbaş" dedikleri zümreler arasında yayıldı. Zerdüştlüğün etkisi ile gelişen İran Şiiliği ile Anadolu Alevileri arasında, Allah-Muhammed ve Ali sevgisinden başka hiçbir ortak taraf kalmadığı gibi, bu mezhepler içinde yeni tarikatlara ortaya çıktı. Şiiler şeriata, Alevi zümreler ise tarikata ağırlık verdiler. Anadolu Alevileri Bektaşilik adı altında

örgütlendi. Daha sonra bir kısım Alevi zümresi, Şah İsmail'in kurduğu Erdebil Dergâhı'na bağlanarak Abdalan zümresini oluşturdular. Hıdır Abdal, Abdal Musa, Pir Sultan Abdal vb. ocaklarına mensup halifeler Erdebil Tekkesi'nde eğitildiler. Çaldıran Savaşı sırasında da İran tarafına yöneldiler. "Erkânî" veya halk arasında "Ağaçlı" denen zümre, Hacı Bektaş Veli'yi Pir olarak tanımadılar. Safevi Hanedanı yıkıldıktan sonra da bağlı buldukları ocaklara ait dedeler aracılığı ile bugüne kadar görgü ve sorgularını kendi başlarına devam ettirdiler. Batı Anadolu'daki bu Alevi grupları, başsız kalmış Hacı Bektaş Veli Ocağını tanıdırsa da yine eski geleneklerini sürdürdüler. Anadolu Bektaşiliğine bağlı olsalar da Hacı Bektaş Veli'ye karşı kusur etmediler.

Anadolu Alevi-Bektaşileri Caferi Mezhebine mensupturlar. Ancak, bu mezhebin bütünlüğünü içeren, tam ilmihâlini bilen çok azdır. "İmam Cafer Buyruğu" adı ile bazı yayınlara rastlanıyorsa da bu husus tam olarak açıklık kazanmamıştır. Camilerde ibadetlerini sürdüren Alevilerin, Hanefi Mezhebine mensup Müslümanlarla birlikte aynı farz ve sünnetlere uydukları görülür. Bu durum şeriata ilişkin uygulamalarda, Alevilerle Sünni Hanefiler arasında bir fark olmadığını gösterir. Yahut da Sünni baskısı karşısında, bir kısım Alevi inançlı kişilerin kimliğini saklayarak Sünniymiş gibi hareket ettikleri düşünülebilir.

Bu noktada, mezhep nedir? sorusunu açıklamak gerekiyor. Mezhep tutulan yoldur. Müslümanlıkta, Kuran'da yer alan ayetlere ve Hz. Muhammed'in hadislerine göre tefsir yöntemi ile ahirete ve dünya ile ilgili sorunlara getirilen çözümlerdir.

İlk mezhep ayrılığı Hz. Muhammed'in ölümü ile hilafet meselesinden dolayı başladı. Hz. Muhammed, "İsmailoğullarının yetmiş bir, Hristiyanların yetmiş iki ve ümmetinin de yetmiş üç bölüğe ayrılacağını, bir bölüğün kendisinin ve ashabinın yolunda giderek kurtulacağını, diğerlerinin ise cehennemlik olacağını" söylemesi üzerine; Hz. Ali'nin bu bölüğü Hz. Muhammed'e sorduğunda: "Senin ve sana

uyanların yolunda gidenler Ehl-i beytimdir" yanıtını aldığı; bir seferinde de Peygamberin kendisine hitaben "Yerle gök arasında iki halife bırakıyorum. Birincisi Allah'ın Kelâmı olan Kuran-ı Kerim, diğeri de Ehl-i Beytim'dir" dediği. Hz. Muhammed son veda haccında da Gâdir Humm denilen yerde deve semerlerinden yapılan minber üzerine çıkarak ümmetine "Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Canı canımdan, kanı kanımdan, nefesi nefesimden, her kim ki Ali'ye kötülük yaparsa bana yapmış sayılır", ancak bu uyanların dikkate alınmadığı, eski kabile düşmanlıklarını gizliden gizliye sürdüren ve iktidar arzusu ile hareket eden Ümeyyeogulları ile diğer bazı kabilelerin, Hz. Ali'nin halifeliği sırasında birleşerek bir cephe oluşturdukları bilinir. Bunlar, Sıffin Savaşında "aynı ümmetteniz neden savaşıyoruz?" diyerek "Birinci emanet" olan Kuran'ın yapraklarını mızraklara takarak istismar etmişlerdir. "İkinci emanet" olan Ehl-i beyt'e de Ali'nin öldürülüşü, Hz. Hasan'ın zehirletilişi, Hz. Hüseyin'in susuz bırakılarak Kerbela'da şehit oluşu, diğer imamların zehirletilerek öldürülmeleri gibi suikast ve zulümlerle ihanetleri devam etmiştir. Bu zulüm Abbasiler döneminde de devam etmiş, Hz. Muhammed'in soyu, muhalif Araplarla birlikte İran ve Horasan'a sürülmüştür. Bu sıralarda Müslümanlığı topluca kabul etmeye başlayan Türkler, Ehl-i beyt sevgisi ile Müslümanlığı birleştirmişler, töreleri içinde bu inancı da yaşatmaya başlamışlardır.

Aleviler Caferi Mezhebine mensupturlar. İnançlarına göre bu mezhep, Muhammed-Ali mezhebidir. Bu nedenle kendilerini ehli sünnetten sayarlar. Hangi mezheptensiniz diye sorulduğunda ise "Ehli Sünnet Vel'Cemaat" diyerek, Hz. Muhammed'in tuttuğu yol hangisi ise o yoldanız! mesajını verirler. Bazı araştırmacılar ve tarihçiler bu zümreye "Heterodoks" Sünniler'e de "Ehl-i Sünnetteniz" (Ortodoks) ifadesini kullanırlar. Her fert ve zümre tuttuğu ve inandığı yolun doğru olduğu inancındadır. Kendisini ortodoks, karşısındaki de heterodoks şeklinde niteleyen görüş subjektif görüştür. Anadolu Alevileri İran Şiiiliğini kabul etmezler. Bu nedenle

İran'daki İslam hareketine hiçbir Alevi katılmamıştır. Buna karşılık İran Humeyniciliğine Anadolu'daki aşırı dinci sünni zümrelerin iltifat ettiği görülmektedir. Şiiilik İran milli harsı ile karışmış ve çeşitli kollara ayrılmıştır. Anadolu Alevileri ise Arap ve İran kültürlerini reddederek İslami inançlarını kendi kültürü, örf ve adetleri ile kaynaştırmış; tasavvufi bir yaklaşım benimsemişlerdir. Türk sosyal yapısı içinde oluşan Alevilik; Batnîlik, Babailik ve Hurufilik'ten, Türk Yeseviliği ile Şamanlıktan etkilenen siyasi ve dini bir partidir. Anadolu Bektaşiliğini de Alevilik içinde aramak gerekir. Bektaşiliği ayrı bir şekilde incelememize imkân yoktur. Çünkü Alevi ve Bektaşî toplumları birbirine karışmış durumdadır.

Anadolu'da Alevi olanlar vardır, Alevi-Bektaşî olanlar vardır, Bektaşî olanlar vardır. Alevi-Bektaşî topluluklarına Türkmen, Yörük, Tahtacı dendiği gibi aşağılamak için Kızılbaş da denir. Salt Bektaşî olanlar, şehirlerdedir. Sünni ve Alevi olmayı dikkate almadan bir cemiyete üye olunur gibi ikrar vererek bu tarikata girerler. Kabulde zorlama yoktur. Dervişlikten babalığa kadar kademe alarak yükselme olanağı veren ve Bektaşîliğin Babalar Koluna mensup olan şehir Bektaşîliğinde, masonluktan da etkiler olduğu iddialar arasındadır. Şehir Bektaşîliği, Osmanlıların son yıllarında çok bozulmuştur.

Doğuda bulunan Aleviler arasında Zaza ve Kürt olanlar da vardır. Asıl Anadolu Aleviliği ise milliyete dayanır. Anadolu'nun özellikle doğu yöresine yayılan Zazalar ve Alevi Kürtler, Kürtçe konuşmakla Kürt olamazlar. Bu konuyu en doğru gözlemleyen, aralarında kırk yıl öğretmenlik yapan Mehmet Şerif Fırat olmuştur. Doğu İlleri ve Varto Tarihi adlı eserinde: Doğuda Alevi Kürtlerin ve Zazaların Türk olduklarını ve kavmî-boy adlarını ve törelerini aynen muhafaza ettiklerini, Kürtçe konuştukları halde dede-baba sorgusundan cem ve cemaat toplantılarını Türkçe yaptıklarını, dualarını da Türkçe okuduklarını anlatır. Bu durum Osmanlıların uzun zaman Anadolu'yu ihmal etmeleri sonucu, kendi hallerine terk edilen bu toplulukların Kürtleştiklerini dü-

şündürür. Öte yandan, II. Abdülhamit, kurduğu Hamit alayları aracılığı ile (1882) Doğu Anadolu'nun düzenini sağlamayı düşünürken azılı Kürt beylerine yetkiler vermiş; bunların yağma-talanından kendilerini korumak isteyen Alevi Türkler onlara sığınarak, Kürtçeyi öğrenerek can derdine düşmüşlerdir.

Kürt dediğimiz topluluk eski Mezopotamya'da yaşayan Arami ırkına mensup Hurri, Mitanni, Asur, Met dediğimiz kavimlerin kalıntısıdır. Irk itibariyle Aramidirler. İlkel olarak yaşayan Yezidi dediğimiz topluluklardır. Yezidiler de Alevi Türkler gibi kavmi geleneklerini devam ettirmişler; Müslümanlık içinde Şafilik seçmişlerdir. Bu topluluklar Güneydoğu Anadolu'dadırlar. Diğer Sünni ve Aleviler arasında Kürt yoktur, Kürdüm diyen çoktur. Buna karşılık, Kürtçe konuştukları halde Türklükle ilgili kavmi inançlarını devam ettirenler görülür. Bunlar Doğu Anadolu'nun yaylak oluşu, kışların sert geçmesi, coğrafi şartların müsait olmaması ve Osmanlıdan bu yana hizmetlerin gitmemesi yüzünden de ilkel kalmışlardır.

Zazaların, Asya'dan Moğolların önünden kaçan Harzemliler oldukları, Celalettin Harzemşah ile birlikte Dersim'e geldikleri sanılmaktadır. Kürt toplumunu Yezidilik ve Şafilik arasında aramak lazımdır.

İlkel topluluklar, uygar olan toplulukların etkisinde kalırlar. O halde, Asya kökenli ve ilkel özellikler taşıyan Aleviliğin, Kürt dediğimiz kavmi, ilkel yapısından vazgeçirerek kendi inancına yöneltmesi mümkün değildir. Bu nedenle Alevi Kürtlerin aslen Türk olduğu kesindir. Anadolu'da Alevi olup da Kürdüm diyenler Kürt değildir. Özbeöz Türktür. Şafilik Mezhebini kabul edenlerle aşiret geleneği içinde Yezidiliğe inananların dışında Kürt yoktur.

Anadolu Türk Alevilerinin belirgin özelliği, İran Şiiliği ile Arap Aleviliğinden farklı olarak Türk harsı, örf ve adetleri içinde kalmışlardır. Bugüne kadar, etnik yapılarını taassuptan uzak din inançlarını her türlü baskıya rağmen korumuşlardır. Aleviler çeşitli kollara ayrılırlar. Her toplumun bir

ocağı vardır. Bu ayrılığın nedenlerinden birisi, taliplerin kendi ocaklarına mürit yapmak için sürdürdükleri mücadeledir. Şehir Bektaşiliği ile köy Alevi-Bektaşileri arasındaki ayrılıkların nedeni ise kültür farkından ileri gelir. Alevi-Bektaşilerin ocaklı dedeleri, şehir Bektaşilerinde olduğu gibi kademeli olarak yetişmezler; dedelik babadan oğula geçer, eğitim aranmaz.

Alevi-Bektaşilerin şiirleşen inançları, bir mistik aşktan ibarettir. Tarikatın ulu saydığı, Hz. Muhammed, Ali, İmamlar, pirlar, Hatayî, Pir Sultan Abdal, Abdal Musa gibi kişilerin elinden içilen dolu ile uyanıldığına inanılır. Bu doluyu sunan Pirdir, Mürşittir, Şahdır, Hızırdır, erenler cemiyetinin Pidirir. Bu mistik havayı soluyan cemaatın tümüdür. Cem'e gelen, cemaat içinde bütün benliğini kavrayan o cazibe içinde kendini bulur.

Birtakım uygulamalar sonucu, bazı Alevi gruplarının aşırılığa varan hareketleri de olur. Hz. Ali'ye karşı aşırı sevgiyi, aşırılığa vardiran "Ali Allahîler" zümresi buna bir örnektir.

Bektaşiliği kabul etmeyen Alevi zümrelerinde, Şamanlıktan kalma adetler daha daha etkindir. Bu nedenle Abdallar tairesinin eski geleneklere bağlı kaldıkları görülür. Sözlü kültürün getirdiği ve töreleri ile canlı tuttuğu görülen bu zümre tasavvuf düşüncesini çok basitten anlarlar. Tasavvufta, nefsin tutsaklığından kurtulan, kötülüğe iyilikle karşılık veren, herkesi bir görüp seven, cömertlik gösteren, kurları görmeyen, kızgınlığını yenerek sabreden insanın şahsında beliren nur, Allahlık cevheridir. Bu durum ermişliğe işaret eder. Herkes bu sayılanları yerine getiremez. Bütün dinlerde ibadetlerin amacı insanların bu meziyetlere sahip olmak için kendini inandığı din aracılığı ile terbiye etmesidir. İşte Hz. Ali'de bu özellikler görülmüş ve O'na ermişlik özelliği kazandırmıştır. Allah'ın yanında en güzel yere sahiptir. Allah'tır demek yanlıştır ve cahilliktir. Bu konuda Şeyh Bedreddin, Varidat adlı risalesinde şöyle der: "Peygamberlerin söylediklerinin gerçek ve diğer anlamlarını dinleyenler, bilgi derecelerine göre düşünebilirler. Arifler ise gerçeği bi-

lirler. Mesela, bir kişiye sana nurdan iki kuş verilecektir dense, arifler bu iki kuşla ilim ve hünerin kastedildiğini bilirler. Halbuki dinleyenler alelade kişilerin bildiği anlama geldiğini sanırlar. Bu doğru değildir” der. Burada Hz. Ali’ye, Hz. Muhammed’in söyledikleri güzel ve övücü sözler, yanlış anlaşılacak, Ali’ye karşı aşırılıklara gidildiği görülür.

Mevlana, Na’ti Ali Kasidesi’nde: “O açıklayıcı imam, O Tanrı velisi saf ehlinin vücut güneşidir. Yerde, gökte, mekânda, zamanda Hakla duran o imamın zatı, iç ve dış temizliğiyle vasıflanmak vaciptir. Çünkü küfürden, ikiyüzlükten kurtulmuştur, temizdir...”

Onun konağı birlik âlemidir. Dünyevi ve beşeri sıfatlardan dışarıdır. O, insanın hakikati ve canı gibiydi. Her şey fanidir, fakat can yaşar, ölmez. Onun hareketi kendinden diri olan ezeli varlıktandır. Beka çevresinde döner dolaşır, yaratıkları yaratanın zatı gibi o bakidir. Hakkın yüksek sıfatları Ali’nin vasfıdır. Hakkın sıfatları zaten ayrı değildir. O, Tanrının zâtine yapışmış o olmuştur. Hani duyduğun lâhütün o gizli hazinesi yok mu; işte o odur. Çünkü o, haktan hakla görünmüştür. O hazinenin nakdi, tükenmez ilimdir. İşte o ilimden maksût, yüce Alidir. Hakkın hikmetini ondan başka kimse bilmez. Zira o hakimdir, her şeyi bilendir.

İbtidasız evvel o idi, sonsuz âhir de o olur. Peygamberlere yardım eden o idi, velilerin gören gözü de hakikaten odur. Yüzünün nurlu parıltısı, kendi ziyasından bir güneş yarattı. O, hak iledir; hak ondan görünür. Hakka ki, o hak ile ebedidir.

Ademin toprağı onun nurundan idi. O sebeple meleklerin tacı oldu; Allahın isimleri ondan belirdi. O temiz ve yüce imamın ilmi sayesinde, Adem, her şeyi anladı. O nur tek olan yaradanın nuru olduğu içindir ki, melekût onun huzurunda secde ettiler. Evet, muhakkak ki, Adem, o imamın nuriyle bütün ilâhi isimleri bildi...

Şit, kendinde Ali’nin nurunu gördü ve yüksek âlemi öğrendi. Nuh, kendini yüksek menzile ulaştırıncaya kadar, istendiğini hep ondan buldu. Gene ondandır ki kurtuluşa eren

Nuh dehirde gayret tufanının buldu da beladan kurtulmuş oldu. Halil Peygamber, dostlukla onun andı da ateş ona al lâlâ oldu. Nemrud’un ateşi, o Allahın dostuna hep gül, nesrin, lâlâ oldu. Gene o idi ki, keyfiyle kendi koyununu İsmail’e kurban etti. Yusuf, kuyuda onu andı da o saltanat mülkünü süsleyen tahtı buldu. Yakup, onun önünde birçok inledi de Yusuf’un kokusunu alıp gözleri açıldı. İmran’ın oğlu Musa, onun nurunu gördü de uzun geceler hayran kaldı. Kırk gecede kendinden geçti, kavuşma ve görüşme zevkine daldı. Sonra dedi ki: Yarabbi, Bana bu lütfundan bir alâmet ver.

Hak ona işte sana (Yed-i Beyza = nurlu el) i verdim; dedi.

Gene Ali’nin vergisidir ki, Meryem’e arkadaş oldu da İsa vücuda geldi... O, şeriatte ilim şehrinin kapısıdır. Hakikatte ise iki cihanın beyidir. İki cihanın sultanı Muhammed, hakka yakınlık gecesinde, Allaha kavuşmanın harem yerinde onun sırrını gördü. Ali’nin nutkunu, Ali’den dinledi. Ali ile birleşilen o yerde Ali’den başka bulunmaz. Çünkü Tanrı Kuran’da kendini Ali diye vafediyor.

Allah yolunda gidenler isteyicidirler; Ali istenilendir. Söyleyenler söylerler, susarlar. O, susmaz, söyler. Ebedi ilim onun göğsünde parlayıp göründü. Vahyolunanların sırlarını, o hakikat olarak bildi ve bildirdi. Ümmetlere haykırdı:

- Allah yolunda Ali, sizin kılavuzunuzdur. Allaha içi doğru olanlar yüzlerini ona çevirmişlerdir. Zira o şahtır, doğru yolu gösterendir, efendidir. O bütün Peygamberlerin sırrında idi. Cenabı Mustafa:

- Benimle açıkça beraber bulundu, dedi (Tanrı Ali’yi her peygamberle gizli gönderdi, benimle ise açık gönderdi hadisi). Dinde evvel, âhir o idi. Allah ile içli, dışlı o idi. İşte bunları söyledim ki, bu yüksek mânanın nüktesini öğrensün de yüksek velâyete eresin. Sende apaçık bilinsün ki, hakkiyle yüce olan odur. Ey efendi, Benimle boşuna kavga etme bu böyledir. Hakikat budur ki, biz hepimiz zerreyiz, güneş odur. Biz hepimiz damlayız, deniz odur.

Ey Şems-i din, madem ki sen âşısın Mevlana için aşka canını feda et ki, canın canâne kavuşsun ve aşka ulaştırıcı



kılavuz olasin”

Sözleri ile açıkladığı gibi alelade kişilerin “Ali (Haşa) Alahtır” düşüncesi ile hareket etmektedirler. Halbuki burada Mevlana fütüvvet ehlinin “Feta”ya erebilmesi için iki yüzlülükten kaçınması, yalan söylememesi, herkese eşit muamele etmesi, ırk, din ve mezhep ayırmaması, nefesine düşman olması için çalışmasıdır. Yunus Emre’nin “Çiğdik piştik Elhamdülillah” dizesine göre Ali küfürden, ikiyüzlülükten uzaktı. “Onun konağı birlik âlemidir” sözü ile ayırmayan bölmeyen birleştirendi. “Hakkın yüksek sıfatları Ali’nin vasıflarıdır” sözleri ile Ali vahdet-i vücud nazariyesine göre Ali’nin şahsında beliren sıfatların Allah’ın Peygamberler aracılığı ile duyurduğu emirleri en iyi şekilde gerçekleştirerek “Ümmetin Feta”ısı olmuştur. Yine Mevlana aynı eserin birinci cildinde “Hel etâ şehsuvarı kucakla” sözü ile de “Hel etâ” ayeti ile başlayan Dehir suresinde Ali’nin kastedildiği ifade edilmiştir.

Genç Abdal da deyişlerinin bir dizesinde,

“Dide-i binâ isen velâd-ı şaha kıl nazar  
Sure-i eczam-ı âlem (Hel etâ) derler bize”

ile de Ali kastedilir. Divan-ı Kebir’deki Na’tı Ali Kasidesi’nin diğer eserlerindeki Ali’yi övücü sözlerin Mevlana tarafından yazılmadığı, sonradan araya sokulduğu Fuat Köprülü tarafından ileri sürülür. (Türkiyat mecmuasının Anadolu’da İslamiyet adlı makalesi) Ali’ye Allah demekle Ali Allah olmaz, çünkü bu düşünce yanlıştır. Ali fanidir ve bir kadınla erkeğin birleşmesinden meydana gelmiştir. Ahiret işleri, yaratıcı Yüce Allah’ın vasıfları bilgisizlerin sandıkları gibi değildir. Peygamberlerin ve temiz kişilerin sözleri doğrudur. Yanlışlık onların ne dediklerini anlamadadır. Ali’nin vasıflarına da cahil insanlar tarafından yanlış anlamlar verilmektedir. Cenneti hurili, köşklü, ağaçlı, meyveli, çağlayarak akan ırmakları farzetmek yanlıştır. İşte Ali, Tanrı dostudur ve Allah’ın Aslanıdır.

Tarıkata giren ve kendini bu cazibe içinde nereye baksa

yerde gökte esen yelde, uçan kuşta, deryada denizde ilahi varlığı görür. Allah’ın varlığını bu yapı içinde bulur. Hz. Muhammed’i, Ali’yi, imamları aynı cazibe içine sokar. Dağlar taşlar Allah-Muhammed-Ali çağırır. Bu durum Müslümanlık öncesi mistisizminin Müslümanlık içinde ilahlaşan aşkıdır. Burada Ali, Hz. Muhammed’e en yakın ve ondan her yönü ile kutlanmış güzel huylu, gerçekçi yanı ile cismani yönünü yok eden, “Çiğ iken pişen” bir özellikte varlık derecesine yükselen bir kişiliktir. Ali’de beliren nur ilahi nurdur. Bu özellikler evlatlarına da geçmiştir. İşte Aleviler böyle inanırlar. Hz. Ali’ye duydukları sevgiyi evlatlarına da duyarlar. Alevi dedelerinin bu soydan geldiğine inanılarak onlara da aynı duygu ile bağlanılmıştır. Bu ilahi aşkı “tevellâ ve teberra” içinde görürler.

Tarih öncesi devirlerinden bu yana insanlar, yaratıcıyı aramışlar. Yaratıcıyı göklerde arayarak yüce özelliklerini güneşte, ayda, yıldızlarda, daha sonra dağlarda, nehirlerde, ağaçlarda bulmak istemişlerdir. En son bu vasıflar, insanın kendisinde aranmıştır. Tasavvufta Tanrının vasıflarının insanda belirmesi olayı ise daha kapsamlı yorumlanmıştır.

Üçlü Tanrı (gök, yer, su) inancı, Doğu uygarlıklarından etkileşimlerle Batıya da geçmiş, Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Ege ve Roma inançlarında üçlü Tanrı sistemi korunmuştur. Örneğin: Mezopotamya’da Anu, Enlil, Enk; Ege’de Zeus, Poseidon, Demeter; Roma’da Jüpiter, Mars, Minerva’dır. Bu etkileşim, Akdeniz havzasındaki semavi dinler için de sözkonusudur. Nitekim bu çevrelerden etkilenen Hıristiyanlıkta Allah, İsa ve Ruh’ül Kudüs üçlemesi ve “İsa, Allah’ın oğludur” inancı vardır.

Anadolu’da Alevi topluluklarının Ali’ye Allah demeleri fikri Asya Şamanlarının atası olan Ülgen’le Ali’nin, kadınların koruyucu Tanrısı Umay ile Hz. Fatma’nın kişiliklerinin birleştirilmesinden doğmuştur. Ayrıca, Aleviler “Allah-Muhammed-Ali” üçlemesini şiirlerde ve tercümanlarda da kullanırlar.

Allah-Muhammed-Ali üçlemesinin Hıristiyanlık etkisin-

den doğduğu fikri yerine, bu üçlemenin Önyasya'da Hıristiyanlıktan önce var olduğunu yukarıda açıklamaya çalıştık. Ayrıca, (12) Havari ve Oniki İmam benzerliği için aynı tez geçerlidir. Çünkü, Hıristiyanlıktan ve Müslümanlıktan önceki Türk inançlarında hem üçleme ve hem de Oniki Tanrı sistemi vardı. Oğuz Han'da birleşen ve 12 sağda, 12 solda yer alan boyların da bu inançta birleştiği, oniki mefhumunun Hint din inançlarında da var olduğu, âyinlerde Bektaşilerle Ahilerin "Şedd" veya "Tığ-ı bent" diye bellerine bağlayarak üç defa düğümledikleri kuşağın, Hint'te kurban edilen kutsal hayvanların kılından eğilerek oniki iplikten örüldüğü, bu tür inançların Batınilik ve Hurufilik aracılığı ile Alevi ve Bektaşilerin kabul ettikleri savını kuvvetlendirmektedir.

Alevi-Bektaşi şairleri şiirlerinde "Allah bir, Muhammed ve Ali"yi anmakta; Allah'ı yaratıcı, Hz. Muhammed'i Nebi, Ali'yi de Veli olarak tanımaktadır. O'na "Allah'ın Aslan'ı" sıfatını da vermişlerdir. Ali aynı zamanda Hz. Muhammed'in Ehl-i beyt'indedir. Sevdiği kızının kocası, torunlarının babasıdır. İmni ile de kendisini kabul ettirmiştir.

Emeviler dönemindeki bu zıtlasma sonucu Ali taraftarları, O'na olan sevgilerini aşırılığa kadar götürdüler. Hz. Ali bu nedenle, "İki camia benim yüzümden cehennemlik olacaktır" derken, kendisini aşırı derecede sevenlerle, yerenleri kastetmiştir. Bu aşırılıklara İran'ın eski din inançlarının da etkisinin olduğunu ilave edebiliriz.

İran'da değişik din inançları mevcuttu. Asırlarca insanlar bu inançlar içinde çırpınıp durdular. Asyalı kavimler cenneti Allah'ın, cehennemi de şeytanın evi şeklinde farzettiler. Bu etki, ikili Tanrı düşüncesine inanan İranlılardan geçti. İranlı kâhinlerin fikirleri, Batınilik ve Hurufilik gibi fikir akımlarının etkisi Bektaşiliğe de yansıdı.

Bu eski İran inancına göre dünyada iki şeye tesadüf edilir. Bunlardan birisi hayır diğeri de şer'dir. Dünyada iki mevsim vardır, yaz ile kış, iki insan vardır; erkek ve kadın, dünya iki şeyden hasıl olmuştur, toprakla su. İranlılar Tanrı olarak "Aydınlık'a" veya İyilik'e (Hürmüz) inanmışlardır. "Karanlık"

veya "kötülük" de "Arimen"dir. Sonradan biri Allah diğeri de şeytan sayılmıştır.

Öte yandan, Kuran-ı Kerim'in zahiri (dış anlamı) yanında batını (iç anlamı)nun da olduğu iddiası ile bir cereyan ortaya çıktı ki, bu Batıniliktir. Kuran'ın zahiri manasından başka batını manasının da olduğunu âlimler kabul ederlerse de, tefsir ve hadis bilginlerinin dışında tefsirler dayanaksızdır. Batıniler ise kendi gözlemlerine ve mantıklarına göre açıklamaktan çekinmezler. Bu yüzden Batıniligi seçenler kendi akıllarınca tuttıkları yolun, günün birinde bütün herkesçe kabul edileceğini ileri sürerler. Bu düşünceyi yayan ve aşırı hareketlerde bulunan, Kara Cariyenin Oğlu lakabı ile bilinen Abdullah bin Sebe'nin etkisi ile bu fikirler taraftar bulmuştur. Batıniler Hz. Muhammed'in tekrar dünyaya gelerek küfrü kazıyacağı fikrini yaymışlar; Hz. Ali'ye de insanüstü nitelikler yakıştırmışlardır. Bu inançlardan dolayı Abdullah bin Sebe, Hz. Ali'nin halifeligi zamanında hapsedilmiş, tövbe etmediği için Ali'nin emri ile yakılarak öldürülmüştür.

İmam Cafer us Sadık'ın; "Biz Ehl-i beyt gerçekleriyiz, fakat bir yabancı çıkar bizim hakkımızda yalan söyler, yalan ile gerçekimizi gidermek ister" der. Buna da, Ali ve Oğulları ile daha sonraki torunları olan imamlar aşırı inançlı olanları yanlarından uzaklaştırarak onlara lânet etmişlerdir. Bu aşırılıklar sürüp gitmiştir. Fazlullah Hurufi gibi bazıları da peygamberlik iddiası gütmüş, peygamberlerin eksik bıraktıkları işleri tamamlayacağını iddia etmiştir. Bazıları mehdilik iddiasına kalkışmış, hatta Tanrı olduğunu iddia edenler de çıkmıştır.

## II. Bektaşi Sırrı ve Bazı Yayınlar

Toplumda Bektaşiler "ser verir sır vermezler" kanısı yerleşiktir. Bektaşi sırrı var mıdır? Varsa da kimse bilmemektedir. Tarikata intisap edenler bir ömür çalışır, çabalarlar, iç yüzünü öğrenmeden bu dünyadan göçüp giderler. Her Bektaşi bu Bektaşi sırlardan bir şey bildiğini zanneder. Bazı

mitolojik olaylar da anlatılır: Hz. Muhammed bu sırları Hz. Ali'ye söylemiş, Ali de hiçbir kimseye anlatamamış, çok bunalmış ve mecbur olmuş ıssız bir yerde bu sırları bir kör kuyuya aktarmış, zamanla bu kör kuyudan kamışlar bitmiş, bu kamıştan "ney" yapmışlar. Tarikatlarda çalınan neyin inleyişi, yanık sesler çıkarışı işte bu sırlarmış! Halk arasında böyle anlatılır. Şiirlerde de yer alır. Sırların öğrenilebilmesi için bir pir'in eteğine yapışılması gerektiği inancı ile, bir tercumanda;

Tergüman-ı Menguş: "Allah, Allah yürü  
bir pir'e yapış gezme serseri  
Can ve dilden ol muhibbi handanın kemteri,  
Menguş sengi ol erenler aşkına  
Ol Ali'ül Mürteza'nın Kamberi inin Kamber'i

Pür Cemal, Muhammed Kemâl Hüseyin Ali ra Bülend salavat" derken, bir müşhidin gözetiminde dört kapıyı ve kırk makamı idrak ederek, kademe, kademe ilerleyerek bu sırlara erişme inancı vardır. Bektaşilikte sır diye açıklanamayan birbirinden saklanıyormuş izlenimi veren sır; "dört kapı"yı idrak ederek nefsinin terbiye etmesidir. Eline, diline ve beline sahip olması ile kişi bu noktaya vardığından kendisi habersizdir. Menkabeleşen Yunus Emre'nin hayatında olduğu gibi, Hz. Ali'de bütün cismani ve şeytani yönlerini körelterek, Allah katında parlayan ilahi nurdur, velidir. Bütün şeytani taraflarını yok etmiş, rahmani nitelikler taşımaktadır. O halde tarikata girmek gerektiği inancı Alevi-Bektaşilerde vardır. Yola giren kişi eri Hak bilecek, erde Hakkı görecektir. Bu nedenle Cemlerde yüz yüze oturulur. İnsan her şeyin kaynağıdır, tüm kerâmetler insandadır.

Yola giren kişi kimseyi kırmayacak, incitmeyecektir. Gönlü yapmak Alevilerde Kâbe yapmaktan ileridir. Cemlerde görülmeden önce, kırgınlıkları gidermek ve ondan sonra "Lokma Çiğnemek" haktır. Alevilerde rızasız lokma çiğnenmez. Bu yüzden Abdal Musa lokmasına "Rıza Lokması" veya "Rızalık Alma" da denmektedir.

Pir Sultan Abdal, rızalık alma ile ilgili şöyle der:

"Güzel aşık cevrimizi  
Çekemezsin demedim mi?  
Bu bir Rıza Lokmasıdır  
Yiyemezsin demedim mi?"

Alevilikteki yemek ve yedirmek Ahiliğin geleneklerinde de vardır. Alevilik cömertlik üzerine kurulmuştur. Aleviler de Ahilerde olduğu gibi "bulursam dağıtırım, bulmazsam şükrederim" düşüncesi ile misafiri baştaçı yaparlar.

Misafiri (Mihman) Ali'nin kendisi olarak kabul eder. Bu geniş mistik duygu ve düşünce, tekke eğitimi içinde gelişir. Bu yolun Amentüsü, Allah bir Muhammed Ali'dir. Mürşide saygı gösterecek ve sözü iki'lenmeyecektir. Mürşit hizmet karşılığında gözetilecek ve verilen "nezir"den hakkı ayrılacaktır. Bu nedenle cemlerde Pir'e, dede'ye her şahıs, gönünden koptuğunca bir miktar para veya hediye verir. Bu parayı ve diğer hediyeleri toplayan bir hizmet sahibi vardır. Bu verilenlerle dede geçimini sağlar. Zaten köylerde dedenin evi tekke gibidir. Gelen getirdiğini yemeden gitmez. Ayrıca, bu verilen nezirler bir deftere de kayıt edilir. Verilenlerden kendine düşen payı çıkarır. Kalanı da dergâh'a gönderir veya götürür. Bu paralar derneklerde olduğu gibi topluma hizmet için harcanır.

18. yüzyıl sonlarına doğru Yeniçeri Ocağına duyulan kızgınlıkla birlikte, bu asker örgütün manen ve sembolik olarak bağımlı sayıldığı Bektaşilik de bir kötüleme kampanyasına maruz kalmıştır. Ancak, Bektaşiliği doğrudan hedef alan asil yıkıcı kampanyayı Sultan II. Mahmud başlatmıştır. 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra ülke genelinde bütün Bektaşî tekkeleri yerle bir edilmiş, mensupları öldürülmüş, bir kısmı da sürülmüştür. Bu nedenle Alevî-Bektaşiler Osmanlı sultanlarını da kötülüklerin sorumlusu olarak görürler. Onlar için "Sağırdırlar, halkın feryadını duymazlar. Osmanlı paşaları zalimdir, birçoğu da hırsızdır. Kadılar rüşvet alır, yalan fetva verirler. Hak diyenin dilini kestirir" derler.

Halk arasında Osmanlıdan kalma bir deyim de: "Kadılar kirasız kilim başı tutmazlar, yaş yere yatmazlar. Bu düzen bozuktur, adil han tahttan inmiş, karga Şahan olmuştur" derler.

Alevi-Bektaşî inancında, hakkın hak olması istenir. Masum kullarına sahip çıkacak olan Tanrı'dır. Tanrı'nın elçisi Muhammed'dir, Ali'dir. O'nun soyundan gelen imamlardır. Sonuçta "Mehdi"dir. Bu inanış;

"Mehdi dedem gelse gerek  
Yüce divan kursa gerek"

dizeleriyle Alevi-Bektaşî şiirlerine yansımıştır. Mehdi'nin bir gün geleceği inancı ise bazı liderlerin Mehdi rolünde öne atılıp Anadolu'da isyan çıkarmalarına fırsat vermiştir. (Baba İshak, Baba İlyas gibi.) Safevi şahları da Anadolu'da Mehdi inancı ile propaganda yaparak halkı etkileri altına almışlar ve büyük katliamlara neden olmuşlardır.

Aleviler, "İmam Mehdi 12 İmamlardandır. Ölmemiştir, O gelecek, Tanrı düzeni yeryüzüne inecek, kurt kuzu ile gezer olacaktır. Kimi tokluktan kimi de yokluktan ölmeyecektir" inancını taşırlar.

Osmanlı'nın Anadolu'da zulüm ve baskısı arttıkça Anadolu'da "Mehdi Dede" düşü güçlenmiştir. Mehdi yani kurtarıcı, tarih boyunca, Aba Müslüm'de, Muhtar-ı Sakafi'de, Hacı Bektaş Veli'de, Osman Gazi'de, Baba İlyas ve İshak'da aramış durmuştur. Hatta, "Bu milleti kurtaracak Mustafa Kemal Paşa'dır. O'nunla beraber mukaddes Vatanımızın has evlatlarıdır," diyen Hacı Bektaş Veli sülb-ü Sahihi Veliyeddin Çelebi'nin bu mesajında bile mehdi geleneği yatar.

Bu inançları sürdüren Alevi-Bektaşîlere karşı Osmanlı yöneticileri valiliklere gönderilen buyrukları içeren fermanlarla Yeniçeri adının ve izlerinin hem Bektaşîlik geleceğinin kaldırılmasını istedikleri, bunlara cevap olarak ilamlara arşivlerimizde çokça rastlanılan ve örgütlü Bektaşîliğin kırsal kesimde uzun

zaman kendi iç disiplinini korumasına karşılık büyük kentlerde özellikle İstanbul'da kendilerine Bektaşî diyen zengin ve saygın kişiler, şeriat yasaklarından kurtulmak ve diledikleri gibi gece âlemleri, eğlenceler tertip edebilmek için konaklarda sık sık bir araya gelmişler, içkili danslı eğlenceler düzenlemişler bunu da dışarıya Bektaşî töreni olarak duyurmayı uygun bulmuşlar. Bu gibi toplantılarda yaşanan skandallar da doğrudan Bektaşîliğe mal edilmiştir. Örnek olarak son Osmanlı Sadrazamı Damat Ferit Paşa'nın ailesinin Bektaşî oldukları iddiası ile bu tür eğlenceler tertipleedikleri bilinir.

### III. Alevi-Bektaşî İbadet ve Törenleri

Bektaşî tarikatı töresinde, Asya âdetlerinin yanında, Ahi âyinlerinden de izler vardır.

Ahiliğin merkezi durumunda bulunan Kırşehir'de gömütlü Ahi Evren'in, "Her kim bizi şeyh edinse, onun şeyhi Hacı Bektaş Veli'dir. Ve her kim bizi görmek ister ise Hünkâr'ı görsün" dediği kaynaklarda yer alır.

Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu iddia olunan Makalât ve Vilâyetnâme'de, Hacı Bektaş Veli'nin, törenlere katılanlara başındaki kisveyi bağladığı kayıttır. Ahilerde bel bağlamak, sofraya çerağ, taç ve âlem vardı. Yine fütüvvetnamelerde yer alan ve hurkanın imanı, namaz, kible, tekbir, tövbe, tarikat hükümleri, kırk makam, tarikat ebcedi Bektaşîlikte de vardır.

Bel bağlama, el tutma ayinleri Alevi-Bektaşîlerde görgü cemi veya "Cumalıktan geçme" usulleri birbirinin aynı gibidir. Bel bağlama veya diğer ayinlerde Ahilerin: "Vakti kim bel bağlayasın veya mürit tutanda şu duayı okuyasın; "Hak Taâlâ kabul kıla, kavluhu taâlâ" yine mürşit tutmak isterken de telkin verilerek şu duayı okudukları "Hak Taâlâ celle celâlülhü kabul kıla" bilinir. Alevi-Bektaşîlerde görgü sırasında dâr'da duran talibe, dede "Namazın niyazın kabul ola, Hak kapısına yazıla, Hak Taâlâ kabul kıla Hû" der. Bu durum

Bektaşilerin Tığ-ı bent bağlayarak Allah, Muhammed ve Ali adına üç düğüm vurma işlemi Ahilerin "Şedd"inden başka bir şey değildir. Bektaşilerde görülme, nasip alma veya ikrar verme ve oniki hizmet denen cemde, her hizmet sonunda "car çalma" veya ferraş tarafından yer süpürme, okunan tercumanlar, salavat getirerek meydana girmeler, meydanda dâr'a durup sağ ayağın başparmağını sol ayağın başparmağı üzerine, (mühürleyerek) sağ elini kalbi üzerine koyarak hafif eğilerek duruşları, ayetlerin, tercumanların, duvazların okunması ve duvazlarla Oniki İmamların adlarını saymaları, niyazlar, telkinlerde bulunma benzerlikleri Ahilerde de mevcuttu.

Bu durum Hacı Bektaş Veli ile Ahi Evren'in eskilere dayanan dostluklarının ve Gülşehirli Aşık Paşa'nın bir Alevi oluşu sonucunda, Ahiliğin Bektaşilik içinde eriyerek devam ettiğine bir işarettir.

Gadir-Humm'da, Hz. Muhammed'in emirleri ile sahabî'nin birbiri ile kardeş oldukları, Hz. Muhammed'in de Ali'yi kardeş olarak seçtiği bilinmektedir. Bu gelenek de bazı tarikatlarda yol kardeşi, ahiret kardeşi, Bektaşilerde ise "müşahip"lik tarzında Ahilikten kalmadır. Ahilikle Alevi-Bektaşilik, inanç ve töre olarak birbirine öylesine karışmıştır ki hangisinin hangisinden etkilendiği dahi bilinmemektedir. Ahilerin törelerinde tuzlu su, Alevilerin duru su, Bektaşilerin tath şerbet içmeleri önemli benzerliklerdendir. Fütüvvet erkânında ki, şeyhin ikrar verilirken veya görgü işlemi yürütülürken "Kimin kimde hakkı varsa ya helâl etsin yahut hakkını dilesin" telkini, Alevi-Bektaşilerde görgü sırasında dede: "Ey erenler! el gövdenin kaşındığı yeri bilir. Bu canlar meydanda nasıl bilirsiniz? Hakkı olan talep etsin" der. Rızalık almadan talibi görmez. Alevilerde bu görgü cemine "Rızalık Alma" veya "Rızalık Lokması" da derler.

Ahilerde şeyh cemaata, ikrar veren can'la ilgili; "söylenec söz, edilecek itirazı olan varsa önce söylesin, dile gelsin çünkü tezkiye ikrardır" der. Tezkiyeden sonra kınama ise inkârdır. İkrar inkârı batıl kılar ve ikrardan sonra inkâr doğru

değildir. Feta fetayı kınayamaz. Alevi-Bektaşilerde de yılda bir tezkiye töreni vardır. Bektaşiler buna "baş okutma", Aleviler de "görülme" derler. Görülme, nasip alma, el alma, cumalıktan geçme adı ile anılan ayinde ikrar veren talibe dedenin; "Gelme gelme, dönme dönme, dönen canından veren malından" denirken, Ahilerde de "Tanrı nalet etsin ahdini bozana" der.

*Abdal Musa Lokması, Görgü Cem'i ve On İki Hizmet Usul ve Erkânı* - Alevi-Bektaşilerde, değişik ocakların etkisi ile usul ve erkân birbirinden farklı olarak yürütülmektedir. Bu farklılıklar, dede ile yardımcılarının bilgisine ve tahsiline göre değişir. Şehir Bektaşiliğinin temsil edildiği "Babagân" kolunda usul-erkân daha da değişiktir. (Ayrıca açıklanacaktır.)

*Bu Hizmetleri Yürütenler* - Hizmeti yürüten görevliler, başta "Dede"dir. Dede'ye "Sercem" de denmektedir. Cem-cemaatı idare eder. "Rehber" dede'nin yardımcısıdır. Görgüsü yapılan ve cem'e gelenlere yardımcı olur. Diğer bir hizmet sahibi de "gözcü"dür. Beline "Tığ-ı bent" bağlamış ve elinde uzunca bir sopa ile sağa sola işaretler vererek cem'in asayişini sağlar. "Çerağcı", kandil, şamdan vb. çerağların yakılmasını sağlar. Bu görevliye "delilci" de denir. "Zâkir", âşıktır; deyiş, duvazde İmam söyler, saz çalar. "Ferreş" süpürgecidir. Hizmetler tamamlandıkça meydana sembolik olarak süpürür. Aynı zamanda rehberin yardımcısıdır. "Saka" ibrikdardır. İki kişi olur. Birisi su döker, diğeri leğeni, sabun ve havluyu taşır. "Sofracı" kurbanların kesilmesi, doğranması, pişirilerek usulünce sofraya getirilmesinden sorumludur. Bu hizmeti yürüten ana kadınlar "Kaduncık Ana" lakabı ile anılır. "Pervane" semah yapacakları düzene kor. Semahcı da denmektedir. "Peyik" cemin olacağını komşulara haber verir. "İznikci" cemevi'nin temizliğine bakar. "Bekçi" de cemin ve ceme gelenlerin evlerinin güvenliğini sağlar.

Cemevi'ne önce dede gelir. Edep-erkân ile dâr'a durup, niyazların edip yerini alır. Daha sonra, köydeki rehber ile

dede soylular ve ileri gelenler usulünce niyâzların ederek yerlerini alırlar. Dede'nin çevresine, zâkir, rehber, çerağcı (delilci), dede soylular ve köyün veya o yörenin saygın kişileri meydanı çevreleyerek otururlar. Meydanı boş bırakarak halka şeklindeki bu oturuşa "Selman Halkası" denir. Bu halkanın etrafında erkekler, ayrı bir bölümde de kadınlar bulunur. Ayinler Cemevi'nde yapılır. Cemevi olmayan yerlerde de genişçe bir ev seçilir.

**a) Abdal Musa Lokması** - Cemler üç grupta toplanabilir. Birincisi Abdal Musa Lokmasıdır. Dede köye veya o yöreye geldiği zaman ilk karşılaşmadır. Dede köy yollarında törenle karşılaşılır ve konağın misafiri edilir. Bu görevler rehberine düşer. O akşam peyikci aracılığı ile köye veya yöre halkına duyurulur. Bu toplantıya "Rızalık Alma" denir. Çünkü bu toplantıya gelmeden önce konu komşu birbirine kırgınsa barışır. Alacağı varsa eda eder. Eksiklerini tamamlar. Toplantıya, elinden yettiğince pişirdiği könbeler, çörekler, kete, katmer, çerezler ve pişirilmiş tavuklarla gelirler. Fakir fukara sevaptır benim de bu çorbada bir atımlık tuzum olsun diyerek tuzunu, bulgurunu ve yağını getirir. Bu toplantıda şahıslar kurban kesmezler. Kurban kesecekleri belirlerler. Törende kurban kesilirse "salma" yolu ile o sırada herkesin gönlünden koptuğunca para toplayarak mal sahibi râzı edilir. Getirdikleri yiyecekleri lokma işleri ile meşgul olanlara verdikten sonra meydana gelerek yalın ayak peymanceye dururlar. [Peymance'ye durma: (Farsçası Pay-ı Mâcân'dır.) Anlamı kapı eşiği, pabuçluk veya odanın en geri tarafı demektir. Talibin, dervişin veya canların ayak yalın sağ ayağı başparmağı, sol ayağın başparmağına koyar buna da mağaralama denir. Hafifçe öne eğilir ve sağ elini kalbi üzerine koyarak dedeye yönelerek durur. Dâr'a durma veya Dâr-ı Mansur da denmektedir.]

Dede: "Allah... Allah Lokmalar kabul olan Muratlar hasıl ola, Hak-Muhammed-Ali kabul eyleye, On İki İmamların, Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Veli defterine kabul ola. Nûr'u Nebi Kerem-i Ali, Pirimiz Hacı Bektaş Veli, gerçek

erenler demine Hû" diye duasını yaptıktan sonra dâr'a duran canlar secdeye kapanarak niyâzını eder, usulünce geri çekilip, kadınlar ayrı bir bölümde, erkekler de bu halkanın arkasında yerlerini alırlar.

Cemevine gelmeden önce herkes kadın erkek abdestini alır. Abdestsiz ceme katılmıyaz. Alevi Bektaşilerde evli olan ve görülmek isteyen canların müsaahiplerinin olması şarttır. Bektaşilerde müsaahip aranmaz.

Abdal Musa Lokmasında, herkes birbirine niyâz ederek rızalık aldıktan sonra görülecekler, Oniki Hizmet dediğimiz cemde kurban kesecekler belirlenir. Dede nasihatlarında bulunur. Problemleri olanların huzura çıkmadan gidermeleri için kapalı olarak işaret eder. Tarihi olaylar ders olacak şekilde anlatılır. İlerde detaylı olarak üzerinde duracağımız biçimde dede sofraya duasını yapar ve lokma gelir, yendikten sonra yine duası yapılır. Sofralar kalkar. Dede "Oturan duran kopsuz giyibeksiz evine varan, yastığına baş koyup dua eden canların-Hak erenler muradını vere, gerçek erenler demine Hû" der. Cemaat meydanda niyâzların ettikten sonra törelerince evlerine dağılırlar.

**b) Görgü Cemi** - İkincisi ise, görgü cemidir. Bu cemde müsahibi olan bütün canlar rızalık alıp boy abdestli olarak toplantıya gelirler. Bu ceme "Cumalıktan geçme" de denir. Her cuma akşamı yani perşembeyi cumaya bağlayan gecedir. Dindar olanların büyük çoğunluğu perşembe günleri oruç da tutarlar. Yılın elli iki haftasının dört haftası Muharrem ayına geldiği için görgü cemi yapmazlar. Kırk sekiz hafta boyunca bu cem tekrarlanırken, arada bir yapılmaya başlanmış ve daha sonra kırk sekiz haftanın toplamı bir cuma akşamı dedenin bulunduğu sırada yapılması âdet haline gelir. Bu cem, görgü ve sorgu ayinidir. Dede hizmet sahiplerine verdiği duadan sonra Carcı carı çalar temsili olarak bütün günahları ocağa döker ve ortaya gelerek süpürgesini sol koltuğu altına alarak, dâr'a durur. Dede: "Allah Allah hizmetin kabul ol. Muradın hasıl ola. Seyyid Ferraş Efendimizin hizmeti üzerinde ola. Gerçek erenler demine Hû" diye

duadan sonra geri çekilerek yerini alır.

İkrar ayininde yeni tarikata girmek isteyen önce bir müsahip seçer. Dede dededen, talip de talipten müsahibini seçmek zorundadır. Evlilikleri de öyledir. Talip dedenin dede de talibin kızını alamaz. Talip bir yıl aday olarak gezer, müsahipler birbirinden memnun olmadıkları takdirde ayrılabilirler.

Tarikata girmiş olup da görülmeğe isteyenler. İki müsahipden büyük olan sağda eşi yanında, diğer müsahip eşi ile birlikte dört kişi meydana yalın ayak gelerek dâr'a dururlar. Bellerine de kemerbest bağlarlar. Rehber görgü dârında meydandaki dört kişinin sağ tarafına geçerek niyazın eder ve Kuran'ın A'raf suresinin 23. Ayetini Arapça okur: ("her ikisi Rabbimiz kendimize yazık ettik. Bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz kayıp edenlerden oluruz"). Rehber devamla Allah... Allah Eli erde, gözü yerde, özü dâr-ı Mansur da Hak Muhammed-Ali yolunda, Erenler meydanı, Pir divanında, canı kurban teni terceman On İki İmam ve On dört Masum Pâk Efendilerimizin dostlarına dost düşmanlarına düşman olmak kavliyle, Hak erenlerin nasihatını kabul, muktezasiyle amel etmek üzere yalın ayak yüzü üzre sünürerek gelmiş, (...görgüye girenlerin baba ve kendi adları) cem erenlerinin izni icazetiyle Muhammed-Ali yoluna, Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Veli Tarik-i Nazeninine dahil olmak üzere koç kuzulu kurbanlarıyla gelmişler, Hakk'ı görmüş râh'ı Hak bilmiş, Nesimi gibi yüzü lüp, Mansur gibi asılıp, Fazlı gibi borçdan halas olmak dilerler, Himmet-i Pir niyaz ederler. Allah Eyvallah" demesi ile Dede: "Ey erenler herkes gövdenin kaşındığı yeri bilir, canlar meydanda haklarında bir sözünüz var mı?" diye sorar.

Çoğu zaman görülen şahıslar bu tür sorguya meydan vermeden, görülmeden evvel küsmüşse barışır, hakkı hak ederek rızalık almadan meydana çıkmazlar. Ancak, haklarında bir alacak, verecek veya kusurlu bir davranışları varsa şikayetçi müsaade isteyerek kalkar onlar gibi dâra durur. Bu durum bir mahkeme görünümü arz eder. Dede ile birlikte

"Selman halkası" dediğimiz bölümdeki diğer dedeler, rehber, zâkir de katılır. Konu ele alınarak tartışılır. Kusurlu bulunursa "düşkün" bırakılmaları ile hiçbir toplantıya katılmaz. Düşkünlükten kurtulmak isteyen talipler süresi sonunda çok büyük eziyetler ve cezalar verdirilerek düşkünlükten kurtulurlar.

Düşkün olanların evli iken ikinci defa evlenmeleri, hırsızlık yapmaları, zina, borçlarını eda etmemeleri gibi kusurlardan oluşur. Hiç kusurları yoksa, veya sorgudan aklanan talipler için Dede, canlardan yeniden rızalık ister. Cemaat da yere niyaz etmek suretiyle razı olduğunu gösterir; Dede de "Derviş-i dervişan kabul-ü makbulan" diye talibi kabul eder. Şu ayeti okur:

(Kur'an, Tövbe Suresi, Ayet 119) "Ey insanlar Allah'dan sakının, doğrularla beraber olun" der ve devamla "Tevbe günahlarımıza estagfurullah, elimizle, dilimizle, belimizle işlediğimiz günahlarımıza tevbe estagfurullah, kalbimizle cem-i âzâmımızla işlediğimiz günahlarımıza tevbe estagfurullah, isyanımıza tevbe estagfurullah" der. Dede devamla "Ber cemâl-ı Muhammed, kemal-i Hasan, Hüseyin, Ali Ra Bü-lend'e salavat" der ve tüm ayin-i cem erenlerini salavat vermeye çağırır. Hep birlikte,

"Allahümme Salli alâ Seyyidina Muhammed-in ve alâ Al-i Muhammed" diyerek salavat verilir.

Görülen ve alanda bulunanlar da yüz üzeri secdede dururlar. Dede devamla, "geldiğin Ali yolu, durduğun mansur dâr'ı, gördüğün hak Ali'dir, Hak cesedine can verdi, kalbine iman verdi, ağız talip, dil mürşit, erenler meydanında ne gördün, ne işittin?" diye sorar. Dâr'dakiler başlarını kaldırmadan "Hakkı gördüm, Hakkı işittim" derler. Dede "Hak uvarsın işimizi" der ve devamla:

"Allah eyvallah kapısında, döktüğün varsa doldur, ağlattığın varsa güldür, yıktığın varsa kaldır. Doğru gez dost gönlünü incitme, mürşide teslim-i rıza ol. Yalan söyleme, haram yeme, zina etme, elinle koymadığın şeyi alma, gözünle görmediğin şeyi söyleme, gelme gelme, dönme dönme ge-

lenin malı dönenin canı, riya ile ibadet, şirk ile taât olmaz, söylediğin meydanın sakladığın senin, Allah Eyvallah” der. Bunun üzerine görgüsü yapılanlar dâr'a kalkarlar, Dede sorar. Bu cevapla sağ tarafta bulunan yaşlı olan talip cevaplar.

Erenler meydanında Pir huzurunda mürşidine teslim oldunuz mu? Ehli beyt soyuna iman-ü ikrar ettin mi? Kazaya razı olup kader'e bağlandın mı? Cafer us Sadık içtihadı üzerine hak dediğini hak batıl dediğine batıl bildin mi? Muhammed-Ali ve Ehli beyt'in sev dediğini sevip sevme dediğini sevmeyip tevella ve teberra ettin mi? En büyük talip veya görülenler her soruluşta, “Allah Eyvallah” derlerken Dede devamla, Pir Hakkı hak mı? (Büyük talip) hak der.

- Mürşit hakkı mı?

- Hak.

- Mührü Muharrem hakkı hak mı?

- Hak.

- Oniki İmam hak mı?

- Hak.

- Tarikat hak mı?

- Hak.

- Şeriat hak mı?

- Hak.

Dede;

Sureti hakktan görünüp dünya menfaatlarına kanıp, münafıkların sözüne inanıp erenler yolundan uzaklaşırsan mahşer günü yüzün kara olsun mu?

Sözüne talipler “Allah Eyvallah” derler. Allah Allah diyerek secdeye kapanırlar.

Dede; “Allah-Muhammed-Ali Hünkâr Hacı Bektaş Veli ikrarınızda sabit kadem eyleye, gerçek erenler demine Hû”. Daha sonra dedeye niyaz ederler, küçük talip büyük talibe niyaz ederken eşler dedeye ve her iki talibe niyazla yerlerine otururlar.

**c) İkrar Veriş** - İlk defa tarikata girerken ikrar verileceği sırada: Önce kapıda Bekçi Babaya niyaz ettikten sonra gözcü

boyunlarına Tığ-ı bent veya yağlık dedikleri çevreyi boyuna dolayarak üç düğüm yaparak çekerek içeri girer, “Gerçeğe Hû Erenler” der meydanda durur. Her adım atışta “Şeriat Erenleri Hû, Tarikat Erenleri Hû, Marifet Erenleri Hû, Sırrı Marifet Erenleri Hû” der ve “Bir çift talip getiriyorum alıp kabul ediyor musunuz” diyerek yine bir adım atar. Delil'in (yakılan mum vb. ateş) önüne gelip üç defa niyaz eder. Dedenin önüne gelir, dede duasını eder ve sonra dedeye niyaz edilir.

Dede Türkçe olarak da “İyi ve kötü günlerde kardeşsiniz. Bir gömlekten ses vereceksiniz. Gelme gelme dönme dönme gelenin malı dönenin canı” der ve son olarak “bundan sonra kardeşsiniz hak uvarsın işinizi” der. Yine dedeye niyazdan sonra, dede “aşk ola sofu” deyince secdeye varılır. Dede “Baş kaldır doğru söyle kalbinde sakladığın senin” durduğun dâr-ı Mansur cesedine can verildi. Kalbine iman verildi. Ne gördün niye geldin Hakkı gördüm hakka geldim. “Dede Hak uvarsın işini” der ve talip kalkar, Dede, “Bu canlar meydanda nice bilirsiniz, Burada da sorar” el gövdenin kaşındığı yeri bilir. Bu canlardan hakkı olan talep etsin” der, herhangi bir kusuru borcu yoksa cemaat “Hak uvarsın işini” diye birlikte cevaplar.

Büyük müshahip sağda diğer küçük müshahip solda ayakta iken dede yine talibe: “Pir Hakkı, Mürşit Hakkı, Müshahip hakkı, Mahiri Muharrem, 12 İmam, tarikat, şeriat hak mı?” sorularına büyük mürşit “hak” der ve dede de “hak uvarsın işinizi” diyerek secdeye iner, daha sonra küçük müshahip büyük müshahipin ayağına düşer, kadınlar hepsinin ayağına düşer, dedeye niyazla geri geri çekilerek gözcünün gösterdiği yere oturulur.

Bazı yörelerde de görülen talipler dedenin önüne diz üstü otururlar, dede en sağda oturan talibin elini tutar başparmağını kendi parmağına rapt eder, Talip sol eliyle dedenin eteğini tutar, onun solunda oturan eşi, diğerleri de kendi sağındakilerin eteğini tutar. Dede görülenlerin kulaklarına yakını bir mesafede mealen (Fetih süresinin 10. ayeti) Ye-



dullah ayetini okur. "Ey Muhammed, şüphesiz sana baş eğerek ellerini verenler, Allah'a baş eğmiş el vermiş sayılırlar. Allah'ın eli onların ellerinin üstündedir, verdiği bu sözden dönen ancak kendi aleyhine dönmüş olur. Allah'a verdiği sözü yerine getirene, Allah büyük ecir verecektir."

Dede bu duayı Arapça okuduktan sonra tüm cemdeki cemaata hitaben, hadis olarak;

"Lâ fetâ illâ Ali lâ seyfe

İlla zülfikâr" (Ali'den başka er, zülfikardan başka kılıç yoktur) der, daha sonra da; Kuran'dan ayet olarak:

"Yardım Allah'tandır. Kazanç yakındır. İnananlara müjde olsun" diye Arapça dua arkasından,

"Yâ Allah ya Muhammed ya Ali Pirimiz üstadımız Kûtüb-âlem Hünkâr Hacı Bektaş Veli Şâh'ı Horasan destur-ı pir" diyerek taliplerin ayrı ayrı sırtlarına sağ eli ile üç defa vurur. Sağ el için, Alevi Bektaşilerde pençe-i Al-i Abâ denir. (Muhammed, Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin) elin beş parmağını temsil eder.

Bütün görülen taliplerin sırtına dede "Allah Muhammed Ali" diyerek üç defa vurur. Bu Hacı Bektaş Veli'ye nisbet olarak yapılır. Bir de aynı işlemi Erkân'la (tarıkla) yapan dedeler vardır. Erkân melhem ağacı veya cennetteki Tuba ağacının dalı temsili olarak 50-60 cm. uzunluğunda, 2,5 cm. kutrunda üç boğumlu bir ağaçtır. Bu gelenek Asya'dan Anadolu'ya, Şamanlık inançlara bağlı Erdebil tekkesi derişleri aracılığı ile getirilmiştir.

Dede erkân dediğiniz bu ağaçla talibin sırtına üç defa "Allah Muhammed Ali" diyerek vurur. Burada farklı bir durum yoktur. Çünkü, kutsal saydıkları "Erkân"ı da tutan el "pençe-i Al'i Aba"dır. Bazı yörelerde ikrarlı olanlar topluca görülürler. Buna tarıktan geçirilme de denir.

Görgü başladığı sıra talipler müsahipleri ile birlikte yalın ayak vaziyette, ayakta erkânı iki eli ile tutan dede'ye niyaz ederek yere uzunlamasına sarmaş dolaş yatarlar. (iki erkek) Dede "Allah- Muhammed-Ali" diyerek üç defa sırtlarına vurur. Buna "tarık çalma" da denir. Aynı işlem pençe ile de

(sağ elle) yapılır. Talipler kalkar ve dedenin eline, omuzuna niyaz ederek, geri çekilip yerlerini alırlar.

Bütün talipler görüldükten sonra, 12 Hizmet Cemine katılarak kurban kesebilirler.

**d) Oniki Hizmet** - Dede hizmete başlarken hizmet sahipleri ile birlikte meydana dar'a durarak şu duayı eder:

"Allah... Allah... Akşamlar hayrola, hayırlar fethola, şerler defola. Hizmetleriniz kabul ola. Muratlarınız hasıl ola. Hazır, gaib, zâhir, bâtın âyini cem erenlerinin nûr cemallerine aşkula. On sekizbin âlemle birlikte mümin müslim cümle kardaşlarımızı Muhammed-Ali gülbanginden mahrum eylemeye, Allah cümlemizi didar'ı Ehl-i beyt'e meşreb-i Hüseyine nail eyleye. Muhammed-el-Mustafa, Aliyye'l Murtaza, Fadima ana ve diğer hizmet sahiplerinin hüsn'ü himmetleri üzerinizde ola, saklaya bekleye... Dil bizden nefes Kutb-ül Arifin Gavs-el-Vasilin Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den ola. Nûr-ı Nebi, Kerem-i Ali, Gülbang-i Muhammedi Dem-i Pir, Hünkâr Hacı Bektaş Veli gerçek erenler demine hû..."

der ve hizmet sahipleri niyaz ederek topluca dâr'a dururlar.

Dede, "Tecellâ, tevellâ Hakk'a yazıla. Tecellânız temiz yüzünüz ak ola. Tecellâ gören cehennem narı görmeye, Erenlerden himmet, şey'an-Lillâh Allah eyvallah..." der, ve hizmet sahipleri görevleri başına dönerler. Ferraş (carci de denir) Meydanı "Allah-Muhammed-Ali" diyerek üç defa süpürge çalan ve süpürgeyi sol koltuğu altına alır ve dedeye yönelerek dâr'a durarak şu tercumanı okur:

"Allah Allah... Gürûh-u Naci'yim. Kırklar meydanında süpürgeciyim. Pir divanında durucuyum. Hamdü-lillah Pirimiz Hazret'i Bektaşî Veli'dir. Ali Muhammed'den üstadımız Seydi Ferraş'dır. Allah eyvallah. Nefes Pir nefesdir."

der ve dedenin duasını bekler. Dede;

"Allah Allah... Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Seyyid Ferraş Efendimizin himmeti üzerinde ola. Gerçek erenler demine hû..." diye dua tamamlandıktan sonra yere niyaz eden ferraş geri çekilerek yerini alır.

*Delil Uyandırma* - Cemaatın tamamlaması ve hizmet sahiplerinin yerlerini alması üzerine önce "Delil-i Şah-ı Merdân" uyanır. Üç şamdan, yağ kandili veya mum yakılarak cemevi aydınlatılır.

Şah-ı Merdânı dede uyandırır. Delil uyandırma veya çerağ uyandırma ile başlayan cem'de "Delil" dedenin önüne getirilir. Pir, kibriti çakarak fitili tutuştururken şu tercümanı söyler:

"Er cemâl-i Muhammed, Pir Kemâl-i Hasan ve Hüseyin, Allah'ı bir bilenler Muhammed'e versin salavat" der üç defa tekrarlanır. Daha sonra dede devamla "Allahümme Salli Alâ seyidina Muhammed'in ve alâ Al-i Muhammed" demesi ile Delilci delili alarak duaya durur. Dede; "Allah, Muhammed, Ali, Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli çıraklarımızı abad ede, Münkirler mat, münafıklar berbat ola, Câbir Ensari'nin emri buyruğu yerini almış ola, gerçek erenler demine Hû" demesi ile delilci çerağ'ı yerine koyar, sağna soluna ve önüne niyaz ettikten sonra ayağa kalkar, geri geri çekilir ve meydan ortasında dâr'a durur.

Dede dâr'daki çerağcıya şu duayı okur:

"Allah, Allah, hizmetin kabul muradın hasıl ola. Câbir Ensari'nin himmeti üzerinde ola. Gerçek erenler demine Hû" demesi ile çerağcı niyazın eder geri geri çekilerek meydana yerini alır.

Dede: "Zakir'in zikri hayır ola" der ve destur verir. Rehber "edep-erkân" demesiyle de kadınlar ayakta, erkekler namaz kılacak vaziyette diz üstü gelerek (Delil-i Şah-ı Merdân) üç Duvazı âşıktan dinler.

Birinci Duvaz:

Kudret kandilinde parlayıp duran  
Muhammed Ali'nun nurudur Vallah  
Zuhur edip küfâr askerinin kıran  
Elinde Zülfikâr Ali'dir Billah

Elinde zülfikâr altında düldül

Önünde Kamberi dilleri bülbül  
Hatice Fatma cennette bir gül  
O'na sırrın dedi Hak Habibullah

Zuhur etti İmam Hasan Hüseyin  
Anların nurundan ziyalandı bu din  
Kırk pare bölündü Zeynel'abidin  
Tutarız yasını Hasbünallah

Muhammed Bakır'dan Cafer-us Sadık  
Kâzım Musa Rıza'ya hem beli dedik  
Tarikat adabıyla cismimiz yuduk  
Hak dedi mümin kalbi Beytullah

Taki, Naki İmamların civanı  
Hasan Ali Askeri cismim sultanı  
Elinde hüccetli Mehti divanı  
Vakti tamam oldu göndere Allah

Ta ezelden bu yol böyle kuruldu  
Hariciler her dergâhtan sürüldü  
Gün deyince yedi kat yer gök düdüldü  
Bir harf ile bina tuttu Arşullah

"Virani" yem niyazım var üstada  
Elinde zülfikâr hem ehli gaza  
Bin bir dondan baş gösterdi Mürteza  
Biz bir bildik dedik ey Vallah

İkinci Duvaz:

Hata ettim Huda'nındır bu delil  
Muhammed Mustafa'nındır bu delil  
Sofî nesli Cüneyt Haydar ola  
Ali'el Murtaza'nındır bu delil

Alinin düldülü Kanberi zülfikârı  
Kıldığı kazanındır bu delil  
Hatice Fatima Hayrû'n Nisa  
İmamlar silsilesinindir bu delil

Şah Hasan aşkına gırıptir meydana  
Hüseyin-i deşti Kerbelâ'nındır bu delil  
Zeynel, Bakır, Cafer, Kâzım  
Musa Rızanındır bu delil

Şah Taki ve Naki Hasan Ali Askeri  
Mehti sahip livanındır bu delil  
Şah Hatayim oniki imam nur oldu  
Nurum oldur Hüdanındır bu delil

Üçüncü Duvaz:

Muhammed Mustafa ey Şah-ı Merdan  
Ali gel Mürteza sana sığındım  
Hatice Fatıma Hasan-ı Müçteba  
Hüseyin-i Kerbelâ sana sığındım

İmam Zeynel ile Muhammed Bakır  
Cennet bahçesinde bülbüller şakır  
Cafer-i Sadık'a erdik çok şükür  
Kâzım Musa Rıza sana sığındım

Muhammed Taki'ya verdim salavat  
Ali gel Naki'den umarım imdat  
Hasan Ali Askeri eleman müğret  
Mahti sahip liva sana sığındım

Ondört masum pak Güruh-u Naci  
Onyedi kemerbest derdin ilacı  
Pirim Hacı Bektaş serimin tacı  
Hünkâr evliya sana sığındım

"Virdi Derviş" senin kulun kurbanın  
Yarın arasatta ulu divanın  
Senin mücrimlere çoktur ihsanın  
Pirim Suca Baba sana sığındım

Diyerek duvazlar biter, âşıklar sazlar üzerine eğilerek de-  
denin duasını bekler. Dede de şu duayı okur: "Allah Allah

hizmetiniz kabul ola, Muratlarınız hasıl ola, Muhammed, Ali  
ve Ehl-i beyt katarından ayırmaya, Oniki İmamların hizmeti  
üzerinizde ola, imamları anan dilleriniz dert görmeye, söz  
bizden nefes Hünkâr'dan ola, gerçeğe Hû" der.

Carcı meydanı üç defa süpürgesi ile süpürerek, süpürge-  
sini sol koltuğu altına alır ve sağ eli göğsünde öne eğilerek  
dâr'a durur, dede'nin duasını bekler.

Dede: "Allah, Allah hizmetin kabul ola, seyyid Ferraş yol-  
daşın ola, ellerin dert ve keder görmeye, muradın hasıl ola,  
Hak kapısına yazıla, gerçekler demine Hû" der. Duasını alan  
ferrâş yere niyaz ettikten sonra usulünce geri çekilerek yerini  
alır.

Dede "Dar çekenler didar göre erenler sefasına vara" de-  
mesi ile normal oturuşa geçilir.

Bu sırada dede ve selman halkasında bulunanlar din ko-  
nularında nasihat içeren sohbet başlarlar. Tarih olayları  
anlatıldığı gibi Kerbelâ olayı ile diğer imamların başına ge-  
lenler de anlatılır. Dedenin anlatışı ile birlikte diğer büyükler  
de müsaade isteyerek sohbet katılırlar. Bu sohbet sırasında  
deyiş söyleyenler de olur. Daha sonra car çalınır. Duası  
alındıktan sonra dede eşik yoklamak isteyenler için destur  
verir.

Gözcü: "Ey sofı canlar, Oniki Hizmet başlıyor, eşik yok-  
layanlar gitsin-gelsin" der.

Bu sırada kendi evini gidip yoklayanlar, sigara içenler,  
abdestini tazeleyenler, küsülü olanlar çıkabilir. Kırgınlar eğer  
barışmak istemediği taktirde şahsın evine kadar gider, eşi-  
ğine niyaz ederek döner. Verilen aradan sonra töre gereğince  
herkes yerini alır.

*Oniki Hizmetin Başlaması* - Car çalınır, post serilir, el-dest  
suyu gelir. Gözcü kurban keseceklerin meydan etmelerini  
duyurur. Görülmeden kurban kesilmez. Görgü ayinin de  
görüldükleri için bu hizmet sırasında ikinci bir defa görülme  
olmaz.

Kurbanlara su ve tuz verildikten sonra meydana kurbanlar

sahiplerince getirilir. Koyun veya koçun ön sağ ayağını eli ile kıvrarak tutarken yönü dedeye doğrudur.

Dede şu ayeti okur: (Arapça, Kur'an, Sâffât Suresi Ayet 103-107) Mealen "İkisi de Allah'a teslim öldüler. Babası öğlunu almı üzerine yatırdı. Biz, ey İbrahim rüyayı gerçek yaptın, dedik. Bu demede O'nu ödüllendirdik, O'na bir kurban fidye verdik" der ve kurbanlar tekbirlenir.

Dede: "Ferman-ı Celil, Kurban-ı Halil, tüyü Cebrail, Canı İsmail" diyerek cemaatla ve kurban sahipleri ile birlikte tekbir getirilir.

"Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Allah-ü Ekber... Eşhedü en Lâ İlâhe illâ Allah Vallâh-ü Ekber... Allah-ü Ekber Ve Lillâh'îl hamd" diyerek üç defa tekrarlanır. Dede devamla: "Lâ feta illa Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr" (Ali'den başka er, Zülfikârdan başka kılıç yoktur) ayrıca dede "Yardım Allahtandır. Kazanç yakındır, inananlara müjde olsun" ayetini okur. Dede: "Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali, Pirimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli" ve "diyelim gönül birliği ile Allah Allah" derken tüm cemaat secdeye varırlar, dede şu gülbankı söylerken hep bir ağızdan "Allah, Allah" derler:

"Allah... Allah... Akşamlar hayır ola. Hayırlar feth ola. Şerler def ola. Münkirler mat münafıklar berbad ola. Mü'minler şâd ola. Meydanlar âbâd ola. Sîrlar mestur, gönüller mesrûr ola. Hak, Muhammed Ali yardımcımız ola. On İki İmam, On dört mâsum pâk, on yedi kemerbest katarlarından didârlarından ayırmaya. Pîrimiz üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli muin ve dest'girimiz ola. Cenab-ı Hak münkir münafık şerrinden, adû mekrinden hıfz-ı emande eyleye. Dertlerimize derman, hastalarımıza şifa, borçlarımızı edâ nasib ve müyesser eyleye. Gökden hayırlı rahmetler, yerden hayırlı bereketler ihsan eyleye. Namerde muhtaç eylemeye. Kurbanlarımızı, Dergâh-ı İzzetinde kabul eyleye. Lokmaya sevab yazıla. Kazaları, âfetleri, belâları defetmiş ola. Dil bizden nefes Hazret-i Hünkâr'dan ola. Nûr-ı Neb-i Kerem-i Ali Gülbank-ı Evliyâ Hünkâr Hacı Bektaş Veli. Gerçek erenler demine hû" der, dede gülbankı

bitirir. Zakire destur vererek kurbanla ilgili üç duvaz söyler.

Birinci duvaz:

Kurbanım koyundun geldim meydana  
Önünde delili Cebrail idi  
Ol mübarek koçtan haberin aldım  
ismail'e inen kurbanım ben

Dört kimse kurbanı geriden ala  
Getirip meydana duaya dura  
Zakir'in zikri üç duvaz imam  
Oku tekbirinin gerçeğe Hû- deyü

Oku tekbirin bıçağını vur  
Etini kazana kanını eyle sır  
Zira Hak sıradır, sende eyle sır  
Hak Muhammed Ali böyle der deyü

Kurban postunu getir meydana  
Şah Hasan Hüseyin Zeyneli cana  
Bakır'la girdik kazana  
Eridik kürrede olduk hal deyü

Caferi ilim hikmet kitabın okur  
Bülbül olmuş dostun bağında şakır  
Ehli irfanda bir delil yakın  
Müminlerin aynası nur-u Rıza deyü

Kâzım Muşa, Rıza can ile canan  
Tâki ile Nâki'dir nuş edip yutan  
Hasan ile Askeri bu hare gelen  
Mehdi bu alemde oldu sır deyü

Çok iş vardır o kurbanın aşında  
Hesap O'nun yüreğinde düşünde  
Ehl-i irfan cem olmuştur başında  
Sakiler çağırır kadeh sun deyü

"Sultan Hatayim" der gerçek velisin  
Sakiyi sunan pirim Alisin  
Rehbere armağan eyle derisin  
Kambere ser deyü sofru bu dedi

İkinci duvaz:

Erenler evliyalar kırklar yediler  
Oniki İmamın kurbanıyım ben  
Oku tekbirin yönün kibleye  
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Çok şakalak koçlar ile yayıldım  
Hak emir etti gökten yere duyuldum  
İbrahim'in sürüsüne sayıldım  
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Yılda çok kere tüyüm kırptılar  
Etceğizim tike pare ettiler  
İbrahim'in sürüsüne kattılar  
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Anam kısır koyun atam Cebrail  
Nefesten halk oldum hükmüne gail  
Bilendi bıçaklar kalkınca soyun  
Oniki İmamın kurbanıyım ben

"Şah Hatayim" kanım dışarı dökmem  
Hak için ölmeye gasavet çekmem  
Pirim gelinceye postumdan çıkmam  
Oniki İmamın kurbanıyım ben

Üçüncü duvaz:

Hak Tealâ emir eyledi  
Cebrailim gelsin dedi  
Varın söyleyin Halil'ime  
Ahdı yerini bulsun dedi

Ol Halil'e oldu haber  
Kuran odur niçin ağlar  
Seni benden kurban diler  
Yavru İsmail'im dedi

Bugün bayram günleri  
Sızlar Halil'in canı  
Oğul İsmail ben seni  
Hakka kurban verdim dedi

Hak kabul ederse beni  
Atam sen çekme gamı  
Genç kuzu kurban olursa  
Canım Hakka kurban dedi

Çıktım baktım sultanıma  
Yönün çevirdim kibleye  
Atam elimi bağlar  
Sana zahmet olur dedi

Atası elini bağladı  
Anası oğluna ağladı  
Yetmiş kere bıçak çaldı  
Kessene hey bıçak dedi

Hitaptan avaz gelmedi  
Bıçağa destur olmadı  
Hak Tealâ emir vermedi  
Kesmem İsmail'i dedi

Kurban gönderdi Celil  
Cebrail önünde delil  
Ben senden cömertim Halil  
Kaldır İsmail'i dedi

İsmail kalktı oturdu  
Donunu nura batırdı  
Yer gök selvat getirdi  
Yavru İsmail'im dedi

“Hatayim” meydanda olur  
Her derde derman bulur  
Herkes kalbinde bulur  
Korkmasin kullanım dedi

Duvazlar bitince aşıklar hafifçe sazın üzerine eğilerek  
“Allah Allah” diyerek dedenin duasını beklerler.

Dede: “Allah, Allah hizmetin kabul, muradın hasıl ola,  
ağzınız dert görmeye zikrettiğiniz erenlerin evliyaların dua-  
ları üzerinizde hazır ve nazır ola, dem-i Hünkâr, kerem-i  
evliya gerçek erenler demine Hû” diyerek duadan sonra  
Farraş Car’ı çalarak üç defa meydanı süpürür ve usulünce  
dâr’a durarak duasını bekler.

Dede: “Allah, Allah hizmetin kabul ola, muradın hasıl ola,  
seyyid Ferraş efendimizin duaları üzerinizde ola, erenler  
demine Hû” der. Dede “Dâr çekenler didar göre, erenler  
sefasına vara” demesiyle rahat oturuşa geçilir.

Kesilen kurbanlarda akan kan ile bağırsaklar açılan ku-  
yuya gömülür. Kurban postu rehberine verilir. Kurban ke-  
mikleri kırılmaz, oynak yerlerinden parçalanarak kazanlara  
konur, pişerken üzerine bulgur ilave edilir. Böbrekler ve ciğer  
vb. şeyler ocak önünde tavada kavrulur dedeye ve Selman  
Halkasını oluşturan cemaata dağıtılır. Destur verilmeden  
yenmez. İzinsiz yiyenlere dede bazı (tatlı-sert) cezaları ce-  
maatla kararlaştırarak verir. Bazan da cemaatin ısrarı ile ceza  
vermekten vazgeçer.

*Eşik Yoklaması, Dinî ve Tarihi Sohbet (Nasihât) ile  
Aşık’tan Deyişler* - Bu arada dede destur vererek ihtiyacı  
olanlar dışarı çıkar. Eşik yoklayan cemaat gelerek usulünce  
yerlerini aldıktan sonra dededen müsaade alınarak dini  
sohbetler yapılır. Peygamberler tarihinden, evliyalardan  
bahsedilir.

Dede “zakirin zikri hayırolsun” der ve Aşıklar dededen  
müsaade isteyerek Duvaz İmam veya deyişler söylerler.

Bize de Banaz’da Pir Sultan derler  
Bizi kem kişi de bellemesinler  
Paşa hedemine tenbih eylesin  
Kolum çekip elim bağlamasınlar

Hüseyin Gazi Sultan binsin atına  
Dayanılmaz çarh-ı felek zâtına  
Çıkıp ele karşı ağlamasınlar  
Bizden selam söylen ev külfetine

Ala gözlüm zülfün kelép eylesin  
Döksün mah yüzüne nikap eylesin  
Ali Baba Hak’dan dilek dilesin  
Bizi dar dibinde eglemesinler

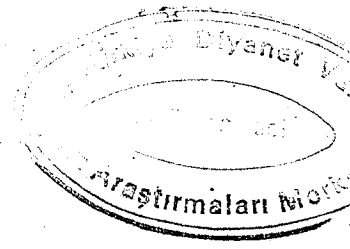
Ali Baba eğer söze uyarırsa  
Emir Hudâ’nındır beyler kıyarırsa  
Ala gözlü yavrularım duyarsa  
Alın çözüp kara bağlamasınlar

Surrum işlemedi kaddim büküldü  
Beyaz vücudumun bendi söküldü  
Önüm sıra kırklar pirlere çekildi  
Daha beyler bizi dinlemesinler

“Pir Sultan Abdalım” coşkun akarım  
Akar akar dost yoluna bakarım  
Pirim aldım seyrangaha çıkarım  
Daha Yıldız Dağın yaylamasınlar

İkinci Duvazda Kerbela’da Hz. Hüseyin’e hitaben:  
“Ya Emmi masumlar su su diye inerken benim burada  
oturmam doğru mu dersin” der ve şu deyişi söyler:

Kafirlerle kılıç çalam  
Emmi sana kurban olam  
Yüzümü belaya salam  
Emmi sana kurban olam



İçerime düştü gayret  
Fakirler çekiyor feryat  
Su vermiyor İbn Sinat  
Emmi sana kurban olam

Şehit oldu Ali Ekber  
Zeynel aynı Hakkı inler  
Gerdanı yaralı Asker  
Emmi sana kurban olam

Destur himmet eyler  
Bahtı kara Fatime'ye  
Elimizin kınasıyla  
Emmi sana kurban olam

"Metini'yem" diyarından  
Geçerim köylü varımdan  
Kerbela'da huzurundan  
Emmi sana kurban olam

### Üçüncü duvaz

Çeke çeke ben bu dertten ölürüm  
Seversen Ali'yi değme yarama  
Ali'nin yoluna serim veririm  
Seversen Ali'yi değme yarama

Ali'nin yarası yâr yarasıdır  
Buna merhem olmaz dil yarasıdır  
Ali'yi sevmeyen Hakkın nesidir  
Seversen Ali'yi değme yarama

Bu yurt senin değil konar göçersin  
Ali'nin dolusun bir gün içersin  
Körpe kuzulardan nasıl geçersin  
Seversen Ali'yi değme yarama

İlgit ılgıt oldu akıyor kanım  
Kem geldi didâra tâli'im benim

Benim derdim bana yeter hey canım  
Seversen Ali'yi değme yarama

"Pir Sultan Abdal'im"Ş deftere yazar  
Hilebaz yâr ile olur mu pazar  
Pir merhem çalmışsa yaralar azar  
Seversen Ali'yi değme yarama

Sazla çalınıp söylenen üç duvaz bitince, sazlar üzerine eğilerek saygı ile bekleyen aşıklara dede şu duayı yapar:

"Allah, Allah. Hizmetleriniz kabul, muradlarınız hasıl ola. Ağzınız ağrı derd görmeye. Zikrettiğiniz erenlerin evliyaların himmetleri üzerinizde hazır ve nâzır ola. Dem-i Hünkâr, kerem-i Evliya, gerçek erenler demine hû..." der ve bu duadan sonra süpürgeci canı çalar, süpürgesi sol koltuğu altında edilecek duasını bekler. Dede:

"Allah, Allah. Hizmetin kabul ola. Muradın hasıl ola. Sey-yid Ferraş efendimizin himmeti üzerinde ola. Erenler demine hû" der. Edilen duadan sonra Saka suyu dağıtılır.

*Saka Suyu* - Saka, bir elinde ibrik ve diğer elinde leğen olduğu halde dededen başlayarak selman halkası içindekilerin eline su döker. Bu sembolik bir yıkanmadır. Her yıkanan elinin parmak uçlarını değdirir. Bu bir anlamda da abdesttir. Zaten cemaat cemevine gelmeden evvel abdestini almıştır. Abdestsiz kimse toplantıya katılmaz.

Suyu döken ibrikçi (saka) yardımcısı havlu tutan şahıs bir bacı da olabilir. İkisi de dara durur, dedenin yapacağı duayı bekler. Dede duasında:

"Allah... Allah... Hizmetleriniz kabul ola. Dileğinizi Hak Muhammed Ali vere. Elleriniz derd görmeye. Gönlünüz incinmeye. Yoluna hizmet ettiğiniz Pir'in himmeti üzerinizde ola. Dil bizden nefes Hünkârdan ola. Gerçeğe hû..." der bitirir.

*Allah'ın Birliğini Anış (Tevhid)* - Bundan sonra sıra "Tevhid'e" gelmiştir. Bu duvaz'larla Allah'ın birliğini ana-

rak, kutsal sayılan isimleri yad ederek, bu duvazların her kıtasını sonunda cemaat da katılarak "Lâ İlâhe Illâllah" diyerek tempo tutarlar. Cemaatta bir dalgalanma olur, ellerine ellerine vurarak huşu içinde dalgalanma ve heyecanlı ortamda dede zakirlere destur vererek şu duvazlar okunur:

Pir bugün bize geldi  
Gülleri tazeledi  
Önü sıra Kanber'le  
Ali Mürteza geldi  
"Lâ İlâhe Illâllah"

Ali Mürteza şahım  
Yüzüdür kablegâhım  
Miraçtaki Muhammed  
Alemde padişahım

Padişahım yaradan  
Okur aktan karadan  
Ben pirden ayrı düştüm  
Yüz yıl geçti aradan

Aramı uzattılar  
Yarama tuz attılar  
Bir kul geldi fazlaya  
Bedestanda sattılar

Sattılar bedestanda  
Sesverir gülistanda  
Muhammedin Hâtemi  
Bergüzar bir aslanda

Aslanda bergüzarım  
Pir hayalin gözlerim  
Hep hasretler kavuştu  
Ben hâlâ intizârım

Intizârın çekerim  
Lebleri bal şekerim

Aşkın ile daima  
Göz yaşları dökerim

Dökerim gözyaşını  
Gör Mevlânın işini  
Kepşi kurban eyledim  
Yedi oğlak başını

Figan eyler melekler  
Kabul olur dilekler  
Yezit bir dert eyledi  
O dert beni helâkler

Yezit bir dert eyledi  
Melekler virdeyledi  
Pirim bir şehir yaptı  
Kapusun dört eyledi

Dört eylemiş kapusun  
Lâlü gevher yapusun  
Yezitler şehit etti  
İmamların hepisin

Hasana agu verdiler  
Hüseyne nice kıydılar  
Zeynel ile Bâkırı  
Bir zindana koydular

Zindan da bir ezadır  
Câfer kulun gözedir  
Câferin de bir oğlu  
Musa Kâzım Rızadır

Takî Nakî ağlarım  
Göz yaşımı çağlarım  
On ikidir katarım  
Dürlü metâ tutarım

Yüküm lâl ü gevherdir  
Müşteriye satarım



Satarım müşteriye  
Kervan kalsın geriye

Cebraile eşettik  
Cennetteki huriye

Huriye eşeyledi  
Hatırın hoşeyledi  
Kanat verdi kuluna  
Havada kuşeyledi

Kuşeyledi havada  
Gezer dağda ovada  
Elkaldırmış Hakkına  
Saf saf durmuş duada

El kaldırmış Hakkına  
İsmi âzam okuna  
İsmi âzam duası  
Tatlı cana dokuna

Dokunur tatlı cana  
Ağların yana yana  
İmamların duası  
Kaldı ulu divana

Ulu divan kuruldu  
Cümle mahlûk dirildi  
Yezid yürüyüş etti  
Anda Muhtar vuruldu

Pir dediler Aliye  
Hacı Bektaş Veliyeee  
Hacı Bektaş tacını  
Verdi Kızıl deliye

Kızıl deli tacımız  
Şah Ahmet miracımız  
Karaca Ahmet gözcümüz

Yalınca duacımız

“Kul Himmet” üstadımız  
Bunda yoktur yadımız  
Şahmerdan aşkına  
Hak vere muradımız

Kul Himmet'in veya Kul Hüseyin'e ait olduğu ileri sürülen  
bu duvazdan sonra cemevinde bulunan bütün cemaat hep  
bir ağızdan, el çırparak;

“Lâ İlâhe Illâllah  
Ali Mürşit Ali Şah  
Ali Haydar Ali Şah  
Ali Esed Ali Şah  
Ali Şir'dir Ali Şah  
Eyvallah Şahım Eyvallah

Lâ İlâhe Illâllah” diyerek bu tevhidi üç defa tempo tutarak  
koro şeklinde okurlar ve secdeye varırlar. Bu sırada dede şu  
duvazı okur:

Medet hey Allahım medet  
Gel dertlere derman eyle  
Yetiş ya Ali ya Muhammet  
Gel dertlere derman eyle

Hasan Hüseyin aşkına  
Yardım ederler düşküne  
İmam Zeynel aşkına  
Gel dertlere derman eyle

İmam Bakır'ın katına  
Cafer'in ilm-i zatına  
Kâzım, Musa Rıza hürmetine  
Gel dertlere derman eyle

Şah Takı'yem, hem Baki'yem  
Askeri'nin kemteriyem

Yarlıgamak senin şanın  
Gel dertlere derman eyle

Var dileğini Haktan dile  
Mehti sahip zaman gele  
Dedemoğlu secde kıla  
Gel dertlere derman eyle

Ayrıca bu duvazda hep bir ağızdan yine "Şah Çekme" tabir edilen bir usulle söylenir.

Allah medet ya Muhammed ya Ali  
Bizi dergâhından mahrum eyleme  
Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli  
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Âdem Safiyullah atam hakkı için  
Eyyube sürdürüğüm sitem hakkı için  
Muhammed Mustafa hatem hakkı için  
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Hasan aşkına kılalım zarı  
Hüseyn'dir gönlümüzün süruru  
Erenler cebbarı cenabül büri  
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Zeynel'in canına kıldılar ceza  
Muhammed Bakır'dır sırrı Mürteza  
İmam Cafer, Musa-ı Kâzık Paşa  
Bizi dergâhından mahrum eyleme

Tevhid duvazı bittikten sonra dede şu duayı yapar:

"Allah... Allah... Vakitler hayrola. Hayırlar fethola. Şerler defola. Secdeye inen başlarınız ağrı derd görmeye. Adlarını çağırduğumuz On İki İmamların hüsn'ü himmetleri üzerimizde sâyeban ola. Dil bizden nutuk Hazret-i Hünkâr'dan ola. Dem-i Balım kerem-i evliya, gerçek erenler demine hû" der ve daha sonra fasıla vermek için destur verirken:

"Allah... Allah... Dâr çeken dîdar göre. Dîdar gören cehennem nân görmeye. Erenler sefâsına vara. Gerçeğe hû" demesiyle cemaat dizüstü oturuştan normal vaziyete gelir. Dışarı çıkanlar müsaade alarak giderler. Dönüşte usulünce niyâzlar edilerek yerlerini alırlar.

*Miraclama* - Dede yeniden "edep-erkân" demesiyle bütün cemaat diz üstü gelirken kadınlar ayağa kalkar. Meydan ortasına gelen ferraş dâr'da iken:

"Hamdü'lillah Pîr'imiz Hazret-i Bektaş'dır  
Üstadımız Al-i Muhammed'den seyyid Ferraş'dır  
Bercemâl-i Muhammed, Kemâl-i Hasan, Hüseyin, Ali Ra  
Bülend'e Salâvat" der:

Tüm cemaat:

"Allahümme Salli alâ Seyyidina Muhammed ve alâ Al-i Muhammed" diye Salâvat getirir.

Dede:

"Allah... Allah... Hayırlar fethola. Şerler defola. Münkir, münafık mat ola. Süpürgeci Selman... Kör olsun Yezid-ü Mervan. Carımıza yetişsin Ali Şâh-ı Merdân. Hizmetin Hakk'a geçe. Seyyid Ferraş'ın himmeti üzerinde ola. Yüzün ak ola. Nûr-u Nebi Kerem-i Ali Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Veli demine hû..."

Dedikten sonra sıra miraclamanın okunmasına gelmiştir. "Zakir'in zikri hayrolsun" demesiyle dede aşıklara destur verir. (Şu miraclamalardan birisi cemlerde okunmaktadır.).

Gel gönül idrak eyle hem fehmeyle  
Kimdir şu cihanın kaimmakamı  
Muhuammede etti Levlâkelevlâk  
Ali evliyanın hatmü tamamı

Ol gece Muhammed miraca erdi  
Erdi de tabibin yarasın sardı  
Hakkın kudretinden konukluk gördü  
İzzet etti dosta döktü taamı

Muhammed taama etti bismillâh

Bilesince elsundu Hazreti Şah  
Dedi bu el kimin ya Resulâllah  
Buyurdu Alinin eli ola mı

Ol gecede kabul oldu dilekler  
Zelzele etti hep çerhi felekler  
Hak katında saf saf durur melekler  
Ziyaret ettiler güzel Hocamı

Ol demde sohbetin hâli bilindi  
Allah bir Muhammed Ali bulundu  
Anda seyrettiler Levhü Kalemi

Ali âlâdır Hakın divanında  
Hak Taalâ kim buyurdu şanında  
Yedinci semada aslan donunda  
Hikmetle gördüler Şahı keremi

Selman Arşa çıktı eyvallah etti  
Ahmetten bir uzun şeyellâh dedi  
Kırklar ezdi içti eyvallah etti  
Alinin verdiği engûr ola mı

Hak Muhammed Ali üçü o demde  
Cümlesi de beli dedi o demde  
Hocam bile bulundu o demde  
Anda andılar doksan bin kelâmı

Doksan bin kelâmı şerhetti buldu  
Kimin nihan kimin aşikâr etti  
Otuz bini belli şerait oldu  
Seddetti bağladı nefsi avamı

Otuz bin tarikat iptida hali  
Evvel rehberinden sundular eli  
Gösterdi erkânı sürdüler yolu  
Hoşbekte dedi post ile kıyamı

Otuz bin marifet zat sıfât olmaz  
Aslı turabîdir kumları gelmez

Doksan bin hakikate değme ermez  
Tanış rehberine bozma nizamı

Sen bu tecellâyı sende görmezsin  
Bu arada eremezsen ermezsin  
Aşkın mührünü canda görmezsin  
Dolaşır gezersin Beytülharamı

“Kul Himmetim” tecellâsın kıldığım  
El kavuşdurup divanında durduğum  
Günahum çoktur gözlerin sevdiğim  
Mürüvvet edip bağışla cürmümü

## II. Miraclama

Geldi Cebrail çağırdı  
Kalk Muhammed Mustafa  
Hak seni Mirâc'a çağırdı  
Davet'ül kadir Hûda

Evvel emanet budur  
Pir, rehber tutasın  
Kadim erkâna yürüyüp  
Tarık-ı müstakime

Muhammed şule (suula) daldı  
Yoktur senden bir aziz  
Şimdi senden el tutayım  
Hak buyurdu vedduha

Cebrail'den etek tuttu  
Muhammed bel bağladı  
İki gönül bir eyledi  
Yürüdüler dergâh'a

Vardılar dergâh kapısına  
Gördü bir aslan yatar  
Haykuruben hamle kaldı  
Başa koptu bir figan

Buyurdu sırrı kainat  
Korkma habibim dedi  
Aslan senden nişan ister  
Hatemin ağzına ver dedi

Hatemini ağzına verdi  
Aslan anda sakin oldu  
Muhammed'e yol verildi  
Aslan gitti nihana

Vardı Hakka dava etti  
Evvel bunu söyledi  
Ne şiddetli şir'in varmış  
Hayli cevreyledi bize

Gördü bir biçare derviş  
Hemen yutmak diledi.  
Emmim oğlu Ali olaydı  
Dayanaydı ol şir'e

Gel benim sırrı devletim  
Sana tabidir habibim  
Eğilüben secde kıldı  
Kible-i kiblegâha

Secdeye koydu yüzünü  
Hakka teslim etti özünü  
Hak cennetten gönderdi  
İki salkım üzümü

Al armağan eyle dedi  
Hasan ile Hüseyin Şaha  
Selman anda hazır idi  
Ümmetini diledi

Bir üzüm tanesi  
Keşkülâha  
Sırrı kelim  
İstane

Tevhid-i armağan aldı  
Yer yüzünde insana  
Muhammed ayağa kalktı  
Yarlığadım mümin kulum

Dedi onda kibriya  
Eğildi secde eyledi  
Eşiğine koydu yüzünü  
Turaba kattı özünü

Koyup evine giderken  
Yol uğrattı kırklara  
Vardı kırklar makamına  
Oturdu oldu sakin

Cümlesi de secde eyledi  
Hazreti Habibullaha  
Muhammed hub lisana geldi  
Ya sizi kimler derler dedi

Erilmez sırrı hikmete  
Hiç görmedim böyle yerler  
Kırklardan bir nida geldi  
Bize ki kırklar derler

Ya siz otuzdokuzsunuz  
Neden ki malum derler  
Birimiz kırk kırkımız biriz  
Serden geçer varımız

Birimize hançer vursan  
Kırkımızdan akar kanımız  
Selman Şeydullaha gitti  
Onda tamam varımız

Hû dedi Selman geldi  
Keşkülü meydana koydu  
İçinde bir üzüm tanesi  
Kudretten bir el geldi

Ezdi engür eyledi  
İçinden birisi nuş etti  
Hepsi mest-i hayran  
Uryan, buryan mümin müslim

Hep girdiler semaha  
Muhammed'de coşa geldi  
Bile girdi semaha  
Başından şeması kalktı

Şema-ı kırk pare böldü  
Çaldı kırklar beline  
Kemberbest oldu  
Çalındı destur-u güheriyeler

Dediler Allah Allah  
Eller çalpare çaldı  
Dilleri La İlahe İllallah  
Muhabbetler kadim oldu

Yol erkân yerini buldu  
Muhammed evine vardı  
Hatırlar oldu sefa  
Ali'yel Mürteza geldi

Devahın kutlu olsun dedi  
Öptü mühürü önüne koydu  
Uğradı müşkül hâle  
Dedi şah-ı enbiya

Evvelisin ahirisin  
Zahirisin batmisin  
Gizli sırlar sana âyan  
Saddak Mürteza Ali

"Şah Hatayim" vakif oldum  
Ben bu sırrı söyledim  
Ta ezelden inandıramadım  
Özü çürük ervaha

(Başka bir nüshada)  
Şah Hatayim orada mıydın  
Hak yanında sırda mıydın  
Ta ezelden ben bu vasfı söyledim  
İnandıramadım özü çürük ervaha

(Başka bir ozan'dan)

Şah Hatayim mügüf oldum  
Ben bu sırrı söyledim  
Hak sözü inandıramadım  
Özü çürük ervaha

Allahümme Salli alâ seyyidina Muhammed  
Ver Muhammed Mustafa'ya salavat

III. Miraclama (örnek)

Devahı Miraçtan geldi Cebrail  
İzzetinen durdu himmet'ül hayır  
Gelmedi yoluna ne tepe ne bayır  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Sekiz semavetin düzüne çıktı  
Adalet burcunun gülleri koktu  
Kefser ırmakları orada aktı  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Aslanı görünce diz üstü çöktü  
Ağladı yüzünün yaşını döktü  
Hatemi Muhammed ikrara tuttu  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Her iki cihanda Ali sır idi  
Zülfikâr düldülün aşkı vardı  
Güferini almaya ağız aradı  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Hatice Fatuma ervahı hastır

Al yeşilli libasın onlara kestir  
Hasan Hüseyin'i sinene bastır  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Ümmetin dilerken ayağa kalktı  
Yönünü kibleye nuruna baktı  
Yazıldı Kuran'ı boynuna taktı  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Ümmetin senedin eline verdi  
Orada Şeydullah Selman'ı gördü  
Arifler katının sırrına erdi  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Firdevsi alanın içini gezdi  
Oniki kapının varını yazdı  
Nizam teraziyi orada düzdü  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Rızalık aldı yoluna vurdu  
Yolunda kırkların varını gördü  
Açıldı kapısı içeri girdi  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Gerçekler demine Hû dedi geçti  
Rahmet yazılı postuna düştü  
Kuran-ı Azm-i şan'ı orada açtı  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

İnna Fetahna okudu dili  
Rabbenâ saddakna açıldı yolu  
Kemberbest bağladı çalındı eli  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

O meydanda kaynayıp da coştular  
Hülle donu kuflu kaftan biçtiler  
Günahlının günahından geçtiler  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Rızalık suyunu eline aldı

Saçıldı mümine rahmetler oldu  
O meydanın içi nur ile doldu  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Üçler, beşler yediler kırklar dedi  
Rıza lokmasın meydana kodu  
Tanık eli ile tercuman yedi  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

Döne Sultan himmetinin var oldu  
Allah bir, Muhammed sır oldu  
Hünkâr Hacı Bektaş pirlere yol oldu  
Gel Muhammed Mustafa'ya gidelim

II. Miraclama okunurken ondördüncü kıtada "Muhammed ayağa kalktı" derken bütün cemaat ayağa kalkar. Onaltıncı mısra okunurken "oldu sakın", "Vardı kırklar makamına / Oturdu oldu sakın" derken cemaat yerine oturur. Arada zakirle birlikte Hû çekerler. Ayrıca, bazı bölümler söylenirken de secdeye kapanırlar. Miraclama okunurken Semah'da başlar. Semaha kalkanlar bir erkek bir kadın olabileceği gibi dört kişi, karı-koca veya sekiz ve oniki kişiye kadar da olabilir. Miraclama bittiğinde, semaha kalkan canlar daire şeklinde halka olurlar ve dedeye yönelerek âşıklarla birlikte dedenin duasını beklerler.

Dede duasında: "Allah... Allah... Cümle âlemi yaradan nûr-ı Mutlak Yâ Allah, Yâ Allah... Nûr-ı Nübüvvet Yâ Muhammed, Yâ Muhammed, Yâ Muhammed... Nûr-ı Velâyet Yâ Ali, Yâ Ali, Yâ Ali... Ekber-i Ümmehât Hatice ve Fatıma analarımız, Hasan, Hüseyin, Zeynel, Bâkır, Cafer, Mûsa, Taki, Naki, Askerî ve Mehdî cümle imâmeyn, Kutbü'l-Arifin gavs-el vasılın seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Veli hürmetine yaptığımız ibadetler, okuduğumuz gülbanklar, samahlar ve cümle hizmetler huzur-u Bârî'de kabul ola... Allah cümle kusur ve günahlarımızı bağışlaya... Doğru yoldan ayırmaya... Şeytan şerrinden, münâfık mekrinden koruya... Kötülere eş etmeye... Eşimize, dostumuza, komşu-

muza, çocuklarımıza yeryüzündeki cümle mü'minlerle beraber hayırlı işler hayırlı ameller hayırlı düşünceler nasib ve müyesser eyleye. Didâr'ı Ali'den ve meşreb-i Hüseyin'den mahrum etmeye. Bilerek bilmeyerek yaptığımız günahlara geri döndürmeye... Semah yapan bacı ve kardaş, mirâclama söyleyen zâkirler hizmetlerinin pîrinden şefaata bulalar. Dil bizden nefes Hünkâr Hacı Bektaş Veli'den ola... Nûr-ı Nebî Kerem-i Ali, gülbank-ı Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Veli, demî Pîr, Kerem-i evliyâ gerçek erenler demine hû..." der ve dede duasını bitirir bitirmez âşıklar kırklar semahının çalınışı ile önce semah ağırlama ile daha sonra yürüme ve hızlanma ile devam eder. Veyahutta ağırlama, karşılama ve yürüyüş ve hızlanma ile devam eder. Semah yapacak canlar önce halka olurlar sazların havası ile canlar kol ve ayak hareketleri ile birbirlerine uygun vaziyette karşılama hareketlerine başlarlar. Sazların kıvraklaşan âhengi ile canlar coşarak onları sür'atla hareket etmesini sağlar. Yürüyüş sırasında kol ve ayak hareketleri bozulmaz, yürüme ve hızlanma ile canlar bu cazibe içinde coşku ile başta dede olmak üzere ilk semah'a kalkışta ayakta izlerler. Daha sonraki semahlar oturarak izlenir.

(Ağırlama)

Ezel meclisinde Kırklar ceminde  
Muhammed nuruna bezendi Ali  
Kırklar ile bile aynicemde  
Bu aşkın sırrına özendi Ali

İlmin başı dedi kendin bilesin  
Muhammede dedi cem'e gelesin  
Meydana getirdi aşkın dolusun  
Kırklara şarabı sunandı Ali

Tuba ağacından aldı dört yaprak  
Pençe Abaya taksim kılarak  
Bir hurka ayırdı içinden erhak  
Giyindi egnine donandı Ali

Mansur kabul etti Hakın dârını  
Erenlere verdi külli varını  
Muhammede verdi Hak didârını  
Ol nura bulandı boyandı Ali

Hu diyüp birliğe kuruludu erkân  
Hakikat sürüldü dem ile devran  
Semaha kalktılar cümle âşıkân  
Kırk kere meydanı dolandı Ali

"Kul Himmet" eder Hak mehabbete  
Dahi yol gider mi birlikten öte  
Mehabbetten kaçan eğri sîfâta  
Lânétullah dedi ilendi Ali  
(Karşılama)

Ali ismi dört kitapta okunur  
Lâilâheillallah yazılı  
Zikredeni Azâzilden sakınır  
Lâilâheillallah yazılı

Hacı Bektaş Veli ismi dildedir  
Muhammedin hup cemali güldedir  
Fatma Ananın gözü yoldadır  
Lâilâheillallah yazılı

Hasan bahçesinin gülü açıldı  
Şah Hüseyin tazelendi saçıldı  
Şehit olanlara hulle biçildi  
Lâilâheillallah yazılı

Zeynel yaralandı akıyor kanı  
Bâkırın kazandı yıkandı donu  
İmam Câfer elindedir erkânı  
Lâilâheillallah yazılı

Musayı Kâzım Rızanın destine  
Yüzsürelim Muhammedin postuna  
Cebrailin kanadının üstüne  
Lâilâheillallah yazılı

On iki İmamda saçı leylâ var  
Bunca âşıkların sende meyli var  
Mehdînin boynunda bir hamayli var  
Lâilâheillallah yazılı

“Kul Himmet” üstadım dert ilâcına  
Yüzsürelim Muhammedin tacına  
Fatıma Ananın saçbağ ucuna  
Lâilâheillallah yazılı

(Yürüyüş ve hızlanma)

Divane gönlümüz geçmez güzelden  
Mihrin yereyledi tenden ya Ali  
Benim arzumanım sensin ezelden  
Gitmez mehabetin candan ya Ali

Canü dilden sevenlerin canısın  
Aşıklara methetmenin şanisın  
Noksana kalmaz mürüvvet kânısın  
Geçersin gûnahtan kandan ya Ali

Müşkülünü halledersin dostuna  
Çağırıldıkça irişirsin düşküne  
Kerbelâda yatan İmam aşkına  
Şefaât umarız senden ya Ali

Nice yüz bin yıllar Kandilde durdun  
Ağanın belinden madere geldin  
Anın için halkı gûmana saldın  
Bin bir dondan başgösterdin ya Ali

Tarikat içinde şemsü kamerin  
Hakikat içinde zatı kemalin  
İstemem Cenneti göster cemalin  
“Kul Himmet” göçmezden bundan ya Ali

(Ağırlama)

Dünü günü arzumanım Kerbelâ  
Dönelim İmam Hüseyin aşkına  
Serden başka sermayem yok elimde  
Verelim İmam Hüseyin aşkına

Sarayın altundan akıyor arklar  
Kuruldu semahlar dönüyor çarklar  
Hani bir üzümü kırka bölen kırklar  
Bölelim İmam Hüseyin aşkına

Kapıya geldi kırkların birisi  
Bir üzümde mest olurdu varisi  
Sarıkaya güzel Şahın korusu  
Konalım İmam Hüseyin aşkına

Talip rehberi evine götür  
Tamam eyle eksiklerin getir  
Rıza lokmasın meydana getir  
Yiyelim İmam Hüseyin aşkına

Dertli öter şu seherin bülbülleri  
Mâna söyler Hak ehlinin dilleri  
Taze açılmış Erdebil'in gülleri  
Derelim İmam Hüseyin aşkına

“Hatayî” m ikrar hem beli diye  
Çağrışalım Muhammed Ali diye  
Hepimizde bir ikrara Hû diye  
Duralım İmam Hüseyin aşkına

(Yürüme ve hızlanma)

Evvel erkânına  
Evvel yoluna  
Gelsin ev sahibi  
Semah eylesin

Semah eylemezse



Niyaz eylesin  
Semah eyleyenler  
Haslar hasıdır

Semah eylemeyen  
Hakkın nesidir  
Pir Sultan Abdalım  
Hak nefesidir

Yürüyelim şimdiden  
Sonra ustaza  
Elimde Zülfikâr  
Hem ehli gaza

Bin bir dondan  
Baş gösterdi Mürteza  
Biz bir bildik  
Mürşit tuttuk Eyvallah  
(Ağırlama)

Muhabbet çerağın yakan Ali'dir  
Aşıkım didare pervane gibi  
Cümle vücut içre bakan Ali'dir  
Aşıkım didare pervane gibi

Bağu ve bostanunun gülleri Ali  
Öter bülbül olmuş dilleri Ali  
Ders-i kudret olmuş elleri Ali  
Aşıkım didare pervane gibi

Al-i aba ile dost beyan olur  
Kırklar dâr'a durur hak âyân olur  
Kemer best olur çün üryân olur  
Aşıkım didare pervane gibi

Al-i aba ile dost ayan olur  
Kemerbesti kuşanıp beyan olur  
Kırklar dâr'a durur Hak uryân olur  
Aşıkım didare pervane gibi

"Sefil Abdal" eder meydan Ali'dir  
Semâ eden niyaz Ali'dir  
Erenlerin Şahı Merdan Alidir  
Aşıkım didare pervane gibi

(Karşılama)

Dem geldi dem geldi  
Al-i aba Şah geldi  
Yezid'e cevri'ü cefa  
Mümine iman geldi

Şah geldi şarımıza  
Bugün bayramdır bize  
Şahın elâ gözleri  
Armağan yeter bize

Eğdim gülün dalını  
Har tutmuş yaprağını  
Vâdem gelir ölürsem  
Şar örtün toprağını

(Yürüyüş ve hızlanma)

Yürü.. Yürü..

Sekahüm sırrını söyleme sakın  
Sakla kulum beni saklayım seni  
Cevher zatını keşfetme sakın  
Sakla kulum beni saklayım seni

Elde ayağında dilde gözünde  
Hakkına razı ol her bir sözünde  
Canından içeri kendi özünde  
Sakla kulum beni saklayım seni

Dizilmiş katara gerçekler pirlere  
Hakkın emri ile hakka giderler  
Hakikat sırrını söyleme derler  
Sakla kulum beni saklayım seni

“Genç Abdal”ım sakla beni seni sende  
Hak seni saklasın can ile tende  
Hak buyurdu ben sendeyim sen bende  
Sakla kulum beni saklayım seni

Semah devranı bu havaların çağrılması ile son bulur. Semahcılar ve zâkirdâr da sıralanarak dedenin duasını beklerler. Dede şu gülbankı okur:

“Allah... Allah... Hayır hizmetleriniz kabul ola. Muradlarınız hâsıl ola. İsteğinizi, dileğinizi Hak, Muhammed, Ali vere. Döndüğünüz semahlardan hayır hasenet göresiniz. Ebû Zerr-Gıfari'nin Hazret-i Fatıma'nın hüsn-ü himmeti üzerinizde ola. Aliyye'l Murtaza Kırklar semahına kaydede gerçeğe hû...” der, Dua bitince dâr'daki canlar yere kapanarak niyaz eder usulünce yerlerine giderek otururlar.

Dede, “Erenler sefasına vara hatırlar hoş ola” diyerek ara verir. Arzu edenler dışarı çıkarak kapı yoklar, sigara içer ve usulünce gelerek yerlerini alır. Dini sohbetler yapılır. Dede destur vererek zakir birkaç nefes okur.

(Birinci nefes)

Kurbanlar tıglanıp gülbank çekildi  
Gaflet uykusundan uyanageldim  
Dört kapu sancağı anda dikildi  
Üryan püryan olup meydana geldim

Evvel eşiğine koydum başımı  
İçeri aldılar döktüm yaşımı  
Erenler yolunda gör savaşımlı  
Canü baş koyarak kurbana geldim

Ol demde uyandı bâtin çırağı  
Üç adım ileri attım ayağı  
Rehberim boynuma bendetti bağı  
Koç kurban dediler inâna geldim

Dört kapu selâmın verip aldılar

Pirin huzuruna çekip geldiler  
El ele el Hakka olsun dediler  
Henüz mâsum olup cihana geldim

Pirim kulağıma eyledi telkin  
Şahivilâyete olmuşuz yakın  
Mazhebim Câferi Sadikulmetin  
Allah dost eyvallah peymanaya geldim

Özüm dârda yüzüm yerde durmuşum  
Muhammed Aliye ikrar vermişim  
Sekahüm hamrini anda görmüşüm  
İçip kana kana mestane geldim

Yolumuz on iki İmama çıkar  
Mürşidim Muhammed Ahmedi Muhtar  
Rehberim Alidir Sahipzülfikar  
Kulundur “Şahiyâ” divana geldim

II

Bir gün oturdum yâranı safa  
Gönülden dinliyen duyar demişler  
Hicveyledim emellerin evvelâ  
Kaldılar bu sözde naçar demişler

Sırrı tarikati zemmeden merdut  
Kâfir olduğuna Hudadır meşhut  
Anları hep münkir yarattı Vedut  
Hakkı eylediler inkâr demişler

Evvel Nakşibendî eyledi zuhür  
Dünya şulesinden oldular pürnur  
Niçin nakşilerden ettiniz fütür  
Anlarda var türlü esrar demişler

Gelince Abdülkadir Geylânî  
Nura garkeyledi bütün cihanı  
Bin bir yerde vardır hâlvet mekânı

Bin bir çilehanesi var demişler

Hasanî Bîsrîdir Sadîler piri  
Halvetîler vermiş rahında seri  
Celvetîlerde hem vardır eseri  
Anlar da çağırır Kerrâr demişler

Ahmedi Bedevî piri natıktır  
Bedevî dervişi cümle tanıktır  
Herbirisi rahî Hakkı yanıktır  
Aşkdelisi gâhi donar demişler

Rifaîlerde de vardır bir nişan  
Darbı sinesine vurur her zaman  
Pirin himmetile hep âteşzeban  
Kızgın demirleri yalar demişler

Bir tarik var ana derler Celâlî  
Kerametten olmaz hiçbiri hali  
Anlarda ayandır Hakkın cemali  
Dilde virdi ismi Hayder demişler

Bir büyük pir dahi İbrahim Ethem  
Cümlesi Süryanı durdurur epsem  
Anlar Dünya için oldular bigam  
Zikri yâ Hak eder her bâr demişler

Kalenderî dahi bir sırrı hikmet  
Pirlerinden gayet olundu himmet  
Giydikleri hırka tacı saadet  
Gönülden virtleri Cebbar demişler

Dahi geldi dile Özbeğin pendi  
Herbiri yolunda pirler menendi  
Çok erenler uhûra getirir Hindî  
Zikri Settar demişler

Hamzevîler tariki  
Allah okur hakikî  
Erenlerin refiki

Ruzu şep okurlar hezar demişler

Tariki Nusayrî acaip hüner  
Destine ne olsa olur misk, amber  
Mangallar dolusu ateş olsa yer  
Toprak tutar barıt yapar demişler

Tariki Yesevî bir acaip sır  
Eğer aklın varsa ol tarika gir  
Bir garaip himmet eylemiştir ol pir  
Aslan gibi insan yutar demişler

Bir envernümadır Mevlevî inan  
Döndürür âlemi bu çerhi devran  
Cezbelik halinde döndüğü zaman  
Gâhi döner gâhi uçar demişler

Hatemi pir Hacı Bektaşî Veli  
Anın nesli paki Muhammed Ali  
Cümle erenlerin bir ziba gülü  
İsmi Hacı Bektaş Hünkâr demişler

Zuhûr eyleyince piri Horasan  
Doksan bin er ile oldu imtihan  
Darı üstüne post koyduğu zaman  
Bin bir rekât namaz kılar demişler

Doksan bin erenler dedi eyvallah  
Senin rızandayız cümlemiz billâh  
Yazında yazılmış Sêmmeveçhullah  
Mutlaka Alyi Haydar demişler

Doksan bin er ile gelince biri  
Bütün karşı varıp Rûmun erleri  
Karaca Ahmet cümlesinin serveri  
Elde mar aslana süvar demişler

Rûma gelince ol Kutbül'evliya

Gulguleye vardı arz ile sema

Binip bir seng üzre ol envernüma  
Yürüttü bir cansız duvar demişler

Bir kadı var dedi ben olurum baş  
Ne asıl kimsedir ol Hacı Bektaş  
Pir keramet ile anı etti taş  
Dervişler üstüne basar demişler

Dağlar şahitliğe olun .....  
İçinden ayrılıp gelen üç beş taş  
Munafıklar ile eyleyim savaş  
Cümlesi bir dilden sahar demişler

Softaların melâmeti çok oldu  
Yezitlerin nedameti çok oldu  
Dervişlerin kerameti çok oldu  
Esti bir muhalif rüzgâr demişler

Bazı softa vardır gayet müzevir  
Beş kuruş verirsen dininden çevir  
Yalan yere şahit olur ol kâfir  
Para için dinin satar demişler

Bazı kadı müftü bu işe mail  
Duyunca ismi zer aklolur zail  
Tezvir hitabından arar bir tevil  
Yüz bin politika açar demişler

Şahıvilâyetin kuluyum "Şahî"  
Sahipşecaatın kuluyum Şahî  
Gönüller şahımın kuluyum Şahî  
Ana kim Ali Zülfikâr demişler

Diyerek zâkir görevini tamamlar ve sazın üzerine eğilerek  
dâr'a durur. Dede duasını yaptıktan sonra rehberce cem'in  
birlenmesi için destur verir.

*Cemin Birlenmesi* - Sıra "Cem Birleme"ye gelmiştir. Rehber: Edep-erkân demesiyle herkes diz üzeri gelir. Kadınlar ayaktadır. Bu sırada Saka suyu verilecektir. Saka su dolu bir kapla "Dâr'a" durarak şu tercümanı okur:

"Bismillah Allah Allah...

Salâvatullâh-ı ya Hüseyin, Sekâhüm ya Hüseyin, Selâ-mullah-ı ya Hüseyin, Cennetullah-ı ya Hüseyin;

Lâ'netullah-ı Yezid-en ve alâ kavm-ı Yezid ve alâ evlad-ı Yezid ve alâ etba-ı Yezid.

Rahmetullah-ı mü'min-in ve alâ kavm-i mü'min ve alâ evlad-ı mü'min ve alâ erbâ-ı mü'min" diyerek şu Cem Birleme deyişi söylenir:

Hep bir ağızdan

Çekelim aşkın yayın

Ceme girmesin hain

Diyelim bir ah Hüseyin

Elâ gözlü vah Hüseyin

Lâ İlâhe illallah, Lâ İlâhe illallah, Lâ İlâhe illallah.

Şah Hüseyin

Evveli bu diyelim

Ahiri bu diyelim

Gerçekler demine hû diyelim.

(Nakarat)

"Bercemâlı Muhammet Kemâl-ı Hasan Hüseyin Ali ra Bülende salâvat" denirken cemdekiler hep bir ağızdan "Al-lahümme Salli alâ Seyyidina Muhammet ve alâ Muhammet" diyerek salavat getirirler.

Saka önce elindeki kaptan önce dedeye verir ve birer yu-düm alarak selman halkasında bulunanlara içirir. Saka su verirken de yüksek sesle:

"Kerbelâ'da su su diye ser verenler aşkına

Gözüm yaşım sebil ettim oniki imam aşkına"

dizesini okur. İsteyene bu dualı suyu içirir. Su içilirken:

Saka Suyu Duvazı (Birincisi)

Sadhezeran lanet olsun ey münafık canına  
Bir de deriz Hak buyurdu bunu senin şanına  
Ümmetim dersin Peygamber'e şek getirirsin  
Ali'ye, Ali'ye şeksin ne amel ahtı peymanına

Ellikere Hacca varsan devahın kabul olmaz  
Arafatta kurban kessen kelp uğuşur kurbanına  
Ey ezazül ehsanı takvimi inkâr eyledin  
Yuh senin fasih olan imanına

Ali hazretinden adaveti kesmedin  
Yarın kimseden umarsın şefâti cümle isyanına  
Lahmeke lahmi hadisine inanıp iman getirmedin  
Ol zamanda kanım karışmadı kanına

"Kul Hüseyin'im" gel ha gel  
Şah Merdanı sevenlerden ol  
Şah bir kerem kanındır  
Kalmaya cümlemiz noksanına

Demesiyle dede: "Hû aşk olsun içenlere rahmet gerçeklere  
derim ya Ali" der ve Selman Halkası içindekilere dededen  
başlayarak içebilenlere dem verilir. Cemlerde içki fazlası ile  
içilmez. Birer yudumluk tadılır. Erkekler dem sunar, ka-  
dınlardan hiçbir zaman saki olmazlar.

(İkinci Duvaz)

Allah... Allah din Muhammet dinidir  
Salla âla naziki cemâl-i kevser suyudur  
Verenler Şahım Ali'dir Şahsuvar  
Ham sakidir hem sakadır kainatın ayıdır  
Şah Hasan, Hüseyin Al-i aba girdigâr  
Çeşmi bedden saklasın ol Halik seni  
Ol cevahir her mânada sen kalıpsın yadigâr  
Dediler cömertlik eyle ey Amirel mutebir

Cömertliğe nişane budur dedi Kamber  
Satr'a ser can Hatayim kande varsan  
Sen bu vasfı söyle gel  
Lâ Feta illâ Ali Lâ Seyfe illâ Zülfikâr  
Ve beşerel mümine Ya Muhammed Ya Ali, Ya Ali, Ya Ali

Dembe dem Hak görenler aşkına  
Havariç elinden susuz ser verenler  
Aşkına gözüm yaşını sebil ettim  
Derim ya Ali Sakka Hüseyin  
Derim ya Ali Sakka Hüseyin  
Hû aşk olsun içenlere rahmet  
Gerçekler İmam Ali İmam Hasan  
Şah Hüseyin Ali ra Bülende salevat  
Allahümmealli Ali seyyidine Muhammed ilahire

Diyerek saka görevini tamamlar. Meydan ortasında dâr'a  
durarak dededen duasını bekler. Dede: "Allah... Allah...  
Hizmetini şehidler Şah'ı kabul etsin. Selmân-ı Pâk'ın hizmeti  
üzerinde olsun. Gerçeğe Hû" der.

Dede duasından sonra zakir'e destur vererek duvazlar ve  
mersiye okumasını işaret ederler. Örnek olarak alacak olur-  
sak: İsyânî'nin aşağıdaki mersiyesini cemlerde Garip Musa  
soyundan, Sankamış Asbuğa Tekkesi dedesi (Aslen Divriği  
Tekke'li) ve son Bektaşî Halifesi İsmail Efendi'nin severek  
söylettiği aile arasında da "Dedemizin şiiri" olarak anıldığı  
torunlarınca ifade edilmiştir.

Sen Şeh-i devran İmâm-ı etkiyâ'sın yâ Hüseyin  
Dertlere derman şehîd-i Kerbelâ'sın yâ Hüseyin  
Cedd-i pâkindir Muhammed hem odur Fahr-i rüsül  
Şübhesiz sen dahi Fahr-i evliyâ'sın yâ Hüseyin  
Ümm-ü pâkin Hadîce mâderindir Fâtıme  
Zâde-i kudsiyye-i Fahrinnisâ'sın yâ Hüseyin  
Vâlidin şânında nâzil oldu çünkü Hel'etâ  
Zübde-i Kur'an ü Fahr-i Hel'etâ'sın yâ Hüseyin  
Mustafâ Fahr-i rüsül'dür cedd-i pâkin şübhesiz

Nûr-u ayn-ı Mustafâ vü Mürtezâ'sın yâ Hüseyin  
Dâder-i vâlâgüherdir sâna kim Hulk-ır-rızâ  
Sen ah-i pâk-i güzîn-i Müctebâ'sın yâ Hüseyin  
Amm-ı ekberdir sana Hamza o kim Şâh-ı şehîd  
Sen Şehîd-i teşneleb der Kerbelâ'sın yâ Hüseyin  
Amm-i pâkin Ca'fer-i Tayyâr'dır Şâhım senin  
Kerbelâ deştinde Şâh-ı bîriyâ'sın yâ Hüseyin  
Ol Muhammed Mustafâ kim Şâfi-i Mahşerdürür  
Dedi şânında senin Ehl-i Kesâ'sın yâ Hüseyin  
Vâlidindir sâki-i Kevser bütün mü'minlere  
Bir içim su içmeden katle rızâsın yâ Hüseyin  
Asî ümmetler şehîd etti seni hiç korkmadan  
Dîmediler nûr-u çeşm-i Mustafâ'sın yâ Hüseyin  
Ol Yezîd ibn-i Yezîd'in leşlerinin ta'nına  
Uğrayan serdefter-i Al-i Abâ'sın yâ Hüseyin  
Sen Ömer Sa'd askerine hüccet itmâm eyledin  
Bildiler kim necl-i pâk-i Mustafâ'sın yâ Hüseyin  
Kerbelâ'da karşı koyan hep adû'lar bildiler  
Kurretül-ayn-i Habîb-i Kibriyâ'sın yâ Hüseyin  
Dîn-i İslâmı Yezîdiler ederlerdi tebâh  
Dîni kurtarmaklığa azm-i Hudâ'sın yâ Hüseyin  
Hâşim'e düşmandı Ümmeyye o düşmanlık ile  
Tîğ-i zülm-i düşmenâna mübtelâsın yâ Hüseyin  
Ol Yezîd ümmetleri seni niçin etti şehîd  
Çünkü sen ferzend-i pâk-i Mustafâ'sın yâ Hüseyin  
Bü adâvet onlara ecdâddan mîrâs idi  
Tu'me-i şemşîr-i Al-i bîhayâ'sın yâ Hüseyin  
Ol habis Ümmeyye nesli dîni eylerdi tebâh  
Sen bunı men'etmeye serden cüdâ'sın yâ Hüseyin  
Ehl-i Beyt'in Şâm'a çıplak develerle gitmesin  
Biliriken sen buna kalben rızâsın yâ Hüseyin  
Can verüp Ümmet yolunda kendini kıldın şehîd  
Ümmet'in mahbubu Şâh-ı can fedâ'sın yâ Hüseyin  
Server-i Ümmet denilse sâna ey Fahr-i ümem  
Nola çünkü sen buna elbet sezâsın yâ Hüseyin  
Yetmiş ikî yoldaşınla Kerbelâ'da can veren

Bîgüman sen Şâfi-i Rûz-i cezâsın yâ Hüseyin  
Bu fakîr İsyânî tutmuş dâmeninden sıdk ile  
Haşr'de elbet Şefî-i asdika'sın yâ Hüseyin

Sıra lokma sunmaya gelmiştir. Sofracı elinde ekmeği ve kurban lokması ile tepsi içinde gelerek meydan ortasında dâr'a durarak şu gülbankı okur:

"Evvel Allah diyelim... Kadîm Allah diyelim... Geldi Ali sofrası Hak versin biz yiyelim. Allah eyvallah gerçeğe hû" dedikten sonra Dede sofrası duasını yapar:

"Allah... Allah... Hayır hizmetin kabul, muradın hasıl olsun. Sofran, Kanber'in serdiği sofrası olsun, gerçek erenler demine hû" der ve izni verilmesi ile gözcünün de nezaretinde cemaatin durumuna göre yer sofraları konur. Duruma göre herkes yerini alır. Destur vermeden lokmaya başlanmaz. Ayrıca de Arapça dua da eder. Türkçe mealini alacak olursak: (Kuran İnsan Suresi, ayet 8, 9.) "Onlar içleri çektiği halde, yiyeceği yoksula, öksüze ve esire yedirirler. Biz sizi ancak, Allah rızası için doyuruyoruz. Bir karşılık ve teşekkür beklemiyoruz derler" ve dede "Allah... Allah... Lokma hakkına, evliyâ keremine, gerçekler demine... Destur-u Pîr, izni müşşid yürüyenin lokması yürüye gerçeğe hû" diyerek destur verir. Cemaat yemeğini yer. Yemeğin yenmesi bitince bütün cemaat iki elinin uç kısımlarını sofraya koyarak dedenin dua etmesini bekler.

Sofra duasını dede şöyle yapar: "Allah... Allah... Bu gitti ganisi gele, Hak, Muhammed Ali bereketini vere. Yiyip yedirenlere, pişirip kotaranlara, nur-ı iman ve aşk-ı şevk ola, gittiği yerlerde gam ve gusse görmeye. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaata bula. Lokma hakkına, evliya keremine, cömertler cemine, gerçek erenler demine Allah eyvallah Hû..."

Sofra kaldırılırken bir bölümde sofrada yer almayıp da hizmet edenler yemeklerini yerler. Yemek yenirken dede bazı kimselere lokma verir. Lokma alınırken dedenin eline niyaz edilerek alınır. Sofrada dem bulunmaz. Arada içen olabilir. Dede eğer bir kimseye dem verecekse şahıs dedenin

önüne diz üzeri gelir. İki eli ile dedenin eline niyaz ederek demi alır. İçtikten sora aynı bardağı dedeye geri verirken de niyaz eder. Bazı cemlerde dem verirken bir nefesten bir parça okuyarak verirler.

Yemekten sonra çarçı meydanı üç defa süpürür. Sembolik olarak süprülenleri günahlarla beraber yanan ocağa döker. Süpürgesi koltuğunda dâr'a durur. Dede duasında: "Allah... Allah... Hayır hizmetinden şefaât bulasın. Seyyid Ferraşın himmeti üzerinde olsun gerçeğe hû" der ve zakire üç nefes söylemesi için destur verir.

### I

Güzel âşık cevrimizi  
Çekemezsin demedim mi  
Bu bir rıza lokmasıdır  
Yiyemezsin demedim mi

Yemeyenler kalır naçar  
Gözlerinden kanlar saçar  
Bu bir demdir gelir geçer  
Duyamazsın demedim mi

Bu dervişlik bir dilektir  
Bilene büyük devlettir  
Yensiz yakasız gömlektir  
Giyemezsin demedim mi

Çıkalım meydan yerine  
Erelim Ali sırrına  
Can-ü başı Hak yoluna  
Koyamazsın demedim mi

Aşıklar kara bahtlı olur  
Hak'kın katında kutlu olur  
Muhabbet baldan tatlı olur  
Doyamazsın demedim mi

"Pir Sultan" Abdal şahımız  
Hakka ulaşır yolumuz

On iki imam katarımız  
Uyamazsın demedim mi

### II

Derdim çoktur kangısına yanayım  
Yine tazelendi yürek yâresi  
Ben bu dertten kande derman bulayım  
Meğer Şah elinden ola çaresi

Benim uzun boylu servi reftarım  
Yüreğime bir ot düştü yanarım  
Kiblem sensin yüzüm sana dönerim  
Mihrabımdır kaşlarının arası

"Pir Sultanım" kati yüksek uçarsın  
Selâmsız sabahsız gelir geçersin  
Aşku muhabbetten niçin kaçarsın  
Böyle midir elinizin töresi

### III

Herkesin nefsidir kendine düşman  
Senin de var ise andan hazer ol  
Ömrün âhîrinde olursun pişman  
Doğru gez imandan dinden hazer ol

Cellat gelir alıcıdır canını  
Harap eder yağmalar dükkânını  
Çevirir cin ile çevre yanını  
Girip tünediğin handan hazer ol

Gezme şunda hoyrat bed nefesi tok  
Kul olana Hakk'ın ırahmeti çok  
Elin ettiğinden sana bir şey yok  
Senin ettiklerin kandan hazer ol

Geçer olamazsan umman boylama  
Nefsine uyup da yalan söyleme  
Ellerin aybını taan eyleme  
Sana derim sana senden hazer ol

Teslim Abdal der ki sonu firaktır  
Azığı çok alın menzil ıraktır  
Karıncalar kurtlar yese gerektir  
Ahiri tengine candan hazer ol

Kısa bir nefes ile üçleyelim.

Biz bir bölük dervişleriz  
Pîranımız gerçek bizim  
Biz mâsivâdan geçmişiz  
Devranımız gerçek bizim

Biz münkiri hiç sevmeyiz  
Yalan, gaybet söylemeyiz  
Ağlaşanlara gülmeyiz  
Seyrânımız gerçek bizim

El vermişiz bir gerçeğe  
Diş vermeyiz biz hiç çiy'e  
Yuf çekeriz yalançıya  
Sübhanımız gerçek bizim

Biz bülbülleriz öteriz  
Gonca gülleriz kokarız  
Münkirlere ok atarız  
Oklarımız gerçek bizim

Rüzgâr olur biz eseriz  
Türab olup yer öperiz  
Cem'de gül suyu serperiz  
Erkânımız gerçek bizim

"Şükrüya" sen beni dinle  
Sakın sırrı verme ile  
Hû diyelim biz gerçeğe  
İkrânımız gerçek bizim

Duvazlar bitince zâkirler sazlar üzerine eğilerek dâr'a  
durup dualarını alırlar.

Dedenin duası ile cem son bulur. Arzu edenler, dededen  
de müsaade alarak deyişlerle, semahla geceyi devam ettire-  
bilirler.

Dede şu duayı yapar:

"Allah... Allah... Akşamlar hayrola. Hayırlar fethola şerler  
defola. Mü'minler şâdola. Meydanlar Abâd ola. Sırlar mestur  
ola. Hak, Muhammed, Ali erenler ceminde hizmet bezle-  
denleri, cemde bulunan bacıları kardaşları cümle Muhibb-  
i Ehl-i beyt'le beraber dîdarlarından, katarlarından ayırma...  
On İki İmâm, On Dört Masûm Pâk, On Yedi Kemerbest'in  
himmeleri üzerimizde ola. Kutbü'l Arifin Gavs'el Vasilin  
Seyyid Muhammed Hünkâr Hacı Bektaş Velî muîin ve  
destğrimiz ola... Üçler, beşler, yediler, kırklar ve ricâl-el gayb  
erenleri safâ-nazarlarını esirgemeye. Cenâb-ı Hak cümle-  
mizi münkir-münâfık şerrinden adû mekrinden hıfzı  
emanda eyleye. Dertlerimize derman, gönüllerimize iman,  
hastalarımıza şifa, borçlarımızı eda nasîb eyleye. Gürûhu  
Nâciye ve zümre-i Salihîn'e katılmak müyesser eyleye. Na-  
merde muhtaç eylemeye... Vaktımız hayır gele. Dil bizden  
nefes Hazret-i Pîr Hünkârımız Hacı Bektaş Velî'den ola..."  
der ve cem dağılacağı sırada dede:

"Allah Allah... Oturan, duran, koğsuz, gaybetsiz evine va-  
ran, yastığına baş koyup niyaz eden canların Hak erenler  
muradını vere, gerçeğe Hû, Allah eyvallah" der ve cemdekiler  
meydana niyaz ettikten sonra evlerine dağılırlar. Dede ile  
hizmet sahipleri kalır. Dışardaki bekçiler de çağrılır. Rehber  
sağ başa geçerek duaya dururlar. Dede duasında:

"Allah... Allah... Hizmetleriniz Hünkâr Hacı Bektaş Velî  
Dergâhı'na yazıla. Hizmetiniz kabul, muradınız hasıl ola.  
Allah korktuğunuzdan emin, istediğinize nail eyleye... Hiz-  
metinde bulunduğunuz erenlerin evliyâların himmetleri  
sizinle beraber ola. Nûr-u nebî Kerem-i Ali demine hû..."  
diyerek dede ayağa kalkar, çerağı meydan ortasına getirir.  
Yönü dedenin oturduğu Horasan postuna gelecek şekilde diz  
üstü gelir. Diğer hizmet sahipleri geride ayaktaadır. Dede:

"Allah... Allah..."





Bâtin oldu. Çerağî Nûr-u Ahmed

Zâhir oldu. Şems-i Mâh-ı Muhammed

Allah Eyvallah Hû dost..." der ve çerağî söndürür. Dede hizmet sahipleri ile birlikte meydana niyaz ederek cemevinden ayrılırlar.

*Şehir Bektaşiliği (Babagan Kolu)* - Anadolu köy Bektaşiliği ile gelişen şehir Bektaşiliği arasında bazı farklılıklar vardır. Bütün Bektaşi ve Alevilerde Mürşit Hz. Muhammed, Rehberleri Hz. Ali ve Pirleri de Hacı Bektaş Veli'dir. Bektaşi tarikatına şehir Bektaşileri Tarik-i Nazenin de derler. Hacı Bektaş Veli zamanında tasavvuf düşüncesi törelere göre uygulanırken, Balım Sultan zamanında merasim ve ibadetlerin sistemi geliştirildi.

Tarikatta beş derece vardır. Bunlar: Muhiplik, dervişlik, babalık, mücerretlik ve halifeliktir. Tarikata törenle girilir. Talip iki tarikat mensubunun kefilliğinde girebilir. İntisap eden kişi muhiptir. Muhipken dervişliğe geçmek isteyen kişi "ikrâr" verir. Bir tekkeye girer hizmet eder. Kanaat getirilirse görgü ceminde dervişlik tacını giyer. Babalık makamı eğer icazet verirse, sarık sarar ve babalık makamına geçer. Artık muhip yetiştirebilir. Ancak, babalık veremez. Bu yetki yalnız halife'ye aittir. Babalık makamındakiler Peygamber soyundan geliyorsa yeşil sarık, diğerleri ise beyaz sararlar. Bektaşilerde renkler önemlidir. Beyaz Hz. Muhammed'i, yeşil tarikat rengidir Ali soyunu, siyah Hz. Fatma'yı, açık yeşil-sarı Hz. Hasan'ı, açık kırmızı ile yeşil, pembe Hz. Hüseyin'i simgeler.

Hız Muhammed'in savaşlarda siyah sarık sardığı, cuma günleri yeşil, diğer günlerde de beyaz sarık sardığı bilinir. Hz. Ali ise savaşlarda kırmızı, diğer günler beyaz sarık bağlardı. Hz. Ali askerlerine de kırmızı sarık giydirdiği için "Kızılbaş" denmesinin nedenlerinden birisidir.

Ayrıca, bir de mücerretlik vardı. Hiç evlenmemiş bir baba veya derviş mücerretliğe ikrâr verirse sağ kulağına menguş (küpe) takılır. Bu tören Balım Sultan Türbesi eşliğinde icra

edilir. Mücerret olan tarikat mensubu saçını traş eder. Halifelik, Bektaşilikte en büyük makamdır. Taçlarına siyah sarık sararlar. Kendilerine halifelik beratı ile birlikte tuğ, âlem, sofraya verilir.

Şehir Bektaşilerinin giydiği taç dört dilimliydi. Her dilim bir kapıyı ifade ediyordu. Hacı Bektaş Veli ise Elifî Taç giyerdi. Dervişlerinki elhemidir. Daha sonra oniki dilimli Hüseyinî taç giydiler. Göğüslerine on iki dilimli gümüş mecdiye büyüklüğünde "Teslim Taşı" asarlar. Kemer ve hırka da Bektaşilerde önemlidir.

Tarikat, Oğuz geleneğinden kalma dört kapı üzerine kurulmuştur. Birincisi şeriat kapısına "Beloglu", tarikat kapısına "Yologlu", Hakikat kapısına "İloglu", Marifet kapısına da "Atam gök-Anam Yer" demektedirler.

Şeriat Kapısı: Baba talibe "Şeriat Hak mı?" sorusuna Talip "Hak" derken, tarikata giren kimsenin, İslam dininin bütün prensiplerine uyar ve asla İslâmiyeti inkâr etmez. Allah bir, Muhammed nebi ve Ali'yi de veli olarak bilir ve inanır. Bu nedenle Bektaşiliğe giren talipler İslamiyete saygı ile bağlanırlar.

Bektaşi Şairlerinden Yetimî:

"Hem Şeriattan haberdar, hem tarikat ehlidir  
Marifet bâbında tekmi hem hakikat ehlidir" der.

Dört kapı, kırk makamı Yunus Emre daha güzel açıklamaktadır.

"Haki'kat bir denizdir, şeriat gemisi  
Çoklar girdi gemiye, denize dalmadılar

Çoklar geldi kapıya kapıyı tutu durur  
İçeriye giriben ne varın bilmediler

Şeriat oğlanları bahsedip da'vi kılar  
Hakikat erenleri da'viye kalmadılar" demektedir.

Şeriat kapısından girenlerin "Beloglu"na bağlanarak Hacı Bektaş Veli'yi pir olarak tanıyıp O'na bağlanmaları demektir.

**Tarikat Kapısı:** Bir mürşide bağlanırlar. Bu mürşit talibe disiplin içinde törelere göre merasimleri öğretir. Aşkla Bektaşiliğe bağlanması halinde “Yoloğlu” olur. Bu durum tarikata sülûkdur, tarikatın sırlarını saklamaktır. Eline, beline ve diline sahip olmak tarikatın temel esasıdır. Hurufiliğin etkisi ile Bektaşiler eski yazıda (elif, dal ve be) harfleri yanyana getirilerek din inançlarını “edeb” kelimesi ile özetlemiş ve anlamı ile özleştirmişlerdir.

**Hakikat Kapısı:** Kâinatın sırlarına vakıf olmaktır. Bu kademede hayat felsefesini öğrenecektir. Hakikat âleminde kendini görecektir, “İloğlu” olacak kendini topluma adayacak ve insanlığa elini uzatacaktır.

**Marifet Kapısı:** İlim yoluna girmek demektir. Cehaletten kurtulmuştur. Bu makamda üç mertebe görecektir. Aynel yakın işittikleri, ilmen yakın görerek öğrendikleri, hakkel yakın ile işittikleri ve gördüklerini uygulayacaktır. İşittiği ve gördüğünü uygulayarak, kademe kademe sırlara vakıf olacak, nefsinin gördüğü ve okuduğu ile terbiye ederek ermişlik noktasına gelmiş olacaktır.

Tevazu ve hoşgörü içerisinde kendini aşk ile inançlarına bağlayacak, bu durumundan kendisi farkında olamayacaktır. Ancak, bu işaretleri çevresindekiler görerek takdir edecek ve O’na bağlanacaktır. O’na bağlananlar nasip alacak ve zamanla bu ermişler adına tarikatlar kurulacak. Mezarları ziyaret edilecek, adaklar ve kurbanlar kesilecektir. İnsanlar Allah indinde ermişlik noktasına gelen bu insanların yüzü suyu hürmetine şefaata dileyebileceklerdir.

Bektaşilerde dört kapı selamı: ibadet, niyaz, adak ve vusluttur. İbadetle Tanrı’ya tapış ve birliğine inanıştır. Niyazda yalvarma, yakarma ve şefaata dilemedir. Adak, hediyeye nezirdir (para, ayin vb.). Diğer selam ise vusluttur, Tanrı’ya kavuşma anlamındadır. Bu hususlar cemde oniki hizmet yürütülürken icra edilir. Tekkede meydana kapıdan girerken dört kapıya da selam verilir. Eşik öpülür. Adım atarak içeri girerken rehberin “Şeriat erenleri Hû, Tarikat erenleri Hû, Hakikat erenleri Hû ve Marifet erenleri Hû” diyerek dört kapıyı da

selamladıktan sonra yerlerine otururlar.

Bektaşiliğe giriş ancak sülûk ile olur. Bu da ikrar ceminde mümkündür. Bu cem’e “el alma” da denmektedir.

Önce ikrâr verecek can rehber veya mü sahibini belirler. İkrar verme zamanı durum Dede baba’ya duyurulur. Dede baba meydancılık hizmetini yürütecek cana emir buyurur ve der ki: “Meydancı baba bizim bu gece Cemimiz var” diyerek usul üzere meydanı süpürüp temizlemesini ister. Meydancı baba “Eyvallah Erenler” der ve emir üzere meydan süpürülür, şamdanlar, çerağlar hazırlanır, Dedenin oturacağı post veya taht tabir edilen mahfilin üzerindeki kandiller uyanılır. Çerağ taşı temizlenir. Dede baba’nın uyaracağı çerağı da hazırlar. Meydan taşını da hazırlayarak üzerine bir maşrapa şeker şerbeti koyar. Ocağı temizler, önüne buhur danlıkla bir miktar öd ağacı yakar ve tütsü eder. Dede baba postunun sağ tarafına Ahmet Muhtar postunu, sol tarafına da Ali’ül Mürteza postunu serip halka olacak şekilde diğer makamları yerleştirir. Hacı Bektaş Veli’nin Horasan’dan getirdiği temsil edilen “Horasan postu” serilir. O’nun üst tarafına da aşçı baba postu serilir. Meydan kapısının dışarısına bir leğen-ibrik ve bir de havlu koyar. Meydancı baba meydan hizmetlerinin hazır olduğunu Dede baba’ya duyurur. Dede baba da eyvallah erenler der ve kalkarak meydan kapısından içeri girer. Önce niyaz taşına niyaz eder, daha sonra da diğer makamlara ve ocağı niyaz ederek geçer yerine oturur. Dergâh’da bulunan babalar ve diğer canlar sırasıyla erkân-ı erenler üzere birer birer meydandan içeri girip niyazların edip dede efendinin gösterdiği yere otururlar. Bazan da bütün canlar usulünce gelir yerlerini alırlar ve daha sonra dede efendi içeri girince hep birlikte ayakta karşılarlar. Yere birlikte niyaz edip dede ayağına kalkıp buldukları yerden “Es Selam Aleyküm ve Rahmetullah” deyiş selam verir. Aşçı baba veya meydancı baba veya bir ulu karındaş dile gelerek “ve Aleyküm el Selam ve rahmetullah ve bereketü” diyerek cevap verir. Dede efendi edep-erkân ile niyazın edip gelerek postuna da niyaz ettikten sonra yerine

oturur. Diğer baba ve canlar da aynı şekilde niyazların ederek gösterilen yerlere otururlar.

Yeni talip daha sonra meydana alınır ve niyazın ederek dedenin gösterdiği yere oturur. Dede baba canlara "İhtişamlar hayır ola" demesiyle canlar oturdukları yerden niyaz ederler. Dede efendi meydanı babaya bir işaretle buhurdanlığı uyarmasını ister. Niyazın eden Meydanı Baba buhurdanlığa öd ağacı koyarak usulünce yerine geçer. Dede efendi canlara destur diyerek Fatıha Suresi ile üç ihlası birlikte okurlar. Ayrıca Arapça bir duadan sonra "Cenabı Hakka ve Hz. Muhammed'e, Hz. Ali ve Oniki İmama" sülûk ve selam getirirler. Nat-ı Ali'yi okuyarak bitirirler.

Dede efendi Hû diyerek ayağa kalkar, canlar da ayaktadır. Canlara şöyle hitap eder: "Allah... Allah... Yüzüm yerde, özüm darda, erenler huzurunda, Hak Muhammed Ali divanında canım kurban. Tenim tercuman, bu hakirden gücenmiş, incinmiş can kardeşler varsa gelip söylesin. Hakkı olan gelsin, hakkını alsın. Zira bu meydan Muhammed Ali meydanıdır, Hû dost" dedikten sonra Hacı Bektaş postunda iki rekât namaz kılar. Daha sonra talibe adı ile hitap ederek dede der ki:

"Sen bu tarikata ve on iki imam katarına, Muhammed Ali ve Hacı Bektaş Veli yoluna girmek murat edersin. Fakat bizim yolumuz gayet güçtür ve melâmet yoludur. Bu yol demirden leblebidir. Bu yol ateşten gömlektir. Gelne, gelme, dönme, dönme, gelenin malı dönenin canı. Son pişmanlık fayda etmez" diye soran dede efendiye talip dillenenek "Canla başla Cenab-ı Hüseyin-i Kerbelâ yolunda hazırım" demesiyle aynı sual üç defa tekrarlanır. Daha sonra dede baba talipten kefil göstermesini ister. Talip de gösterdiği kefil veya rehberin adını söyler.

Dede seçilen rehber "şu can seni rehberliğe niyaz eder, var ona Tanrı rızası için rehberlik yap" der. Rehber de eyvallah diyerek şunları söyler: "Allah.. Allah.. günahkârım, mücrimim, hata kıldım: Suçum varsa affeyle. Hak divanında incinmiş, ağrınmış gücenmiş can kardeşim varsa çıksın talep

etsin. Yüzüm yerde özüm darda teslim olmak rızadır. Ya elimden, ya dilimden ne geldi ise elim dilim kesmek revadır. Allah erenler Hû dost."

Bunun üzerine dede baba: "Ey erenler, canlar dile gelsin, hakkı olan gelsin alsın." Bunun üzerine herkes boyun keserek hakkına razı olduklarını işaretler göstermiş olurlar. Dede baba Rehber: "Şu canın çerağını uyandır" der. Rehber derhal çerağı uyandırmak üzere taht üzerindeki mumlardan birini alarak kandilini yakar. Niyazın ettikten sonra şu tercumanı okur:

Allah.. Allah çün çerağı fahri uyurdın o Hüdânın aşkına  
Seydül-kevneyn Hatemül-enbiyanın aşkına  
Hem Hatice Fatma Hayrûnnisanın aşkına  
Carda masum pak al-i abanın aşkına  
Hazreti Hünkârın Kutbu evliyanın aşkına  
Haşrede kaysın yakılsın billâh onun aşkına

Dede efendi: "Pür cemâldir, Allah eyvallah erenler çerağımız ruşen oldu, Hakkımıza hayırlısını niyaz ederim" der ve bir gülbank okur:

"Allah, Allah çırağı ruşen, fahri dervişan, zuhuru iman-ı abdalın, Nur-u Nebi Kerem-i Ali, Pirim Hünkâr Hacı Bektaş Veli, evliyanın çırağı ebedi ola, akşamlar hayır, hayırlar feth ola, münkir ve münafık mat ola, gerçekler demine Hû diylim Hû" der. Rehber elindeki yanık mumu yerine kor ve niyazın ederek geri çekilir. Dede efendi rehber "Haydi git bu cana rehberlik et. Farz ve sünnetler gereğince abdest al dırt." Rehber "eyvallah" der ve talibin elinden ve yakasından tutarak meydan kapısından dışarı çıkarır. Abdest al dırtır. "Ellerini yıkatırken Cenabı Hakkın yasakladığı şeylere el sürmeyeceğine, ağzını yıkarken kötü sözler söylemeyeceğine, burnuna su verilirken kötü kokuları koklamayacağına ve bunları def ettiğini, yüzünü yıkarken her türlü hicap duyulacak şeylerden uzak olacağına, kollarını yıkarken harama el uzatmayacağına, başına mesh ederken gövdeyi taşıyan ve bilip anlayan uzvun bütün günahlardan temizlendiğini,

ayaklarını da yıkarken artık kötü yola gitmeyeceğine, bütün günahlardan sıyrıldığına tövbe ve istiğfar ettin” der. Rehber daha sonra talibin serpuşunu alarak dede efendinin önüne kor. Dede Baba da talibin boynuna takılacak tığ-1 bend'i teslim eder. Dışarda başı açık ve yalın ayak vaziyetteki talibin boynuna tığ-1 bendi takar ve salavat getirerek meydan kapısından içeri girer. Rehber talibin sağ tarafında sol eli ile tığ-1 bendi tutarken sağ elini kalbi üzerinde tutar. Talip de sağ elini kalbi üzerine götürürken sol eli ile de rehberin sağ elini tutar. Önce içeri girerken niyaz edilir. Ayağa kalkarak bir adım ilerlerken: Selam-ı Aleyküm şeriat erenleri, yine bir adam atar, Selam-ı Aleyküm tarikat erenleri, adım atarak Selam-ı Aleyküm marifet erenleri, son olarak bir adım daha atarak Selam-ı Aleyküm hakikat erenleri diyerek dört kapıya da selam verirler.

Rehber taliple beraber dâr'da durarak: “Allah Allah erenlerim, yüzümüz üzere sürünerek geldik. Bu can Oniki İmam katarına, Muhammed Ali ve Hazreti Pir yoluna girmeyi murat eder. Bir koç kuzulu kurbanımız vardır. Erenlerimize niyaza geldik. Bizleri Hazreti Pir yoluna kabul eder misiniz?” der.

Dede Baba da buna karşılık: “Ey canlar, erenler, kardeşler, bu meydana gördüğünüz yüzü üzere sürüne geldi. Niyaz eder ki Oniki İmam katarına ve Muhammed, Ali ve Hazreti Pirin yoluna girmek dileğidir. Ne dersiniz kabul eder misiniz?” diye sorar. Üç defa tekrarlar. Cemaat da hep bir ağızdan kabul ettiklerini tekrarlar.

Rehber talibi babanın önüne getirir. Rehber talibin sol tarafında diz üzeri çöker ve bir elini talibin sol omuzuna koyar, diğer elini de dizini üzerine koyar. Bu sırada talibin üzerine bir beyaz örtü örterler. Bu örtü sembolik olarak kefenidir. Dede Baba talibin sırtını pençe-i Al-i aba ile üç defa sıvazlar ve “Allah-Muhammed-Ali” der, “Eline beline ve diline sahip ol, gelme gelme, dönme dönme, gelenin mali dönenin canı” der. Daha sonra İmam Cafer-us Sadık Mezhebi geleneğine göre tabibin kulağına telkinde bulunur. Dede

talibin sağ elini tutarken talip de dedenin sol eli ile eteğini tutar. Dede salavat getirir. Oniki imamların kutsiyetinden bahseder. Oniki İmamların imametlerini kabul ettirmek için üç defa sorar.

Talip de kabul ettiğini beyan eder ve ikrar vermiş olur. Dede Baba, tığ-1 bendini açar. Önce dededen başlayarak bütün canlara niyaz eder. Baba talibin sağ elinden tutarak rehberle teslim eder. Meydan kapısı önüne gelinerek burada da kapıya niyâz eder. Burada bu kapıdan girenler bir daha geri dönmez. Rehber ve talip pir postuna, ve kırk budaka, aşçı postuna niyazlar ederler. Niyaz etme faslı bittikten sonra rehberle birlikte talip meydana gelir.

Rehber şu ikrar tercumanını okur:

Allah Allah hamdullah kim-men olam bende-i hass-ı Hüdâ.

Cân u dilden a'şkla hem çâker-i Al-i A'bâ  
Râh-ı zulmetden çıkub doğru yola basdım kadem  
Hâb-ı gafletden uyanub çeşm-i cân oldu küşâ  
Mezhebim hak, Caferidir gayriler bâtil-dürür

Pirim üstadım Hacı Bektaşî kutb-ı evliya  
Sevdiğim Oniki İmam, men gürûh-ı Nâcîdenim  
Yetmişiki fırkadan oldum beri, dahi cüdâ  
Hak! Deyüb bel bağladım ikrar verüb erenlere  
Mürşidim oldu Muhammed, rehberim hem Murtazâ

der ve cemaati salâvat getirmeye çağırır. Rehberin duasına karşılık Dede bir gülbank okur. Rehber ile talip Dede efendiye niyaz ederek geri çekilirler. Rehber, meydan taşı üzerindeki taşı alıp meydana dâr'a durur ve bir tercuman okur. Dede de buna karşılık şu gülbankı okur: “Allah, Allah, Bismillah. Oturan duran (tebeller ve çalışmayanlar) kör ola, zümre-mürâi ve Mervaniyan ve münkirân kör ola. Cümle-nizin isteğini veren Şah merdan ola. Ve bilmezce olub yarımcımız, yâverimiz ola. Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendimiz dest-girimiz ola. Ve Seyyid Ali Sultan devranı yürütiye. Gerçek-



ler demine hû!" Maşrabadan şerbeti ilkin Dede içer, sonra sırasıyla diğer canlara da sunulur. Her seferinde salavat getirilir. En son rehber dizüstü gelerek şerbetten içer. Hep birlikte niyaz edilir. Rehber ayağa kalkar bir gülbank okur. Maşrabayı meydan taşı üstüne koyar, niyaz edip geri çekilir. Bir kez de Dede efendinin önünde niyazda bulunur ve gidip yerine oturur. Bundan sonra Dede Efendi uzun bir gülbank okur. Bu gülbank, Anadolu Türk töresi açısından çok yönlü özellikler ve mesajlar içermektedir. Bunun son bölümü şöyledir:

"Anadolu gözcüsü Abdal Musâ Sultan ve Rumeli gözcüsü Seyyid Ali Sultan ve Arabistan gözcüsü Kaygusuz Sultan ve Sarı Saltık Sultan ve Balım Sultan ve Ak Yazılı Sultan efendilerimiz ve cümle enbiya ve cemi evliyâ ve cümle dem erenleri ve Horasan pîrleri ve Türkistan serverleri ve cümle pîrân dest-girlerimiz ola ve yardımcılarımız ve yâverlerimiz ve peşt-i penâhlarımız ve gözcülerimiz ola. Allah erenler, Allah erenler, üçler, yediler, kırklar, üçyüzler, binlerle pîrler, neler, niet beglerle nur-u nebî Kerem-şah merdan-ı esad'ullah Ali pîrimiz kutb'ül-ârifin gavsi'l-vâsilin Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli demine, dem-i pîrân, dem-i muhibban, dem-i âşıkân, dem-i sâdıkân, dem-i abdalân, dem-i muhibb-i Baciyân, sırr-ı Resulullah, kerem Ali Veliyyullah, mürüvvet-i enbiya'ullah inayet-i evliyauallah, yuf münkire, lâ'net Yezid'e, tâbiin, ve tevvabin-i Yezid'e ve âl-i evlâdına, münkir münafıkına lânetullah aleyhim ecmain. Bi hürmet-i Şah-ı merdan, şir-i Yazdan Ali..."

Sonra Dede efendi izin verir. İlk Aşçı baba kalkıp niyaz eder. Arkasından, tekke kurallarına göre ve sırayla kalkıp niyaz edilerek dışarıya çıkılır. Bir süre dinlenilir. Lokma ve sofraya hazırlığı tamamlanır. Dedenin sofrasına ulu canlardan uygun görülenler otururlar. Yeni talip de bu sofraya hizmet eder. Dede, bir sofraya duası demek olan gülbankı okur: "Allah, Allah, İmamların ruh-u revanı şâd ola, Kızıl Veli Seyyid Ali Sultan bilemezce ola. Aşık ve Sadıklara şifa-ı mahz olub nûr ola..." Lokmalar yendikten herkesin gönlü alındıktan, hatırı

hoş tutulduktan sonra gereken hizmetler tamamlanır.

Ertesi gün Dede efendinin postu altına, niyazı ne ise (para, vb.) kor. Rehberlik niyazı her neyse onu da bırakır. Sonra tekkedeki diğer görevlilerin her birine niyazlarını verir. Ardından Dede efendiden havalât olarak niyazda bulunur. Artık kendi işine gücüne döner. Yaşamı boyunca da her on onbeş günde bir kez tekkeye gelerek mürşidiyle, rehberiyle, öteki kardeşleriyle görüşmelerini sürdürür. Her an hakkına râzı olmak, tevekkülden ayrılmamak ilkesiyle yaşar. Dilinden evliya adlarını düşürmez.

Şehir Bektaşilerinde cem Köy Bektaşi ve Alevilerinden farklı bazı özellikler taşımaktadır. Şehir Bektaşilerinde cemlere ancak ikrar vermiş olanlar katılır. Cemler tekke yapıdır. Arapça dualarla, Osmanlıca yazılmış nefes ve duvazlara daha çok ağırlık verilir. Bu da kültür farkından ileri gelir. Her toplulukta amaç niyazdır, yalvarma ve yakarmadır. Bu da Allaha olan sevgidir. Allah-Muhammed-Ali üçlemesi de Hz. Muhammed'in ve Ali'nin Allah'ın yanında en sevgili kulları oluşudur.

İkrar cemlerinde olduğu gibi diğer cemde de uzun kış geceleri seçilir. Namazını kılan canlar akşam namazından sonra tekkeye toplanırlar. Tekke'de postlar serilir. Çerağlar uyandırılır. Bütün hazırlıklar yapılır. Oniki Hizmeti yürütecek Dede Efendi, Rehber, saka, çerağcı, ferraş, gözcü, ve diğer hizmet sahipleri dualarını aldıktan sonra yerlerini alırlar.

Bu cemi tekkelerde ömrünü vermiş bir Bektaşi şairinin şiirinden izleyelim:

Şair "Kul Cevri"den cemlerde okunan nefesi:

Derilüben hak cemine gelenler  
Edep ile erkân ile gelmeli  
Aynı cemde sâf oturun, sâf durun  
Muhabbette hazin hazin gülmeli

Aynı cem kardeşler yiriniz bilin  
Taşra çıkarsanız, gönülde kalın

Bu yol sahibinin himmetin alın  
Mü'minin başında devlet olmalı

Mü'min niçin kir getirmez yüzüne  
Niyaz eder, dedesinin dizine  
Kıyamette mil sokarlar gözüne  
Mürşidin niyazın dizden almalı

Baylıgile varlık benlik getiren  
Bulunur mu kendi kendin yetiren  
Mürşid ile bir döseğe oturan  
Kıyamette yüz üstüne kalmalı

Kudret meyinden bizler de içtik  
Aşkın (gore) sinden kaynadık coştuk  
Anlar baştık bizler ayağa düştük  
Aman kardeş, haddimizi bilmeli

Mü'min olan mü'min nice olmalı  
Dışarıya pazvandını şalmalı  
Süpürgeci süpürgesin çalmalı  
Her hizmetler yerli yerin bulmalı

Sakacılar saka suyun doldurdu  
Mürşid parmağını suya daldırdı  
Bir damlası bin şeytanı öldürdü  
Nüş edüp münkire lânet kılmalı

Okunur nefesler, çağnır duvaz  
Hayır nasihatı pîrlerden duy yaz  
Anda kabul olur bin türlü niyaz  
Fark edüp de törelerin bilmeli

Dede olan mürşidliğin bildirdi  
Aynı cemi gülbank ile doldurdu  
Cem halkını ayak üstü kaldırdı  
Sakin olup yerli yerin bulmalı

Uyanır zâkirler, çalınır sazlar  
Anda kabul olur niyazlar nâzlar

Gele samah ede gelinler kızlar  
Mü'min olan bunda murad almalı

Bunu böyle kurmuş asıldan kuran  
Emrolunca gelir sofrayı kuran  
Dedemiz deyince (oturan, duran)  
Hiç gaybetsiz evinize varmalı

Boştur sanma Kul Cevri'nin emeği  
Sakin kardeş bâki sanma dünya'yı  
Gayet pâktır erenlerin yunağı  
Kurban kesüp yılda bir kez yunmalı

Şair Şükrüya'dan Cemi şiirleştiren nefesi:

Akşamlar oldu gülbank çekildi  
Çerağlar uyandı, niyaza geldim  
Erenler erkânı, meydan açıldı  
Aynı cem kuruldu ihsana geldim

Hakikat abdestin birden aldılar  
Mürşidin emrine belî dediler  
Dâr-i mansur olup şunda durdular  
Talib-i hak olup meydana geldim  
Ol demde hâlinde sordular canın  
Var mıdır kusuru? dediler anın  
Aynı cem gösterdi yere nişanın  
Üryan püryan olup didara geldim

Sofralar kuruldu hizmet görüldü  
Hakikat nurundan cemâller güldü  
Mü'min olanlar, ölmeden öldü  
Geçip kıyl ü kalden divana geldim

Seyredip cümlede bu güzel hali  
Şükür gördük anda nûr-i cemâli  
Zâkirler okuyup bülbül misâli  
Terk edip riyâyî merdane geldim

Koç kuzu kurbanlar meydana geldi

Nefesler, duvazlar âyâna geldi  
Ağlarken bu çeşmim şâd olup güldü  
Can, baş fedâ edüp seyrâne geldim

(Sekahüm) şerbetin ezip içtiler  
Mest olup cümlesi serden geçtiler  
(Şah Hüseyin) deyüp hep ağlaştılar  
İçip ol şerbeti mestâne geldim

Güruh güruh geldi anda bacılar  
Saf besaf geldi durdu hacılar  
Allah Allah der de öter Nâci'ler  
Meydan-ı aşk içre irfâna geldim

Tığlandı kurbanlar, samahlar oldu  
Kalb evimiz nûr-i imânla doldu  
Anda nasibini alanlar, aldı  
İnanıp sitkile imâna geldim

Edep, erkân tamam oldu sürüldü  
Pervaneler geldi nasip verildi  
Hatmoldu hizmetler destur verildi  
(Şükriyya) men de sultana geldim

Bir talibin ikrar verişini beyan eder. (Şair Şâhiyâ) dan

Kurbanlar tıglanup gülbank çekildi  
Gaflet uykusundan uyana geldim  
Dört kapu sancağı anda dikildi  
Üryan büryan olub meydana geldim

Evvel eşigine koydum başımı  
İçeri aldılar döktüm yaşımı  
Erenler yolunda gör savaşımlı  
Cân ü baş koyarak kurbana geldim

Ol demde uyandı bânın çırağı  
Üç adım ileri attım ayağı  
Rehberim boynuma bend etti bağı  
Koç kurban dediler imâna geldim

Dört kapu selâmın verip aldılar  
Pirin huzûruna çekip geldiler  
El ele el Hak'ka olsun dediler  
Henüz ma'sûm olub cihâna geldim

Pirim kulağıma eyledi telkin  
Şâh-ı velâyet'e olmuşuz yakın  
Mezhebim Ca'fer-us Sâdık-ul-metîn  
Allah dost eyvallah peymâna geldim

Özüm dârda yüzüm yerde durmuşum  
Muhammed Ali'ye ikrar vermişim  
Sekahüm hamrini anda görmüşüm  
İçip kana kana mestâne geldim

Yolumuz On iki İmam'a çıkar  
Mürşidim Muhammed Ahmed-i Muhtar  
Rehberim Ali'dir sâhib Zülfikaar  
Kulundur Şâhiyâ dîvâna geldim

Genç Abdal'ın İkrar veren bir talibe mürşidin verdiği  
öğütlerin nefeslerde ifadesi:

Muhammed Ali'ye ikrar verdinse  
Gördüğün ört, görmediğin söyleme  
Sitkile imanda karar kıldınsa  
Gördüğün ört, görmediğin söyleme

Delilimiz oldu Hazreti Kuran  
Böyle buyurmuştur, ol Şah-i Merdan  
Var ise göğsünde zerrece iman  
Gördüğün ört, görmediğin söyleme

Sakin yalancıyla eyleme sohbet  
Yalancıya yuf var, Yezid'e lânet  
Dilersen desünler canına rahmet  
Gördüğün ört, görmediğin söyleme

Bu yol Hak Muhammed Ali yoludur  
Kırkların binası, ulu yoludur

Pîrim Hacı Bektaş Veli yoludur  
Gördüğün ört, görmediğin söyleme

Genci Abdal Hakka ermek istersen  
Dost yoluna can baş vermek istersen  
Hakkın cemâlini görmek istersen  
Gördüğün ört, görmediğin söyleme

*Bektaşî Tekkelerinden Yetişen Şairlerden Bazılarına Ait Sürler* - Denilebilir ki Bektaşîliğin Türk halk edebiyatına getirdiği zenginlik, dolaylı ve doğrudan, tarikat töresinin bütünleriyle Türkçe olmasından kaynaklanmıştır. Dualar, niyazlar, gülbanklar, nefesler hiçbir zaman birer "dogma", "ayet", "hadis" sayılmamış; tekkedeki özgürlük ortamında yeni yeni gülbanklar, nefesler terennüm edilmiştir. Duyguya, düşünceye, söyleyişe tanınan özgürlük, giderek Sünnî bağnazlıktan uzaklaşan bir ortamda binlerle deyişin söylenmesine, yaşam felsefesinin işlenmesine olanak vermiştir.

Bektaşî/Tekke Edebiyatının bildiğimiz tüm erenleri ve dedeleri aynı zamanda birer şairdir. Kaygusuz Abdal, Abdal Musa, Kazan Abdal, Güvenç Abdal, Sersem Ali Baba, Nedimi Baba, Deli Baba, Hasan Dede, İbrahim Edhem Baba, Himmet Baba, Dertli Baba, Seyranî Baba, Perişan Baba, Türabi Ali Dede, Yunus Emre, Tapduk Emre Asya geleneklerinin içinde, Türkçe söyleyen ve saz çalan, nefes okuyan ozanlardır. Bunları coşturan ortak duygunun simgeleri, kaynakları Tanrı'dır, Muhammed'dir, Ali'dir, Hasan'dır, Hüseyin'dir. Fakat tüm bu coşuşlar, kendinden geçiş için gereklidir:

Muhabbet kapısın açayım dersen,  
Açan da açturan da Alidir, Ali,  
Hakkın cemalini göreyim dersen  
Gören de gösteren de Alidir, Ali  
Veya,  
Allah, Muhammed Alim.  
Alim, Alim Şah Alim,

Veya, Allah, Muhammed Alim, Alim, Alim Şah Alim de-

yişleri, kendinden geçiş anlarının samimi söyleyişleridir. Bu söyleşilerde anlamdan çok duygu öndedir.

Yunus'dan

Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni  
Ben yanaram dün ü günü bana seni gerek seni  
Ne varlığa sevinirem ne yokluğa yerinürem  
Aşkın ile avunuram bana seni gerek seni  
Aşkın âşıklar öldürür aşk denizine daldırır  
Tecelliyile doldurur bana seni gerek seni  
Aşkın şarabından içem Mecnun olup dağa düşem  
Sensin dün ü gün endişem bana seni gerek seni  
Sofilere sohbet gerek ahilere ahret gerek  
Mecnun'lara Leylâ gerek bana seni gerek seni  
Eğer beni öldüreler külüm göğe savuralar  
Toprağım anda çağıra bana seni gerek seni  
Yunus dürür benim adım gün geldikçe artar odum  
İki cihanda maksudum bana seni gerek seni

Abdal Musa'dan

Kim ne bilür bizi nice soydanuz  
Ne zerrece ottan ne de sudanuz  
Bize meftun olan marifet söyler  
Biz, Horasan ellerinde baydanuz  
Bizüm zahmumuza merhem bulunmaz  
Biz kudret okunda gizlü yaydanuz  
Yedi derya bizüm keşkülümüzde  
Hacım umman ise biz de göldenüz  
Hızır İlyas bizüm haldaşumuzdur  
Ne zerrec Günden ne hot Aydanuz  
Yedi tamu bize nevbahar oldu  
Sekiz uçmak içindeki köydenüz  
Mûsa gibi "Lenterani" denürüz  
Aslumuzu sorar isen soydanuz  
"Abdal Musa" oldum geldüm cihana  
Arifler anlar bizi ne boydanuz



Şah İsmail'den (Hatayî'den)

Sıtk ile tevhit idelüm  
Çekilüp Hak'ka gidelüm  
Aşkun tolusun içelüm  
Kalalum mestan didüler

Kırkların kalbi doğrudur  
Mümin gönlünün evidür  
Gelişün kandan beridür  
Söyle behey can didüler

Düşme dünya mihnetine  
Talib ol Hak hazretine  
Ab-ı kevser şerbetine  
Parmağını ban didüler

Erenler kalbi ganidür  
Yuduğu kalbi arıdur  
Gelişün kanden beridür  
Gel söyle ihvan didüler  
Gördüğünü gözün ile  
Beyan itme sözün ile  
Neden sonra bizüm ile  
Olursun mihman didüler

Kalkup sema'larda oyna  
Açılup pâk olsun ayna  
Kırk yıl bu kazanda kayna  
Dahi çıksun can didüler

Çık semâa bile oyna  
Kalbin olsun bir âyine  
Alemi varlığa sayma  
Bu mânide şan didüler

Behey abdal nedür halün  
Hak'ka şükret kaldur elün  
Kese gör gıybetten dilün  
Her kulu yeksan didüler

Şah Hatâyî konmuş burda  
Tazece uğramış derde  
Mürşitten açılır perde  
Gör imdi ey can didüler

- Semai tarzında nefesler -

Gel bir şâha kul olagör  
Hergiz mâzul olmaz ola  
Bir eşîge yaslanı gör  
Kimse elden almaz ola

Bir boyu boylamak gerek  
Bir sudan sulamak gerek  
Bir dili söylemek gerek  
Feriştehler bilmez ola

Kuş oluben uçmak gerek  
Ovalara göçmek gerek  
Bir toludan içmek gerek  
İçenler ayılmaz ola

Çok behreler almak gerek  
Ummanlara dalmak gerek  
Bir gevher çıkarmak gerek  
Değme sarraf bilmez ola

Bahçelere girmek gerek  
Güllerinden dermek gerek  
Erhak diyüp durmak gerek  
Gerçek âşık bilmez ola

Şah Hatayem bir geç otur  
Hizmetinin hora götür  
Gerçeklerden bir er getir  
Cana başa kalmaz ola

İbtidâdan yol sorarsan  
Yol Muhammed Ali'nindür

Yetmiş iki dil sorarsan  
Dil Muhammed Ali'nündür

Gice olur gündüz olur  
Cümle âlem dümdüz olur  
Gökte kaç bin ilduz olur  
Ay Muhammed Ali'nündür

Varma Yezid'ün yanına  
Kokusu siner tenüne  
Lâ'net Yezid'ün huyuna  
Can Muhammed Ali'nündür

Yezid alaydan seçildi  
Mümine hulle biçildi  
Evvel baharda açıldı  
Gül Muhammed Ali'nündür

Gökten rahmetler saçıldı  
Mümin olanlar seçildi  
Ab-ı kevserler içildi  
Dem Muhammed Ali'nündür

Varma Yezid meclisine  
Kulak virme hiç sesine  
Satur Yezid ensesine  
Seyf Muhammed Ali'nündür

Hatâyî oturmuş ağlar  
Dilüne geleni söyler  
Topolmuş ortada döner  
Nur Muhammed Ali'nündür

Bendeem şâhâ ezel nûr-i sıfâtın hakkiçün  
Sâkıy-i mahşer Muhammed Mustafa'nın hakkiçün  
Mahremi şâhın ezelden Fâtıma bint-i Nebî  
Düldül ü Kanber Aliy-yel- Murtazâ'nın hakkiçün  
Cân ü başı hânedanın yoluna terk iderim  
Şah Hasen ü Şah Hüseyin Zeynel-abâ'nın hakkiçün

Bâkır-ı sâdıkdürür gönlümde imânım benim  
Mûsi-i Kâzım Ali Mûsâ Rızâ'nın hakkiçün  
Şah Takıy şâh-ı cihandır hem Nakıy nûr-i iman  
Yokdürür sözde hilâf şems-i duhânın hakkiçün  
Sad hezâran lâ'netim var tohm-i Mervâ'na yakın  
Ol İmam-ı Askerî Al-i, abâ'nın hakkiçün  
Yâ İlâhi bu Hatâyî'nin günâhın afv kıl  
Şah Muhammed Mehdi-i sâhib zamânın hakkiçün

- Semai tarzındaki nefesler -

Şu yalan dünyâya geldim geleli  
Şu gönlümün gamı gitmez dahi ne  
Sevgili cânandan ayrı düşeli  
Şu çeşmimin yaşı dinmez dahi ne

Neylersin sen anın çırağın yakub  
Olurun olmazın kahrını çeküb  
Dört yanımız aldı engeli rakib  
Va'desi yetesiz olmaz dahi ne

Gel dediğim yerde gelir isterin  
Dur dediğim yerde durur isterin  
Bir hâlimden bilir dilber isterin  
Gönül sâhibisin bulmaz dahi ne

"Pir Sultan Abdal" der girdik bir yola  
Dost odur ki dostun yolunda ola  
Tedbîrin üstüne takdir havâle  
Kulun kendi dediği olmaz dahi ne

Dervişlik hirkada tacda değildir  
İsilik oddadır sacda değildir  
Var bir gerçek erden kuşan kuşağı  
Anları kurt yemez ucda değildir  
Hak'kı ister isen âdemde iste  
İrak'ta Mekke'de Hac'da değildir  
Döğüp bir kardeşin hatrın yıkma

Eğilüb kıldığın secde değildir  
Aşk ile ölegör "Kaygusız Abdal"  
Aşk ile ölmezsen güçte değildir

Ezel meclisinde Kırklar ceminde  
Muhammed nuruna bezendi Ali  
Kırklar ile bile âyn-i cemde  
Bu aşkın sırrına özendi Ali

İlmin başı dedi kendin bilesin  
Muhammede dedi cem'e gelesin  
Meydana getirdi aşkın dolusun  
Kırklara şarabı sunandı Ali

Tuba ağacından aldı dört yaprak  
Pençei Abaya taksim kılarak  
Bir hırka ayırdı içinde erhak  
Giyindi egnine donandı Ali

Mansur kabul etti Hakkın dârını  
Ehrlere verdi külli varını  
Muhammede verdi Hak didarını  
Ol nura bulandı boyandı Ali

Hu diyüp birliğe kuruldu erkân  
Hakikat sürüldü dem ile devran  
Sema kalktılar cümle âşıkân  
Kırk kerre meydanı dolandı Ali

"Kul Himmet'im" eder Hak mahabbete  
Dahi yol gider mi birlikten öte  
Mahabbetten kaçan eğri sfâta  
Lânetullah dedi ilendi Ali

Bir şah ki hükmünde olmazsa mühkem  
Dağtır askerın hân üste gider  
İşin tedbirin bilmeyen âdem  
Şaşırır tedbiri yan üste gider

Hakikatsız âdem ne bilir kıymet

Dâratı devlette bulunmaz kudret  
Bir mert ki namerde edese hürmet  
Zayi olur emek, nan üste gider

Varıp boyun eğme namert pâyine  
Mevlâ gazap eder kalbi haine  
Akıllı "Türabi" uyma lâine  
Şaşırır tedbirin can üste gider

Sakın terk eyleme ırz-u edebi  
Baykuş mekânı tek viran olursun  
Asıl dinsizliğin budur sebebi  
Düşüp dilden dile destan olursun

Muhabbet edersen ara dengini  
Gezme rakiplerle sakın kendini  
Ne şekil civansın gör sen kendini  
İncidirler seni ziyan olursun

Bu sözlerin olsun nasihat sana  
Binde birin tutsan ol yeter bana  
Hâkıyâ fakîri atma yabana  
Vallah doğduğuna pişman olursun

Hani çiçeklerin hası  
Al gülünen kırmızı gül  
Deli gönül eğlencesi  
Al gülünen kırmızı gül

Deli demi şirin demi  
Al gülünen kırmızı gül  
Gelir geçer dünya malı  
Al gülünen kırmızı gül

Talip olmak pirindenmi  
İrenk almak gülündenmi  
Muhammed'in tenindenmi  
Al gülünen kırmızı gül

“Pir Sultanım” hey gaziler  
Anlımızda al yazılar  
Talipte pirin arzular  
Al gülünen kırmızı gül

Gonca-i vuslata ermeyenlerin  
İşi bülbül gibi zâr olur gider  
Hakikat râhına girmeyenlerin  
Dünyâsı başına dar olur gider

Bilmeyen âlemde o gonca lebi  
Eyvah deyüb geçer rûz ile şebi  
Çıkamaz taşraya semender gibi  
Ateş-i hicranda nâr olur gider

Aşıklar dolaşır gezer ekseri  
Dost yoluna koyar cân ile seri  
Enelhak diyenin ey Aşık “Ecri”  
Yolu Mansur gibi dâr olur gider

Yumuşak ol ipek gibi  
Diken gibi batan olma  
Şol saldırgan köpek gibi  
Şuna buna çatan olma

Kardeş gibi herkes ile  
Kimseye düşünme hile  
Tanrı emreylemiş kula  
İçinde kin tutan olma

Hasetten zinadan kaçın  
Affedilmez sonra suçun  
Bir olsun dışınla için  
Ham sofuluk satan olma

Melüliye dikkat eyle  
Var herkese hürmet eyle  
Kâmillere hizmet eyle  
Kamâlete atan olma

Gel gönlü dostuna ver sen bu canı  
Neylersin dünyada şerefi şanı  
Sil süpür içinde şüphe gümanı  
Zehirler içini şişirir seni

Hiçe say geçici hayali düşü  
Tek dostun sevgisi her şeyin başı  
Yanarsa içinde aşkın ateşi  
Kaynar Aşk kazanı taşırır seni

Bırak ikiliği karış birlere  
Marifet yoluyla eriş erlere  
Sakın yoldaş olma cahil körlere  
Çıkarır yolundan şaşırır seni

Yorulmaz yollarda kâmile yoldaş  
Sen ben yok arada hep eşit kardaş  
O canlara uyar olursan sırdaş  
Aşılmaz dağlardan aşırır seni

“Melûlim”, dört kitap âdem şanına  
Kulak verme aslâ yol düşmanına  
Aldanma nefsinin kör şeytanına  
Götürür çıkmaza düşürür seni

Senin abdalların semâa döner  
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu  
Cümle âlem sana tavafa iner  
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Arif olan senin evvelin bilür  
Ol kelb rakib bu ma'nâdan ne bilür  
Mağribden meşrikden duyusu gelür  
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Dört kitabda ismin mevcud okunur  
Otuz altı bin can sana bakınur  
Hind'de Yemen'de gülbankın çekilür  
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Kudretinden bâtin topu şakıdı  
“Entüm” derler bir âyet var hak idi  
Şâh-ı Merdan kula himmet okudu  
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

“Veli’ m” eder kim okudu kim uttu  
Doksan bin kelâmı ya kim hatmetti  
Meyyitin yıkayub devesin yetti  
Hünkâr Hacı Bektaş Veli Hû deyu

Ol-kırkların ceminde, Lâ ilâhe illâllah  
Erenler meydanında, Lâ ilâhe illâllah

El çaldılar dest kefe, dediler cana safâ  
Eriş Muhammed Mustafâ, Lâ ilâhe illâllah

İmam Hasan meydanda, Şah Hüseyin irfanda  
İmam Zeynel zindanda, Lâ ilâhe illâllah

Mehmed Bâkır sultanı, İmam Ca’fer erkânı  
Eriş gel kerem kânı, Lâ ilâhe illâllah

Mûsâ-yi Kâzım şakır, dâim der Hak’ka şükür  
İmam Rızâ bun- okur, Lâ ilâhe illâllah

Takî Nakî renginden, Hasen-asker denginden  
Mahdî Resûl cenginden, Lâ ilâhe illâllah

Kalmadı imamlar dengi, aşk mahabetten verdi  
“Derviş Veli’nin” virdi, Lâ ilâhe illâllah

*Bir Alevi ve Bektaşinin Erişmek İsteddiği Sıfat Ve Huyları -*  
Bektaşilikte; Dört kapıyı idrak eden cân, bilmeden o sırra  
erer, halk indinde saygınlık kazanmış ermiştir gözü ile ba-  
kılır. Bu şahıs iki alemde cömerttir. Gönülden cömerttir.  
Bektaşilerde “Cennetin kapısını cömertler açar” derler.

Bilgi sahibi ve yüreği temizdir. Bilgiliyi dost tutmalı derler.  
Bilgi sahibi olmayı da dilemelidirler. Bilgi sahibi olmak her  
Müslümanın harcıdır. İlk emir “Oku”dur. Yunus Emre de

“Okumak kendin bilmektir” der.

Bektaşilikte ermişlik ve o sırra erişmek bilgi yolu ile olur.  
“Eşektir bilgisiz kişi” sözü yerindedir. Bektaşilikte bilgisizlik  
bir ayıp, öğrenmemek iki ayıp sayılır. İnsana doğru yolu, kârı  
zararı, hayrı ve şerri tanıtan bilgidir. Nerede ahlâk ve lütuf  
varsa, ilim varsa bilgi oradadır. Bektaşinin bilgili olması,  
salâhını ve zühdünü artırır. Kadrini yüceltir. Tabiatını, hu-  
yunu itidale ulaştırmasına neden olur.

Bektaşî ikrar verir ve ermişlik noktasına vardığında kalp  
gözü ile otokontrol içindedir. Eğitimle canını ve gönülünü  
arıtır. Eline, diline ve beline sahip olur. Tarikatta Bektaşiler  
bu oluşmayı “Edeb” kelimesi ile açıklarlar. Eski yazıda “Elif,  
dal ve be” harfleri birleşince “EDB” diye okunur ve bunu  
Müslümanlıkta dinin esası olarak kabul ederler. Bu açıklama  
Batniliğin ve Hurufiliğin etkisi ile tekkelere girmiştir.

Eğitim-öğretim (Terbiye) Bektaşinin kapısında kul olmalı  
ki o’nun yetiştirilmesiyle kendini her zaman diri tutsun.  
Terbiye, bilgisi ile kendini tamamlayınca, insanı fitne ve fe-  
sattan uzaklaştırır. Salah ve zühtle mücehhez hale getirir.  
Edeplerin en hayırlısı nefse ait olanıdır. Derse ait edepler de  
makbuldür. Edepli olmak için öğrenerek eğitilmek, yetişmek  
ve yetiştirmek ve istikbale yönelik bilgi چراغını yakarak  
çevresini aydınlatması gerekir. Çevresi yetişirse renklerin,  
güzelleşir, sevimli ve tatlı hale gelir. Mutlulukta da aranan  
budur. Manevi bakımdan haz duyar.

Ahlatı aşıladınız mı tatlanır ve nitelikli meyve verir. Eği-  
timden de kasıt budur. Bilgili kişi eğitildi mi kültürlü kişi  
olur. Bilgi bünyede özümленir. Güzel alışkanlıklar haline  
gelir. Tekkelerdeki eğitimden amaç da budur.

Bektaşiler; Hz. Muhammed Tanrı terbiyesi ile yetişti, iki  
cihana da sahip oldu. Ali’yi de O yetiştirdi derler.

Bektaşilere göre insanın hayvandan farkı, terbiye ile ye-  
tiştirilmesidir. Adam olmayan terbiye ile adam olur.

*Alevi-Bektaşiler Hangi Hallerde Düşkün Olurlar - Bekta-  
şilikte aşırı içki içen makbul sayılmaz. Bu tarikatta gevşek-*

liktir. Halbuki içki içenler veya içkiye düşkün olanlar kendilerini "Bektaşiyiz" gibi niteleyerek latife yolunu seçerler.

Zina eden veya şehvet düşkünü olanlar tarikattan uzaklaştırılır. Tarikatta bu tür insanları "düşkün" olarak tarikata ve diğer sosyal çalışmalarına almazlar.

Bektaşilerde gammazlık kötü olarak nitelendirilir. İkrandan dönüşür. Böyle kişilere rahmeti layık görmezler.

Bu tarikatta münafıklık da verdiği söze aykırı, terbiye dışı bir davranış olarak görülür. Özünü insanlıktan uzaklaştırıldığından Tanrının hışmına uğrayacağı inancı vardır.

Ululanmak, büyüklük taslamak da Bektaşiler arasında makbul sayılmaz. Benlik şeytanlıktır denir. Bektaşi tarikatına giren şahıs bütün cismani yapısını kapı dışında bırakır. Benlikten uzak, alçak gönüllü olarak o topluma girer. Şairlerin "Ayak turabı, hak-i payı, fakir, miskin" deyimleri, alçak gönüllü olmanın işaretidir. Yunus emre'nin bu tür deyimleri kullanması karşısında o'nun kimliğini belirlemeye çalışan araştırmacılar O'nu cahil okur yazar olmayan bir kimse olarak değerlendirmişlerdir. "Fazla tevazu göstörmeyin sahi zannederler" sözünü doğrulamaktadır. Halbuki; Yunus ayet ve hadisleri şiirleştirerek ifade etmiştir. Tanrı ile kul arasına da kimseyi sokmamıştır. Bir Bektaşi şairi:

"Bizde kibir yoktur, kibriya vardır

Biz her ne bulduksa fakr sıfatla bulduk"

diye ne güzel ifade etmiştir.

Bektaşilerde haset sahibi de makbul sayılmaz. Bu istenmeyen kişi kendini yer ve bitirir. Tavırlarından dolayı da kimseden fayda göremez. Kin tutanları da aynı nitelikte görürler.

Yalancılık da ikrardan dönüşür. Arif kişi yalan söylemez. Doğruluk Tanrı sıfatlarındandır.

Sözünde durmayan kişileri Bektaşiler şöyle nitelendirirler. "Yapraklanır ancak, meyve vermez" derler. Sözü doğru olan hürdür. "Tanrı da vaadinden dönmez" derler.

Hainlik diyaneti terktir. Tarikat dışı bir davranıştır. ikrar-

dan dönüşür. Emanete ihanet daha büyük suçtur.

Bektaşiler şehveti ateşe benzetirler. "Mahreme" yan gözle bakmak, bilerek isteyerek mahrem olana bakma aynı nitelikte tarikatta terbiyesizlik sayılır.

Kendi ayıbını bırakıp başkasında ayıp aramak da büyük kusurdur. Kendi ayıbını görene ne mutlu derler.

Başlangıçta açıklarken Bektaşilikte cömertlik esastır, demiştir. Nekes kişi himmet sahibi olamaz, cennet de o kişiye uzaktır diye inanırlar.

Bektaşilere göre koğda-gıybette bulunmak, dostunun yüzüne başka arkasından başka konuşmak makbul değildir. Bektaşilere göre akılsız kişi koğ ve gıybet ettikçe kardeşinin etini yermiş derler.

Bühtan da kötü niteliklerden sayılır. İftira etmek, işlemediği suçu isnat etmek çok günahdır. Tarikatta edep erkân derken bu nitelikleri içlerine almazlar. Tarikata girmeden önce bir yıl muhip olarak denenir. Müsahipler aracılığı ile olumlu karşılanırsa tarikata alınırlar.

Hırsızlık da büyük suçlardan sayılır. Dede efendi ikrar veren talibe "elinle koymadığın şeyi alma, gördüğünü ört, görmediğini söyleme" diye nasihatta bulunurlar.

Sonuç olarak: Bektaşilere göre adam olmak istiyorsan: "Adamlık et, adamlık et, adamlık et, kötülükten sakın, cömertliği sanat edin, kendine yapılmasını istemediğin şeyi başkasına yapma" derler.

Hız. Ali'ye ait olduğu iddia edilen güzel sözler:

- 1- İnsanı vaktinden önce yıpratın, tembelliktir.
- 2- Sana kötülük edenlerin çokluğu ile iftihar et ki, o kadar insana iyilik etmişsin.
- 3- Nefsin insana yaptığı düşmanlığı kimse yapmaz.
- 4- Zaman kendilerine uymazsa, zamana kendilerini uyduranlar en akıllı kimselerdir.
- 5- Çocuklarınızı geleceğe yönelik yetiştiriniz.

Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu iddia edilen güzel sözler:

- 1- Ara bul, araştırma açık bir sınavdır.
- 2- Marifet ehlinin ilk makamı "edeptir."
- 3- Eline, diline ve beline sahip ol.
- 4- Nefsine ağır geleni kimseye tatbik etme.
- 5- Murada ermek sabır işidir. İncinsen de incitme.
- 6- Arif hem arıdır, hem de arıtcıdır.
- 7- Her ne ararsan kendinde ara.
- 8- İnsanın cemâli sözünün güzelliğidir.
- 9- Ayrım yapmayınız ve hiçbir milleti küçümsemeyiniz ve ayıplamayınız.
- 10- İlimden gitmeyen yolun sonu karanlıktır. Düşünce karanlığına ışık tutanlara ne mutlu.
- 11- Düşmanınızın dahi insan olduğunu unutma.
- 12- Aklına, hissine, bedenine ve iradene hakim ol.
- 13- Nebiler ve veliler insanlığa Tanrının hediyesidir.

Abdal Musa'ya ait olduğu beyan edilen güzel sözler ve nasihatlar:

- 1- Mümin ol,
- 2- Ahde vefa et,
- 3- Musibete sabret.
- 4- Sözü düşün sonra söyle.
- 5- İbadete ve malına güvenme.
- 6- Yalan söyleme.
- 7- Hak divanından ayrılma.
- 8- Bilmediğin kimseye yâr olma.
- 9- Vaktini zayi etme.
- 10- Kimsenin uğradığı kötü duruma gülme.
- 11- Kendinden ulu kimse ile mücadele etme.
- 12- Dünya için gönlünü mahzun etme.
- 13- Mevki sahibi kimseye yüz suyu dökme.
- 14- Her bulunduğun hale şükreyle.
- 15- Elden gelirse yalnız nimet yeme.

16- Kendine ziynet verme, gönlüne ziynet ver.

Kaygusuz Abdal'dan nasihatlar ve güzel sözler:

- 1- Ayıp görürsen ört.
  - 2- Aşk muhabbetten doğar.
  - 3- Alimlere muhalefet etme.
  - 4- Hakkı görmek istersen özünü gör.
  - 5- Her şey sensin varlığından haberdar ol.
  - 6- Allah'ı arıyorsan sahraya gitme.
  - 7- Bilgili ol ve sır saklamasını bil.
  - 8- Gururlu ve kibirli olma.
  - 9- Bütün taşlara mücevher denilmez.
  - 10- Kendi ilminden söz etme.
  - 11- Arif ol ve nasihata kulak ver.
  - 12- Başındaki bir kıl dahi amaçsız yaratılmamıştır.
  - 13- Eğer insanlık hakikatını biliyorsan var olduğun sürece onu araştır.
  - 14- Enbiya ve evliyanın huyunu kendine örnek al.
  - 15- Aşık ol ki özü Muhammed, huyu Ali gibi ola.
  - 16- Sen meleklerin secde ettiğisin.
  - 17- Sen cümle eşyanın aynasısın.
- Amatörce hazırlanmış, çalıp söylenebilecek ve semah dönülebilecek bir nefes.
- (Çalıp söyleyene aşk ola) Kutluay Erdoğan'dan

Yaradaniım Yüce Allah  
Şefaatum Resulullah  
Yeseviden icazetim  
Köseviden rehberim var  
Aliiiiim, Alim, Aliiiiim Alim  
Hünkâr Hacı Bektaş Velim

Sofram, tâcım, şalvarımla  
Ali'den kalma kuşağımla  
Güvercin donunda geldim  
Anadolu diyarına



(Nakarat)

Kartal, doğan řahinlerle  
Karşıldı Erenlerim  
Alperenim ermiřlerim  
Tahta kılıçlı dervişlerim  
Horasandan gelmiřlerim  
(Nakarat)

Anadolom Anadolom  
Karahöyük oldu yolum  
Kadıncık Anam, Kutlu Meleđim  
Fatma Nuriyem Ulu Analarım  
(Nakarat)

Sırrın verdi Kutlu Meleđe  
Senden medet senden müğret  
Hünkâr sırrın açıkladı  
Yurdun bekçisi senden deyu  
(Nakarat)

Anadolu'ya Kaymakam  
Oldu ekber evladın  
Mürsel Balım, Resul Balım  
Yol evladı, bel evladı  
(Nakarat)

Belden geldi, yoldan geldi  
Fesadı toplumu böldü  
Muhabbetin nasib aldı  
Benlik güden dâr' da kaldı  
(Nakarat)

Balım Sultan geldi il'e  
Töre koydu ele güne  
Bektaşılık oldu ayan  
Türkçe yazdı her okuyan  
(Nakarat)

Sırrı idi "Cumhuriyet"

Töresince ilkeleri  
Eline, diline, beline dedi  
Ruhsat verdi Hünkâr O'na  
(Nakarat)

Türkiyem elim (İl'im) dedi  
Türkçemdir dilim dedi  
Milletimdir belim dedi  
Sahip oldu "Edeb"iyle  
(Nakarat)

Atatürkle başlatıldı.  
İnkılâbı yaşatıldı  
Işık tuttu Hünkâr O'na  
Ebedi payidar kalacak dedi  
(Nakarat)

"Kutlu" söyler bu sözleri  
Yol Muhammed Ali'nindir  
Üçler yediler kırklar dedi.  
Hak Muhammed Ali'nindir  
(Nakarat)



## BİBLİYOGRAFYA

ALTINAY, Ahmet Refik; Anadolu'da Türk Aşiretleri, İstanbul-1930.

Ahmet Cemâleddin Çelebi: Bektaşî Sırrı Nam Risaleye Müdafaa, Musahhihi: Rıza Lütfî. Manzume-i Efkâr Matbaası, İstanbul-1328 (1910).

Ahmet Eflakî: Menakıb'ül Arifin, Tahsin Yazıcı çevirisi, Cilt 2, M. Eğitim Basımevi, İstanbul-1953.

Ahmet Rifat: (Es-Seyyid) Miratü'l-Makasid fi Defi'l-Mefasid. İbrahim Eendi Matbaası, İstanbul-1295 (1876).

AKDAĞ, Prof. Dr. Mustafa; Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, 2 Cilt, Celm Yayınları, İstanbul-1974.

AKDAĞ, Prof. Dr. Mustafa; Türkiye'nin Dirlik ve Düzenlik Tarihi, Bilgi Yayınları, Ankara-1975.

ARSEL, Prof. Dr. İlhan; Arap Milliyetçiliği ve Türkler, Remzi Kitabevi, İstanbul-1977.

ATALAY, Besim; Bektaşilik ve Edebiyatı, Matbaa-ı Amire, İstanbul-1924. (İlk baskı)

ATALAY, Besim; Bektaşilik ve Edebiyatı, Osmanlıcadan çeviren: Vedat Atila, Ant Yayınları, İstanbul-1991. (İkinci baskı)

ATALAY, Besim; Kur'an Tercümesi, Doğan Kardeş Matbaacılık, İkinci baskı, İstanbul-1965.

AŞIKPAŞAOĞLU Tarihi. Hzl. A. Nihâl Atsız, Sevinç Matbaası, Ankara-1985.

Atsız, Nihâl; Ordünaryus'un Fahiş Yanlışlıkları, (Risale), Küçük Aydın Matbaası, İstanbul-1961.

BARDAKÇI, Cemâl; Kızılbaşlık Nedir? Türkiye Matbaası, İstanbul-1945.

BARTHOLT, Prof. Dr. W.; İslâm Medeniyeti Tarihi, M. Fuat Köprülü'nün ilaveleri ile, T. Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1963.

BUYRUK (İmam Ca'fer Buyruğu), Derleyen Sefer Aytekin, Emek Mat. Ankara-1958.

DİERL, Anton Jozef; Anadolu Aleviliği (Çeviri: Fahrettin Yiğit), Ant Yayınları, İstanbul-1991.

ERDOĞAN, Fahrettin; Türk Ellerinde Hatıralarım, Yeni Matbaa, Ankara-1954.

ERGIN, Dr. Muharrem; Dede Korkut Kitabı, T. Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1958.

ERÖZ, Doç. Dr. Mehmet; Türkiye'de Alevilik, Bektaşilik, İstanbul-1977.

ERGÜN, Sadettin Nüzhet; Bektaşî Şairleri, Devlet Matbaası, İstanbul-1930.

ERGÜN, Sadettin Nüzhet; Bektaşî Şairleri ve Nefesleri, (Bektaşî Edebiyatı Antolojisi), Maarif Kütüphanesi Yayınları, İki Cilt, İstanbul-1955.

ERGÜN, Sadettin Nüzhet; Bektaşî-Kızılbaş Alevi Şairler, Cilt III., Maarif Kütüphanesi Yayınları, İstanbul-1957.

EYUPOĞLU, Sabahattin; Yunus Emre, Cem Yayınları, İstanbul-1977.

EYUPOĞLU, Sabahattin; Pir Sultan Abdal, Cem Yayınları, İstanbul-1977.

FIRAT, Mehmet Şerif; Doğu İlleri ve Varto Tarihi, M. Eğitim Basımevi, Ankara-1961.

FUZULİ: Erenlerin Bahçesi (Servet Beyoğlu Tercümesi) (Hadikat-us'süeda), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-1991.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî; Simavna Kadısı Şeyh Bedreddin, Eti Yayınları, 1966.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî; Alevi-Bektaşî Nefesleri, Yükselen Mat. İstanbul-1953.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî; Oniki İmam, Der Yayınları, İstanbul-1979.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî; Boratav, Pertev Naili; Pir Sultan Abdal, D.T.C.F Yayınları, Ankara-1943.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî; Yunus Emre ve Tasavvuf, İstanbul-1961.

Hacı Bektaş Veli: Makalât: Neşreden Sefer Aytekin, Emek Matbaası, Ankara-1954.

Hacı Bektaş Veli: Bildiriler, Denemeler, Açıkoturum, Ankara-1977. Hacıbektaş Turizm Derneği Yayını-Yeni Sanat Matbaası.

Hoca Amet Yesevî: Divan-ı Hikmetten Seçmeler, Prof. Kemâl Eraslan Çevirisi, Kültür B. Yayınları, Ankara-1983.

Hoca İshak Efendi: Kâşfü'l Esrar ve Dâfi'ül-Eşrar.

İslâm Ansiklopedisi: Alevi, Bektaşî ve Kızılbaşlık maddeleri, M. Eğitim Basımevi, Cilt: I, II, III.

İNAN, Abdülkadir; Tarihde ve Bugün Şamanizm, T. T. Kurumu Yayını, Ankara-1954.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri; Nur Baba, Eren Matbaası, İstanbul-1977.

KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuat; Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Bşkl. Yayınları, Ankara-1966.

KÖPRÜLÜ, Pr. Dr. M. Fuat; Anadolu'nun Yerli Kaynakları, Belle-ten, Cilt 7, Sayı: 26, 27, 28. T. T. Kurumu Yayınları, Ankara-1943.

KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuat; Osmanlı Devletinin Kuruluşu, T. T. Kurumu Y. Ankara-1959.

KÖPRÜLÜ, Prof. Dr. M. Fuat; Anadolu'da İslâmiyet, (Makâleler),

Cilt 2.

Mevlana Celaleddin Rumî: Divan-ı Kebirden Seçme Şiirler, M. Baharî Beytur çevirisi, M. E. B. Yayınları, Cilt 1, 2, 3. İstanbul-1965.

Meydan Laarousse: Alevilik, Bektaşılık maddeleri.

Necip Asım: Bektaşî İlmihâli, Kanaat Kitabevi, Dersaadet-1927.

Niizam'ül Mülk: Siyasetname, Nurettin Bayburtlugil tercümesi, Dergâh Yayınları, İstanbul-1981.

NOYAN, Doç. Dr. Bedri; Bektaşılık, Alevilik Nedir?, Doğu Matb., Ankara-1985.

OYTAN, M. Tefvik; Bektaşiliğin İç Yüzü, Maarif Kütüphanesi Y. İstanbul-1962.

ÖGEL, Prof. Dr. Bahattin; Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür B. Y. 9 Cilt. Ankara-1991.

ÖZBEY, Cemâl; Sadık Baba Hayatı ve Deyişler, Emek Mat. Ankara-1957.

ÖZTELLİ, Cahit; Bektaşî Gülleri, Milliyet Yayınları, İstanbul-1973.

ÖZTÜRK, Prof. Dr. Mürsel; Hacı Bektaş Veli ve Çevresinde Oluşan Kültür Değerleri ve Bibliyografya, Kültür B. Y. Ankara-1991.

Şeyh Bedreddin: Varidat, Dr. Cengiz Ketene çevirisi, Kültür Bak. Y. Ankara-1990.

ŞAPOLYO, Enver Behnan; Mezher ve Tarikatlar Tarihi, Türkiye Yayınları, Türkiye Yayınevi, İstanbul-1964.

SENA, Cemil; Hz. Muhammed'in Felsefesi, Remzi Kitabevi, İstanbul-1975.

SOKO, Ziya Şakir; Mezhepler Tarihi ve Şah İsmail, Şilik, Sünnilik, Bektaşılık, Alevilik, Kızılbaşlık. İst. Maarif Kütüphanesi, İstanbul-1944.

SÜMER, Prof. Dr. Faruk; Oğuzlar (Türkmenler), A. Ün. D.T.C.F. Yayınları, Ankara-1972.

TOGAN, Prof. Dr. Z. Velidi; Umimi Türk Tarihine Giriş, Akagündüz Mat. İstanbul-1946.

ULUSOY, Celalettin; Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve Alevi Bektaşî Yolu, Akademi Matbaası, Ankara-1986.

UZUNÇARŞILI, Prof. Dr. İ. Hakkı; Osmanlı Tarihi, Cilt: 1, 2, 3. T. Kurumu Y. Ankara-1947, 1952.

Yunus Emre: Risalât al-Nushiyya ve Divan, Abdülbâki Gölpinarlı, Önsöz, Lûgat, Açıklama ve düzenlemesiyle, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği yayını, Sulhi Garan Mat. İstanbul-1965.

SATIN ALIN

Sosyal Yayınlar

13-10-1993

148

